

ქ.-შ. წერა-კითხვის გამავრც. საზოგ. გამოცემა № 81.

ილია ჭავჭავაძის
სახალხო ბიბლიოთეკა № 1.

ილია ჭავჭავაძის რჩეული ლექსები

ავტორის სურათით და მოკლე ბიოგრაფიით.

თბილისი

ელექტრომექანიკური „იდეალი“ მ. კიკნაძისა, ნიკ. ქ. № 6.

1907.

ილია გ. ჭავჭავაძე.

ხ მ ა ს ა მ ა რ ი დ ა მ

I

სამართალს ფულითა ვსჭრიდი,
გროშისათვის კაცს გავყიდდი,
თვით ძმას ორმოს გავუთხრიდი
და ჩემს ჯიბეს ნელ-ნელ ვზრდიდი;
საზრდოს გლეხსა წავართმევდი,
მშიერს, მწყურვალს დავაგდებდი.
თუ შიმშილით მოკვდებოდა,
მე ის არ დამნანდებოდა.
რაც კი რამ ჰქონდა საწყალსა,
ჩემს ჯიბეს აძლევდა ხარჯსა;
ჩემი ჯიბე ვტენე, ვტენე,
ისე მოვკვდი, ვერ გავტენე.

II

ობლის ვედრება; ტირილი
ჩემთვის იყო გაუგებრად,
განა ვიყავ მე გულჩვილი?
სხვის ტირილი მიჩნდა მღერად.

წვრილ-შვილნი გლეხთა ქვრივებსა
 შიმშილით ეხოცებოდნენ ;
 მათაც კი ვსთხოვდი ფულებსა,
 როს საქმისთვის მოვიდოდნენ.
 ირჩობოდა, კაცს ვხედავდი,
 მე შემეძლო მის მორჩენა :
 მის მორჩენას გავბედავდი,
 თუ მესმოდა ვერცხლის ბზენა.

III

თუ არა და ხელსა ვკრავდი
 და მას წყალში მე ჩავკლავდი ;
 ბევრსა საქმეს ამის მსგავსსა
 მე ვიქმოდი მეტად კარგსა.
 სიცოცხლეს კარგად ვიცნობდი
 და იმ ცნობით ვსარგებლობდი :
 დროზღდ სიბრმავე ვიცოდი,
 დროზედ თვალის ახილება,
 დროზედ სიფიცხით ვიწოდი,
 ხანც ვიცოდი დაზანტება.

IV

გლეხებთან ვიყავ ჰკვიანი,
 ტუტუცი ნაჩალნიკთანა ;
 უხმოსთან ვიყავ ხმიანი
 და უსიტყვო ხმიანთანა.
 ვინც მე შიშით მიყურებდა,

მას ბრავა-ბრუგს დავუწყებდი ;
 და ვინც კი დამიყვირებდა,
 მას მე ფეხ-ქვეშ ვუძვრებოდი ;
 ღმერთმან მომცა მარდი ხელი,
 დაუღლეელი თავის ღღეში,
 მუნით ცურდებოდა ქრელი
 ჩემ გაუმაძღარ ჯიბეში.

V

სულ ჯიბისთვინა ვცდილობდი,
 მისთვის კაცსა ტყავს ვაძრობდი ;
 ეს წყეული ვტენე, ვტენე,
 აჰა მოვკვდი, ვერ გავტენე...
 რაღა გითხრათ? ვიყავ კარგი,
 ქვეყნისათვის დიდი მარგი.
 არც ვიყავ დიდი, არც მცირე,
 ჩემს ღღეში ცრუადა ვსწირე ;
 არც ვიყავ გლეხი, არც ბეგი ;
 მაშ რა ვიყავ? მდივან-ბეგი !
 და აწ მეხი გლეხებისა,
 ერთგული ყმა ფულებისა
 მტვრადა ვდევარ სამარესა,
 მოდი, ენდე ცრუ სოფელსა !...
 შეიბრაღეთ ჩემი გვამი !...
 თუ ოდესმე ვინმემ ნახეთ,
 საიქიოს თუა ქრთამი,
 გამახარეთ, ჩამომძახეთ.

ქართლის დედას

„აწმყო, შობილი წარსულისაგ.
არის მშობელი მომავალისა“.

ლეიბნიცი.

ქართლის დედაო! ძუძუ ქართველისა
უწინ მამულსა უზრდიდა შვილსა;
დედის ნანასთან ქვითინი მთისა
მას უმზადებდა მომავალ გმირსა...
გაჰქრა ის დროცა!... დიდმა ნალველმა,
კირთების ქვეშე დაჩაგრულ ბედმა,
სრულად მოგიკლა სიცოცხლის ძალა,
თვით შენი შვილიც ჩრდილად შესცვალა.
მითხარ, — სადღაა მამა-პაპური
მხნეობა, ხმალი, მკლავი ქველური,
სახელისათვის ამაყი თრთოლა,
მამულის მტერთან მედგარი ბრძოლა?
მას ნულარ ვსტირით, რაც დამარხულა,
რაც უწყალოს დროთ ხელით დანთქმულა,
მოვიკლათ წარსულ დროებზედ დარდი...
ჩვენ უნდა ვსდიოთ ეხლა სხვა ვარსკლავს,
ჩვენ უნდა ჩვენი ვშვათ მყოობადი,
ჩვენ უნდა მივცეთ მომავალი ხალხს...
აქ არის, დედავ, შენი მაღალი
დანიშნულება და საღმრთო ვალი!
აღზარდე შვილი, მიეც ძალა სულს,

საზრდოდ ხმარობდე ქრისტესა მცნებას,
 შთააგონებდე კაცთა სიყვარულს,
 ძმობას, ერთობას, თავისუფლებას, —
 რომ სიკეთისთვის გული უთრთოდეს
 და მომავლისთვის ბედთანა ბრძოდეს...
 მენდე, მიიღებს ნერგს შენგან დარგულს
 და მოგვცემს ნაყოფს ვით კაცი კაცურს.
 დედავ! ისმინე ქართველის ვედრება :
 ისე აღზარდე შენ შვილის სული,
 რომ წინ გაუძღვეს ქეშმარიტება,
 უკან ჰრჩეს კვალი განათლებული

რ ო დ ე მ დ ი ს

როდემდის უნდა ჩვენ არ ვსცნობდეთ სიცი-
 ცხლის ფასსა?
 როდემდის არ ვსცემთ ღვთიურს ნიქსა ღირსსა
 თაყვანსა?
 მის ყოველ წუთსა სიფრთხილითა რატომ არ ვხარჯავთ
 და მის აქ ყოფნას ამოებად რისთვისა ვსახავთ?
 ძრწოდე, სულელო! ნუ თუ ქრისტის არ სცნობ
 სიტყვათა,
 ნუ თუ შენს თავსა მტვრათა შექმნილს ჰხედავ კვლავ
 მტვრათა
 და შენს სიციცხლეს, ამ უკვდავ ნიქს, მტვრის თანა-
 მგზავრად?
 რომ მარტო მისთვის იგი არ გაქვს, ქრისტემ სთქვა
 ცხადად....

ნუ თუ არ იცი, რას გამცნებდა ღმერთი ჯვარცმული,
როს ბრძანა : „ ვით მამა ზეცის იყავნ შენც სრული“.

ე ლ ე გ ი ა

მკრთალი ნათელი სავსე მთვარისა
მშობელს ქვეყანას ზედ მოჰფენოდა
და თეთრი ზოლი შორის მთებისა
ლაქვარდ სივრცეში დაინთქმებოდა.

*

არსაიღამ ხმა, არსით ძახილი!!...
მშობელი შობილს არრას მეტყოდა,
ზოგჯერ-კი ტანჯვით ამოძახილი
ქართვლის ძილშია კვნესა ისმოდა !

*

ვიდექ მარტოკა... და მთების ჩრდილი
კვლავ ჩემ ქვეყნის ძილს ეალერსება,
ოხ, ღმერთო ჩემო ! სულ ძილი, ძილი,
როსღა გვეღირსოს ჩვენ გაღვიძება?!...

ნ ა ნ ა

ნანა, შეილო, ნანინა !
ნეტა რამ შეგაშინა ?
რაზედ შეკჰრთი, მტირალნი
რისთვის მომაპყარ თვალნი ?
ჯერედ ხომ შენი ბედი,
გრძნობა წინა-მორბედი

არ უხატავს მაგ შენს თვალს
ქართველთადმი ღვთიურს ვალს!...

მაშ რაღამ შეგაშინა?
ნანა, შვილო, ნანინა!

ჯერ მინამ ხარ ყმაწვილი,
მინამ დრო მოგესწრება,
ისწრაფე, შვილო, ძალი,
ისწრაფე განსვენება!
მოვა დრო, გაიზრდები,
მკლავი გაგიმაგრდება,
შვილო, ყრმობის სიზმრები
ბრძოლაზედ გაგეცვლება.

არ შემიდრკე მაშინა,
ნანა, შვილო, ნანინა!

ჰნახავ ჩვენ ბედშობას,
ჩვენს ერთობას დაკარგულს,
ჩვენსა წამხდარს გმირობას
და მამულს დაობლებულს...
აინთე ცეცხლით გული,
მტერსა დაეცი მეხად,
ან, ვით შვილი ერთგული,
დააკვდი მამულს მსხვერპლად!.

არ შემიდრკე მაშინა,
ნანა, შვილო, ნანინა!

დედათა გული ჩვილი
 მამულისთვის მაგრდება,
 რად მინდა იგი შვილი,
 თუ მისთვის არ მოჰყვდება!
 ვისაც ძე არ შეუკლავს,
 როს მამულს სჭირებია,
 შვილო, იმ ვაგლახ დედას
 შვილი არ ჰყვარებია!

მე ისე არ წავხდები,
 ნანა, შვილო, ნანები!

ჩემის მამულისათვის
 მე ჩემს ძუძუს გაწოვებ,
 მისის სიკეთისათვის
 გაგწირავ და გაბრძოლებ...
 მას დედის ძუძუ ტკბილი
 შხამადაც შერგებია,
 მამულისთვის სიკვდილი
 ვისაც დაზარებია!...

შენ ისე არ წახდები,
 ნანა, შვილო, ნანები!

იცოდე, ეგ სიკვდილი
 მეტი ღიღი რამ არი!
 უკვდავი არის შვილი
 მამულისთვის მომკვდარი!
 მამულს მიგცა ზეცა

და, თუ ზედ დააკვდები,
 ნუგეშ იცეს დედაშა,
 რომ კაცი კაცად ჰკვდები.
 ნუგეშს ვიცემ მაშინა,
 ნანა, შვილო, ნანინა!

სიკვდილის წამში მამულს,
 შვილო, შენ გაუღიმებ,
 რომ სისხლს მისგან მოცემულს
 მასვე გმირებ უბრუნებ.
 აღსრულები ღიმილით,
 რომ მამულს არ უმტყუნე
 და შენ შენის სიკვდილით
 მის სიკვდილი დასთრგუნე.
 გაიხარებ მაშინა,
 ნანა, შვილო, ნანინა!

თუ ეგრე შენ მოჰკვდები,
 ნუ გინდა ნურა ძეგლი,
 ისეც უკვდავ იქმნები,
 ვით დედის შენის ცრემლი!
 ჩემი ნანა ეს არი,
 შვილო, მას უერთგულე,
 რაც მე სიტყვით გითხარი,
 შენ საქმით აღმისრულე!
 ნანა, მამულის მსხვერპლო,
 პაწაწინა ქართველო!

ზოგადი.

მისთვის არ ვმღერ, რომ ვიმღერო,
 ვით ფრინველმა გარეგანმა;
 არა მარტო ტკბილ ხმათათვის
 გამომგზავნა ქვეყნად ცაშა.

*

მე ცა მნიშნავს და ერი მზრდის,
 მიწიერი ზეციერსა;
 ღმერთთან მისთვის ვლაპარაკობ,
 რომ წარვუძღვე წინა ერსა.

*

დიდის ღმერთის საკურთხევლის
 მისთვის ღვივის ცეცხლი გულში,
 რომ ერისა მოძმედ ვიყო
 ჰმუნვასა და სიხარულში;

*

ერის წყლული მაჩნდეს წყლულად,
 მეწოდეს მის ტანჯვით სული,
 მის ბედით და უბედობით
 დამედაგოს მტკიცე გული...

*

მაშინ ციდამ ნაპერწკალი,
 თუ აღმიფეთქს გულში ცეცხლსა,
 მაშინ ვიმღერ, მხოლოდ მაშინ,
 მოვწმენდ ერსაც ტანჯვის ცრემლსა!

მ უ შ ა.

I

გოლვიან დღესა ტფილისშია შუა ბაზრისკენ
 მე ჩამივლია... ჩემო მუშავ, მინახვიხარ შენ
 კედელთან მწოლი, მხურვალე მზე ზედ დაგყურებდა,
 ჩუმი ლილინი შენი ხშირად გულის მიწყლულებდა.
 ნაღვლიან ხმაში სულ ისმოდა შენი ცხოვრება,
 დღიურ ლუკმისთვის ტანჯვა, შრომა და მწუხარება.
 ვინა ხარ შენა, ჩემო ძმაო? სიღამ მოსულხარ?
 ბატონის მათრახს ვერ გაუძეო, გამოქცეულხარ,
 მოშორებულხარ ჯალაბობას, შენსა სახლ-კარსა,
 მინდორს მამეულის და შეჩვეულს მიწასა, წყალსა?
 თუ უნებლიედ გადმოგტყორცნა მუხთაღმა ბედმა,
 ან მოგიტაცა სხვა კაცზედა მაცდურ იმედმა?
 აქ სად მოსულხარ?... რაც დაჰკარგე და რაც დასტოვე,
 მის მაგიერი ტფილისშია აბა რა ჰპოვე?...

II

აი ტვირთ ქვეშე მოკაკულხარ, საბრალოვ, შენა!
 ოფლი წურწურით პატიოსან შუბლით გედვრება,
 შეგუბებულის სულის ისრის დაღლილი ქშენა,
 მიხვალ, საწყალო, ტომარის ქვეშ მუხლთ გეკეცება!...
 ვინ შეგიბრალებს?... აგერ მოჰქრის დიდ-კაცის დრო-
 შენს პირდაპირა იგი მიწაზე დაუდევნელად, [შუა,
 აგერ წამოგწვდა, დაგეჯახნ, — და, როგორც კოკა,

შენ—კერძო ღვთისა არ დაგინდო დასამსხვრეველად.
 შენ გარდიქეცი ტომარიუთ და გამვლელ ხალხმა
 მაგ შენ ყოფაზედ იწყო უგრძნოთ მალლა ხარხარი....
 რასც მაშინ ჰგრძნობდი, ყოველი სთქვა მწუხარმა
 თვალმა :

შენს ღუმელშია იყო ღვთისა რისხვისა ზარი !
 იმავ ღუმელით მიხველ, წევა დაუწყე ტვირთსა,
 ძარღვნიგალურჯდნენ შენს სახეზედ, თითქოს სკდებოან
 სწევ, ვერ ეწევი - გეკარგება შენ საზრდო დღისა....
 ხალხი გიყურებს—და არავინ არა გშველიან !...

III

აჰა, მიხვედი, მიუტანე ტვირთი პატრონსა,
 რუსულ ფარაჯის კალთით შუბლზე იწმენდავ ოფლსა,
 განივრად იძვრის დიდი მკერდი სიგრილეშია, —
 იცდი, საწყალო! — შენი ლუკმა იმის ხელშია !...
 ხშირად ამ ლუკმის მთლად მოცემაც იმას შენთვის
 ჰშურს,
 ხშირად ფასს გიკლებს, შიშველს, მშიერს, მწყურვალს,
 უბედურს....

„ნუ მიტეხ ლუკმას, — ეუბნები, — ღმერთსაც შეხედე!..
 მე ეგე ლუკმა პირუტყვისავით ზიდვით ვიყიდე“.
 შენ უღონო ხარ... და უღონოს კაცი იბრძოვებს,
 მდიდარს მეტს მისცემს, შენ კი გროშზედ შეგვევაჭრება,
 ვისაც არ უჭირს, მას გააძღობს, — და შენ კი გიკლებს,
 შენ, რომელსაცა ერთის გროშით დღე გემატება.
 ეგრედ დასჯილი უსამართლოდ ბევრჯერ წამოხვალ

და, თუ დაღამდა, თავთ დაიდებ ერთგულ კურტანსა და სადმე ქვებზედ მიეგდები იმ ფიქრით, რომ ხვალ ისევ ამ რიგად განაგრძელებ უღმრთო შრომასა.

IV

შენს სიცოცხლესა დაღამებ ესრეთს შრომაში, კაცი კაცურად ვერ იცხოვრებ ვერც ერთსა დღესა... მერე, ვინ იცის, რომელ ქოხში, რომელ სარდაფში დაუწყებ ბრძოლას სასიკვდილოდ მოსულსა სენსა. მარტო ეგდები და ლეიბად გექმნება ნამჯა და სახურავად, თუ კი მოგყვა, რუსის ფარაჯა!... მარტო იცოცხლებ და მარტოცა, ძმაო, მოჰკვდები! ჯალაბი შენი ვერ დაგასხამს მღუღარე ცრემლსა, ვერ დაგტირებენ საბრალონი შენი შვილები, ამაოდ მათკენ სიკვდილის ჟამს გაიწვდი ხელსა. მოჰკვდები და მსწრაფლ ჩაგჰედავენ საკაცეშია, უცრემლოდ, ძმაო, ჩაგიშვებენ სამარეშია! ეგრედ უბრალოდ გაფუჭდები, — და ჩვენ ხსოვნასა, არაფერი არ მოაგონებს შენს „აქ“ ყოფნასა.

მ წ უ ხ ა რ ე ბ ა .

ქვეყანაზედ და ზეცაზედა იყო ღუმილი, მოლხენით იყვნენ უღარდელნი მთიები ცისა... და მე კი მკლავდა მწუხარების წყლულთა ტკივილი, შიგ გულში მედვა სასიკვდილო გესლი სევდისა.

სული მიგუბდა, გული მტეხდა ტკივილით, ტან-
[ჯვით,
თითქო ჩემ გვამსა ზედ გადესხა ნავთი მდულარე,
ძარღვნი სკდებოდნენ საშინელის წვითა და დაგვით,
ტვინი მეწოდა, გესლი მწვეთდა თვალთაგან მწარე.

* * *

ესე უწყალოთ გაწირული და დაშთომილი
ვეგდე მარტოკა უცხო ცის ქვეშ დიდ კლდისა პირსა,
ქვეყანაზედ და ზეცაზედ კი იყო ღუმილი,
მოლხენით იყვნენ უდარდელნი მთიები ცისა!...

ი ა ნ ი ჩ ა რ ი.

აგერ რაზმიდამ ისკუპა ყარაბაღულმა მერანმა,
შორსა გაჰფანტა თრთოლით ხმა მისმა რახტისა ჟღე-
[რამა...
მიჰქრის, მიჰფრინავს, მიჰეჩავს, უკან მისდევს მტერი-
[სა ბუქი,
მასზედ ჰზის ივერიელი ჭაბუკი ვინმე ჩაუქი.
აგერ უეცრად რაღაცამ ჰაერში გაიკრიალა,
თურმე მან თოფი თავისი შეაგდო, შეატრიალა,
მერე ლამაზად ხან მარცხნივ, ხან მარჯვნივ გად-
მოწვებოდა,
ხან ცხენიდამა ჰხტებოდა, ხან ზედვე შეჰფრინდებოდა.
შვენოდა იგი ჭაბუკი ცხენზედა ვით ალვა რგული,
მაგრამ მე მის შჰვრეტელს ნაღვლით ამერია სული,
[გული...

მსოქვი, თუ ვისთვის შენ კისკასობ, ვისთვის იჩენ
 სიმარდესა?
 შენს რაა, რომ ამშვენებ შენს დამღუპველს ოსმა-
 ლეთსა?
 შენი სიმარდეს, სიჩაუქეს ქართლი შენი არ დაჰყურებს,
 მეფე შენი თავის ქებით ჭაბუკს გულს არ გიხალი-
 სებს!...

უსუღდგმოლო ცხოვრება

უსუღდგმოლო ცხოვრება
 ცის ნიჭად ნუ გგონია,
 იგი მიწის ყოფილა,
 რასაც ბოლო ჰქონია!

* *

ცხოვრებას აცისკროვნებს
 სული საქმით მეტყველი
 და ის უბოლო არის,
 ვით სულის შთამბერველი

* *

ნეტა ვინც კარგის საქმით
 აღნიშნავს თავის დროსა!
 ის აქავ ეწაფება
 უკვდავების წყაროსა!...

ნიკოლოზ ბარათაშვილზედ.

ცუდათ ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირული
სულის კვეთება,
და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო,
მაინც დარჩება.

აღარა გვყეხარ!... უღმრთო იყო შენი სიკვდილი!
ვინ უწყს, რავდენი საუნჯენი დავმარხეთ ჩვენა,
ეგ მტკიცე გული, სიყვარულის სხივ ქვეშ გაშლილი,
რაოდენ გრძნობით, ჯერ უთქმელათ ჩვენ ჩაგვესვენა?
ვინ იცის, თანა რაოდენი წარიღე ფიქრნი?
მათ მნიშვნელობა დაგვეკარგა ჩვენ საუკუნოდ...
რაოდენ იმედთ და ნუგეშთა კოკრად სვაფილნი
ჩასტკნენ შენს გულში განუშლელად ეგრე უდროოდ?
არა დედ-მამა,--მაგ სიკვდილით დაობლდა ერი!...
ვისლა მივანდოთ ჩვენი გრძნობა, ტანჯვა და ლხენა!
მაგრამ, პოეტო საყვარელო, ხარ ბედნიერი,
რომ შენი ლექსი სიკვდილითაც არა გკლავს შენა.

მ ე ს ძ ი ს, მ ე ს ძ ი ს...

მესმის, მესმის სანატრელი
ხალხთ ბორკილის ხმა მტვრევისა!
სიმართლის ხმა ქვეყნადა ჰქუხს
დასათრგუნვლად მონებისა.

აღმიტაცებს ხოლმე ის ხმა
და აღმიგზნებს იმედს გულში
ღმერთო, ღმერთო, ეს ხმა ტკბილი
გამაგონე ჩემს მამულში!

მას აქეთ, რაკი შენდამი

მას აქეთ, რაკი შენდამი ვცან მე სიყვარული,
ჰოი, მამულო, გამიკრთა მე ძილი და შეება!
შენს ძარღვის ცემას მე ყურს ვუგდებ სულ-განაბული,
ღამე თენდება ეგრედ ჩემი და ღლე ღამდება.

დაჟინებითა ფიქრი ფიქრზედ მოდის, გროვდება,
გრძნობა გრძნობაზედ შეუპოვრად იძვრის ჩემს გულში
და მე არ ვჩივი, — მიხარიან, რომ ეგრედ შრება
ჩემი ცხოვრება შენსა ფიქრში, შენს სიყვარულში.

მაგრამ, მამულო, ჩემი ტანჯვა მხოლოდ ის არი,
ის არის მხოლოდ სავალალო და სამწუხარო,
რომ შენს მიწაზედ, ამდენ ხალხში კაცი არ არი,
რომ ფიქრი ვანდო, გრძნობა ჩემი განვუზიარო!

გ ა ზ ა ფ ს უ ლ ი.

ტყემ მოისხა ფოთოლი
ავერ მერცხალი ჭყივის;
ბაღში ვაზი ობოლი
მეტის ლხენითა სტირის.

აყვავებულია მდელი,
 აყვავებულან მთები;
 მამულო საყვარელო,
 შენ როსლა აყვავდები?

ჩ ე მ ო კ ა ლ ა მ ო

ჩემო კალამო, ჩემო კარგო, ჯალ გვინდა ტაში?
 რასაც ვმსახურებთ, მას ერთგულად კვლავ ვემსა-
 ხუროთ,
 ჩვენ წმინდა სიტყვა უშიშარად მოვფინოთ ხალხში
 ბოროტთ საკლავად, — მათ სულთ-ხდომის სეირს
 ვუყუროთ.

თუ კაცმა ვერ სცნო ჩვენი გული, ხომ იცის ღმერთ-
 რომ წმინდა არის განზრახვა და სურვილი ჩვენი: [მა,
 აგვიყოლია სიყრმიდანვე ჩვენ ქართველის ბედმა
 და დაე გვძრახონ, — ჩვენ მის ძებნით დავლიოთ დღენი.

ჩემზედ ამბობენ: „ის სიამვეს ქართველისას ამბობს,
 ჩვენს ცუდს არ ჰმაღავს, — ეგ ხომ ცხადი სიძულვილია!“
 ბრიყვნი ამბობენ, კარგი გული კი მაშინვე სცნობს —
 ამ სიძულვილში რაოდენიც სიყვარულია!

გ უ თ ნ ი ს დ ე ღ ა

.. გადი-გამოდი, გუთანო,
ღირღიტავ, ბანი უთხარო“.

ერთს ბედ ქვეშა ვართ, ლაბავ, მე და შენ,
წილად გვარგუნეს შავი მიწა ჩვენ.
ერთგულად ვჭიმოთ ქაპანი ჩვენი,
უსიხარულოდ დავლიოთ დღენი,
ბელტი ბელტზედა გადმოვაწვინოთ
და შრომის ოფლი მიწას ვაწვინოთ.
ნუ დამიღონდი!... შენი უღელი
ჩემს უღელზედა არ არის ძნელი :
მეც შენებრ მიწას დავყურებ თვალით,
რადგანაც ზეცა წამართვეს ძალით ;
შენებრ მეც მელის მიწა ვით მსხვერპლსა
სიკვდილის შემდეგ დასაფიცელსა.
შენ პირუტყვი ხარ და მე მეტყველი?!..
ეგ, ჩემო ლაბავ, ნუ შეგშურდება...
რად მინდა ხმალი, თუნდ იყოს მკრელი,
თუ სიმართლისთვის დამიჩლოუნგდება ?
აბა რას გვარგებს ჩვენ ის გუთანი,
რომე აჩეჩოს მარტო მიწანი
და არ მოსთხრიდეს ძირით იმ ბალახს,
რომელიც უშლის თესლსა ამოსვლას ?
მე ჩემის კირის, ჩემის წუხილის,
ჩემის კაცობის გულის დუღილის

სიტყვანი გულში მებადებიან,
მაგრამ გულშივე უხმოდ ჰკვდებიან.

შენ ვერ გაიგებ მეტყველ ის ტანჯვას,
როცა სიტყვასა მართალს გულში ჰკლავს!...
აქ მენდე, ლაბავ, ჩემი უღელი
შენს უღელზედა უფროა ძნელი.
მაშ რა გაღონებს?... გასწი ჰაპანსა
და გაიტანე გუთანი ბოლოს,
ნუ უღალატებ ძველს ამხანაგსა,
ის შენ აცხოვრე, მან შენ გაცხოვროს!...

ლ ო ც კ ა.

მამაო ჩვენო, რომელიცა ხარ ცათა შინა!
მუხლ მოდრეკილი, ღმობიერი ვდგევარ შენ წინა,
არცა სიმდიდრის, არც ღიდების თხოვნა არ მინდა,
არ მინდა ამით შეურაცხ-ვჰყო მე ლოცვა წმინდა...
არამედ მწყურს მე განმინათლდეს ცით ჩემი სული,
შენგან ნამცნების სიყვარულით აღმენთოს გული,
რომ მტერთათვისაც, რომელთ უნდათ გულის ლახვარი
მკრან,
გთხოვდე: „შეუნდე—არ იციან, ღმერთო, რასიქმან“!

ბ ე დ ნ ი ე რ ი ე რ ი .

ჩვენისთანა ბედნიერი
 განა არის სადმე ერი ?
 მძიმე ყალბით,
 ლამაზ ფალბით
 მორთული და მშვენიერი ;
 უწყინარი,
 უჩივარი,
 ქედ-ღრეკილი, მადლიერი ;
 უშფოთველი,
 ქვე-მძრომელი,
 რიგიანი, წესიერი :
 ყოვლად მთმენი,
 ვით ჯორ-ცხენი,
 ნახედნი და ღონიერი.

*
 * *
 *

ჩვენისთანა ბედნიერი
 განა არის სადმე ერი ? !
 ყველა უნჯი,
 ყველა მუნჯი,
 გუ - ჩივილი და ღმობიერი ;
 თვალ-აბმული,
 თავ-აკრული,

პირს ლაგამი ზომიერი;
 ყველა ყრუი,
 ყველა ცრუი,
 ჭკვა დამჯდარი, გულ-ხმიერი;
 მცირე, დიდი
 ყველა ფლიდი,
 ცულლუტი და მანკიერი.

* * *

ჩვენისთანა ბედნიერი
 განა არის სადმე ერი? !
 მტვერ-წაყრილი,
 თავ-დახრილი,
 ყოვლად უქმი, უდიერი;
 უზღუდონი,
 გზა მრუდონი,
 არ გამტანი და ცბიერი;
 მტრის არ მცნობი,
 მოყვრის მგმობი,
 სხვასთან მხდალი, შინ ძლიერი;
 არ რის მქონე,
 არ რის მცოდნე,
 უზრუნველი და მშიერი.

* * *

ჩვენისთანა ბედნიერი
 კიდევ არის სადმე ერი?

რა ვაკეთეთ, რას ვშვრებოდით

ანუ

საქართველოს ისტორია მეცხრამეტის საუკუნისა.

ერთხელ მე და პაპა ჩემი
ერთს ადგილს შევიყარენით ;
ჯერ, როგორც მოგეხსენებათ,
მრავალჯერ დავამთქნარევით.

მერე ვუთხარ : --- პაპა ჩემო !
უწინდელი რამ გვაუწყეთ :
რით ვიდიდეთ თავი ჩვენი,
სახელი რით მოვიხვეჭეთ ?

ზაგალითებზე, მაშინ, როცა
მიიწურა ქართლის ბედი,
როცა მოგვიკვდა ერეკლე,
ის ჩვენის ქვეყნის იმედი, ---

რა ვაკეთეთ ? რას ვშვრებოდით ?
--- შენი მტერი !... პირლიადა
დავრჩით და ცას შევყუროდით.

მერე, როს მეფე გიორგი
დაჯდა შერყეულსა ტახტზედ,

შინ თვის-ტომნი აუჯანყდნენ,
წამოასხდნენ მტრად თავზედ, -

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
--- ჩვენც ერთმანეთს გულმოდგინეთ
ვწეწდით და ვიწეწებოდით.

მერე, როცა ემაგ წეწ ით
მეფეს საქმე გაუჭირეთ
და ქვეყანას ერთგულობა .
ჩვენი ურცხვად დაუძვირეთ, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— რუსეთისკენ სახვეწნელად
გავრბოდით და გამოვრბოდით.

მერე, როცა საწყალ მეფემ
დაგვიყენა ლეკნი მცველად,
თვ-ს ქონება სრულად დასდვა
ჩვენის ქვეყნის დასახსნელად, ---

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— მაღლიერი მუთაქაზედ
ვიწექით და ვნებივრობდით.

მერე, როცა მოკვდა მეფე,
აიშალნენ მეფეთ ძენი
და ერთმანეთის შურითა
სულ ძირს დასცეს ქართლის ბეჭენი, ---

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?

ჩვენც ლამაზად სულ ყველასა
თვითო-თვითოდ ვღალატობდით.

მერე, როცა დაქსაქსული
შავმა ბედმა ხელთა გვიგდო
და ჩვენი სვე ბურთსავითა
სათამაშოდ წინ გაიგდო, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— ჩვენც ყაბახზედ ვაეკაცურად
ვჯირითობდით, ვბურთაობდით!

მერე, როცა გაგვიჭირდა
ყოფნა უცხო ხალხის ხელში,
როს საშველად მოწვეულომა
წაგვიჭირა თოკი ყელში,

რა ვაკეთოთ? რას ვშვრებოდით?
— მაშინ მივხვდით, რომ ყველანი
ერთს ტაფაში ვიწვევოდით.

მერე, როცა ამ წვა-დაგვამ
დღენი ჩვენი მოგვაწბილა,
ტანჯვა ველარ ავიტანეთ,
სინიდისმაც გაგვამხილა, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— შერცხვენილნი და დამწვარნი
აქა-იქა ვჩურჩულობდით.

მერე, როცა ეგ ჩურჩული
 შეგვიტყვეს, თუ შეგვამცნიეს,
 როცა ცხვრასა ფარასავით
 მოგკერიბეს და შეგვამწყვდიეს,

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
 — ფერ-მიხდილნი ბეზლობაში
 ერთმანეთს ვეჯიბრებოდით.

მერე, როცა მაგ ბეზლობით
 ზოგმა თავი გადვირჩინეთ,
 ქვეყნისათვის ზრუნვა, ფიქრი
 ჩვენ თავიდამ ავიცდინეთ, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
 — მოვყევით და სიხარულით
 ყოველ დღე ვბედოვლათობდით.

მერე, როს ბედოვლათობით
 საქმე ხელთ არ მოდიოდა,
 რაც რამ გვქონდა, სულ გავფლანგეთ,
 არა რა შემოგვდმოდა, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
 — ერთმანეთს უსინიდისოდ
 მამულებს ვეცილებოდით.

მერე, როცა მაგ ცილობით
 ერთმანეთი ჩვენ დავღუპეთ,

ერთმანეთის მტრობით ჩვენს სახლს
ცეცხლი ჩვენვე წაუკიდეთ, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— ჭკვიანურად იმ ცეცხლის წინ
ვისხედით და ხელს ვითბობდით.

მერე, როს ხელთ სათბობადაც
ჩვენი სახლი აღარ ვარგდა,
როცა დიდი და პატარა
გალარბდა, გალატაკდა, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— თვით შევსხედით მაღლა თაროს,
დაბლა ყმებსა ტვინსა ვწოვდით.

მერე, როცა ის ყმებიცა
ღროთა ბრუნვით ჩამოგვერთვნენ
და ცხოვრების ჩვენის წყარო
მაგ გზობითაც თითქო შესწყდნენ, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— მაგას, შეილო, ნუღარ მკითხავ...
ვტიროდით, ვიხოცებოდით!..,

მერე, როცა მაგ ტირილით
ყმები აღარ დაგვიბრუნდა
და ყმებისა მოშორების
გულს ტკივილი დაგვიყუჩდა, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?

— რაღაც ბანკი მოვიგონეთ
და მასზედ ვლაზღანდარობდით.

მერე, როს საშვილი-შვილოს
ბანკს უმუხთლა თქვენში ერთმა :
ჩემთვის ბანკი რა ჰქვიაო,
არ მომცაო შვილი ღმერთმა, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— „Наплечо“-ბა გვასწავლეო,
მთავრობას ვებვეწებოდით.

მერე, როცა.... — კიდევ როცა! ..
აქ გამიწყრა პაპა ჩვენი :
— შემაწუხე ამდენ კითხვით,
„პოჟოლუსტა“, დამეხსენი

— რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით? ...
მას ვშვრებოდით, რომ თქვენსავით
უსაქმოდ ვებეტებოდით.

• ზ ა რ ი ქ ი

(კომუნის დამარცხების გამო).

ტვირთ მძიმეთ და მაშვრალთ მხსნელი,
დიდი დროშა დაიშალა...
კვლავ ქვეყნისა მჩაგრავ ძალამ
იგი დროშა დასცა დაბლა.

კვლავ ეწამა მოყვასთათვის
საოცარი იგი ერი,
კვლავ დაიდგა დიდ წამების
მან გვირგვინი მშენიერი.

კვლავ ქვეყნისთვის დაიღვარა
წმინდა სისხლი წამებულის
კვლავ დამარცხდა დიდი საქმე
ყოვლად მხსნელის სიყვარულის.

კვლავ ძირს დასცეს იგი მცნება,
ქვეყნის ხსნად მოვლინებული,
რომლისთვისაც თვითონ ღმერთი
იყო ტანჯულ და ჯვარცმული.

კვლავ შეფერხდა ისტორია,
განახლების შესდგნენ ძალნი,
და კვლავ დღესასწაულობენ
გამარჯვებულნი მტარვალნი.

რ ჩ ე კ ა.

თუ გინდა, ძმაო, იგემო
ამა ქვეყნისა შევებანი,
დიდთა საფეროდ მოჰმართე
შენი გულ-სიტყვის ებანი.

მერე ბრძნობით შეიმოსე
დიდთა უკმიე, სხვათ არა
და იქადაგე : — „წესია,
რომ დიდმა ჰყლაპოს პატარა“.

ამა წესის სიმართლისა
შენ საბუთი ვინც მოგკითხოს,
--- „ჯერ ეგრე თქო, დამიჯერეთ,
საბუთი თქო მერე იყოს“.

დიდნი ხომ დაგიჯერებენ,
აბა უარს რად იტყვიან?!
პატარებს ჯანიც გავარდეს,
დიდნი მალღს გადაგიხდიან.

თუმცა დიდთა პირფერობა
არის მონებური ქცევა,
მაგრამ მალლა აცოცვისთვის
უნდა თურმე კუდის ქნევა.

ამას გირჩევ იმიტომ, რომ
ჩვენ გვყავს ერთი მეგობარი,
რომელიცა ამგვარ ქცევით
ჩვენში ბედნიერი არი.

ჩემო კარგო ქვეყანავ

ჩემო კარგო ქვეყანავ, რაზედ მოგიწყენია!...
 აწმყო თუ არა გვწყალობს, მომავალი ჩვენია,
 თუმცა ძველნი დაგშორდნენ, ახალი ხომ შენია...
 მათ ახალთ აღგიდგინონ შენ დიდების დღენია.
 ჩემო თვალის სინათლევე, რაზედ მოგიწყენია?

წვრილ შვილნი წამოგესწრენ ნაზარდნი, გულ-მტკი-
 მათის ზრუნვის საგანი შენ ხარ და შენ იქნები, (ცები,
 არ გიმტყუნებენ შენა, თუ კი მათ მიენდები,
 მათის ღვაწლით შეგეკმნეს სახე ბედით მთენია.
 ჩემო თვალის სინათლევე, რაზედ მოგიწყენია?

მათი გული შენისა ტრფობის ფართო ბუდეა,
 მათი გულთა ფიცარი შენი მტკიცე ზღუდეა...
 ვერ წაბილწავს მათს გრძნობას სიმუხთლე, სიმრუდეა!
 მათ თვის მკერდით შეჰმუსრონ მტერთა სიმაგრენია.
 ჩემო კარგო ქვეყანავ, მაშ რად მოგიწყენია?

ბაზალეთის ტბა

ბაზალეთისა ტბის ძირას
 ოქროს აკვანი არისო,
 და მის გარშემო წყლის ქვეშე
 უცხო წალკოტი ყვავისო.

მწვანეა მუდამ წალკოტი,
არას დროს თურმე არ სკვნება,
ქვეყნისა დროთა ტრიალსა
იგი არ ემორჩილება.

* * *

ვერ ერჩის თურმე მის მწვანეს
ვერც სიცხე, ვერცა ზამთარი,
და იმის მზიან ჩრდილებში
მუდამ გაზაფხული არი.

* * *

წალკოტის ზუა გულშია
ის აკვანი ასვენია,
და ჯერ კაცთაგანს იქ ჩასვლა
არავის გაუბედნია.

* * *

მარტო ერთნი სირინოზნი
იმ აკვანს გარს ეხვევიან,
მარტო იგინი გრძნეულნი
დასტრფიან და დამღერეიან...

* * *

ამბობენ, — თამარ-დედოფალს
ის აკვანი იქ ჩაუდგამს,
და ერს თვისთა ცრემლთ ნადენით
ტბა კარვად ზედ გადუხურავს.

* * *

ამას კი აღარ ამბობენ, —
 აკვანში ვინ ჩააწვინა,
 ან თვით ერმა ოვისი ცრემლი
 ზედ ტბად რისთვის დაადინა...

* * *

იქნებ, აკვანში ის ყრმა წევს,
 ვისიც არ ითქმის სახელი,
 ვისაც დღე და ღამ ჰნატრულობს
 ჩუმის ნატვრითა ქართველი?

* * *

თუ ესე არის, ნეტა მას
 ვაჟკაცსა სახელოვანსა,
 ვისიცა ხელი პირველად
 დასწვდება იმა აკვანსა!

* * *

თუ ესე არის, ნეტა მას
 დედასა სახელ-დებულსა,
 ვინც იმ ყრმას პირველ მიაწვდის
 თვის ძუძუს მადლით ცხებულსა!

ს ა რ ჩ ე ვ ი.

ზმა სამარიდან. .	7.
ქართლის დედას. .	10.
როდემდის. .	11.
ელგია .	12.
ნანა. .	12.
პოეტი. .	16.
მუშა.	17.
მწუხარება.	19.
იანიჩარი.	20.
უსულდგმულ ცხოვრება. .	21.
ნიკ. ბარათაშვილზედ. .	22.
მესმის, მესმის	22.
მას აქეთ, რაკი შენდამი. .	23.
გაზაფხული.	23.
ჩემო კალამო. .	24.
გუთნის დედა. .	25.
ლოცვა.	26.
ბედნიერი ერი.	27.
რა გაკეთეთ, რას ვშვრებოდით. .	29.
პარიჟი.	34.
რჩევა.	35.
ჩემო კარგო ქვეყანავ. .	37.
ბაზალეთის ტბა.	37.

ქ.-მ. წერა-კითხვის გამავრც. საზოგ. გამოცემა № 82.

ილია ჭავჭავაძის

სასცალსო ბიბლიოთეკა, № 2.

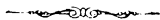
ბაკო შახალი

რამდენიმე სურათი

ანუ

ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრებიდან

პოემა

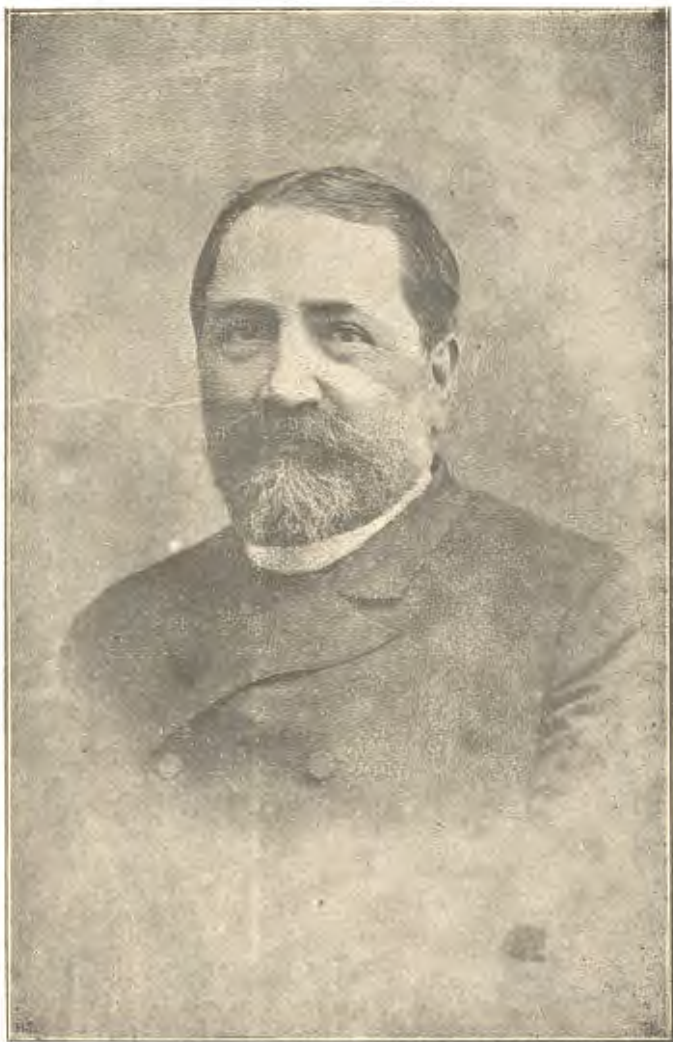
ავტორის სურათით და მოკლე ბიოგრაფიით.

ბზილისი

ელექტრობეჭდავი "იდეალი" (მ. კიკნაძისა), ნიკ. ქ. № 6.

1927

ილია გ. ჭავჭავაძე.

ილია ჭავჭავაძე

დაიბადა ს. ყვარელში (თელავის მაზრა) 27 ოქტომბერს 1837 წელს. პირველ — დაწყებითი სწავლა მიიღო სახლში; თერთმეტი წლისა მამამ მიაბარა ტფილისის ერთ კერძო პანსიონში, საიდანაც შემდეგ გადავიდა გიმნაზიაში.

1857 წელს გაემგზავრა პეტერბურგს და შევიდა უნივერსიტეტში იურიდიულ ფაკულტეტზე. მეოთხე კურსზე იყო, რომ თავი დაანება უნივერსიტეტს სტუდენტების არეულობის გამო, 1861 წ..

1863 წ. დაარსა ჟურნალი «საქართველოს მოამბე», რომელიც გამოდიოდა ერთი წლის განმავლობაში.

1864 წ., მთავრობა რომ გლეხების განთავისუფლებას შეუდგა საქართველოში, ი. ჭავჭავაძე გაგზავნილ იქნა განსაკუთრებულ მინდობილებათა მოხელედ ქუთაისის გუბერნატორთან გლეხებისა და ბატონების ურთიერთობის გამოსაკვლევად.

ამავე წლის ნოემბერში დაინიშნა დუშეთის მაზრის მომრიგებელ შუამავლად, ხოლო 1868 წ. მომრიგებელ მოსამართლედ. 1874 წ. თავი გაანება სახელმწიფო სამსახურს და გადმოვიდა ტფილისში, სადაც მალე დაიკავა სათ.-აზნაურო ბანკის თავმჯდომარის ადგილი.

1885 წ. არჩეულ იქნა წ.-კ. საზოგადოების თავმჯდომარედ და ამ თანამდებობაში დარჩა სიკვდილამდის.

II

1877 წ. დაარსა ყოველკვირეული გაზეთი «ივერია», რომელიც შემდეგ გადააკეთა ყოველთვიურ ჟურნალად, ხოლო 1885 წ. დღიურ გაზეთად. 1902 წელს «ივერია» გადასცა სხვებს.

მწერლობა ი. ჭავჭავაძემ დაიწყო 1857 წ., როდესაც «ცისკარში» დაიბეჭდა მისი რამდენიმე ლექსი. შემდეგ მისი ნაწერები იბეჭდებოდა «საქართველოს მოამბეში», «დროებაში», «კრებულში», «ივერიაში», «მოამბეში». მის კალამს ეკუთვნის პოემები: «სურათი ყაჩაღის ცხოვრებიდან» (კაკო ყაჩაღი), «დედა და შვილი», «აჩრდილი», «დინიტრი თავდადებული», «განდეგილი»; მოთხრობები — «კაცია ადამიანი», «გლახის ნაამბობი», «მგზავრის წერილები», «გლეხთა განთავისუფლების პირველ დროების სცენები», «სახიობელაზედ», «ოთარაანთ ქვრივი», «ნიკოლოზ გოსტაშბიშვილი»; მრავალი პუბლიცისტური, პოლიტიკური და კრიტიკული წერილი: «ცხოვრება და კანონი», «აი ისტორია», «სომეხთა მეცნიერნი და ქვათა ღალადი» და სხ.

ილია ჭავჭავაძე მოჰკლეს 1907 წ. აგვისტოს 30-ს, ს. წიწამურის ზღო. დასაფლავებულია მთაწმინდაზე.

კ ა კ ო ე ა ჩ ა ლ ი

რამდენიმე სურათი ანუ ეპიზოდი გაჩადის ცხოვრე-
ბიდაშ.

„ მიეც გლახაკთა საქურჭლე,
ათავისუფლე მონები,
მიღწიან, მომიგონებენ,
ღამლოცვენ, მოვეგონები “.
შოთა რუსთველი.

სამშობლოს ცასა ბნელად გაშლილი
მწუხრის ზეწარი გადაეთარა, —
და მთვარის შუქზედ მთებისა ჩრდილი
ალაზნის ველზედ წამოიხარა.
ლამის გუშავი, მუდამ მკმუნავი
მთვარე მეფურად მძლავრად ვიდოდა,
მაგებისა ყინვით ნაკვეთი თავი

იმის სხივებთან მუსაიფობდა.
 შორნი მნათობნი მოკამკამენი
 იმ მწუხარს ღამეს მხიარულობდნენ,
 მღუმარს ქვეყანას, ვით საყვარელნი,
 სხივებს ესროდნენ, ზედ დაჰხაროდნენ.
 და იმ მნათობთა სხივის აღერსით
 ველს მშვენიერსა ჩასძინებოდა,
 მხოლოდ ნიაფი მთისა მოლხენით
 ტყეში ფოთლებთან ლაზღანდარობდა,
 და ალაზანი შეუპოვარი
 ჰჩიოდა, თითქო კაცს ემღუროდა.
 მის ბუტბუტს მარტო მთაი მღუმარი
 დაფიქრებული ყურს მიუპყრობდა.
 ყველას ეძინა, დღით ჰფეთქავს რაცა,
 თითქო დაღლილა მიწაც და ცაცა!...
 მხოლოდ კი ერთგან ურემი მძიმე
 მიკრიალებდა, გზას აღვიძებდა,
 და ნადვლიანად მასზედ მეურმე
 მწუხარს სიმღერას დაღუღუნდება.
 ღუღუნი იგი ჩამრჩენია გულის,
 მწუხარე არის ვით გლოვის ზარი,
 მაგრამ თუ ნადველს მოჰბერს დაჩაგრულს,
 უკუ-ჰყრის კიდევ ვით ღრუბელს ქარი.

მიდის ურემი და უეცრად
 ვიღაცამ ტყილამ ასკუბა ცხენი,
 მოვარდა იგი ურემს მედგრადა,
 მკმუნვარე სახის ამაყად მჩენი.

— ვერ მიმასწავლებ კუდი-გორის გზას?
ჰკითხა თამამად მან მეურმესა.

— რატომ ვერ, ძამო! აგერ აიმ მთას
მარჯენივ აუხვევ და გახვალ ხევსა,
ერთი საურმე გზა დაგიხვდება;
იმ გზას დაადეგ, წადი, — და როცა
ცქვირ-წამოწვდილი მთა შეგეყრება,
ის მთა იქნება კუდი-გორაცა.
იქ რა გინდა უენ? ჰკითხა მან ბოლოს,
როს გაათავა გზისა სწავლება:

— იქ საფრთხე რამე არ დაგემართოს,
ბლაქიაშვილი იქ იმყოფება.
მე როგორც ვხედავ, შენც კი გაქვს მკლავი,
ბევრს შენს ტოლს ბიჭს არ დაუვარდები,
მაგრამ მაინც თუ გებრალვის თავი,
ბლაქიაშვილს ნუ დაენახვები,
ნურც დაანახვებ შენს ქურანს ცხენსა,
თორემ ის ბიჭი განანებს ბევრსა!
მალთა, როგორც ხირიმის ტყვია,
და ტყვიათაგანით დაუნდობელი;
თუ სისხლი ჰმართებს, ისა სჯობია,
შეარჩინო და აიღო ხელი.

— შენ ფიქრი ნუ გაქვს!... მეც იმას ვეძებ,
მეც მისებრ, ძამო, მიღრინავს გული;
როგორც ის ცხოვრობს, ისე ვიცხოვრებ,
ამ დღიდგან თავზედ ხელ-აღებული!

და, რა სთქვა ესა, მოხდენით ცხენი
 მოსხლიტა უცებ ლაზათიანმა ;
 გაფრინდა ცხენიც, ვით შავარდენი,
 და მის ფეხის ხმას ხმა მოჰსცა მთამა.

თითქო შენატრდა იმას მეურმე,
 „ახ, ნეტავი შენ!“ წაიღუდუნა
 და, გაიქნია რა თავი მერმე,
 შურით ხარს შოლტი გაუტყლაშუნა
 და მერმე ისევ უფრო მწუხარედ
 თვისი სიმღერა დაიღუდუნა.

კუდი-გორასთან ერთი ტყე არი, —
 უწინ ყაჩაღის იყო საფარი, —
 საშიში, ბნელი, გულ-დახურული,
 შეუვალი და წამოზურული.
 იქა ჰცხოვრებდა ბლაქიაშვილი,
 კაკო, ყაჩაღად გამოვარდნილი.

მთვარე ჩასული იყო დიდ-ხნისა,
 როცა იმ ტყეში, ერთ ხის ძირასა,
 ფრთხილად ეძინა ბლაქიაშვილსა,
 ბედისგან მწარედ განაწირალსა.
 მის შორი-ახლო ლამაზი ცხენი
 კაზმ-მოუხდელი სძოვდა ბალახსა,
 და მას ფოთოლნიც მოშრიალენი
 ხშირად უფრთხოვდნენ მოსვენებასა.
 უეცრად შეჰკრთა, აცქვიტა ყურნი,
 თავი აიღო და გაიხედა ;
 მერე ტრიალით იწყო ფრუტუნნი

და ერთს ალაგსა ზედ დააქერდა ;
 დიდ-ხანს უცქერდა და, რა მოესმა
 თავისის მოძრის ცხენის ფეხის ხმა,
 ვერ მოითმინა, დაიხვიხვინა
 და პატრონს ძილი დააფრთხოვინა.
 წამოხტა კაკო ლომივით ზეზე,
 თოფი მოზიდა და შეაყენა
 და, რა იხილა მხედარი ველზე,
 შეჰკივლა : „ მითხარ, ვინა ხარ შენა ?
 რისთვის მოსულხარ, — მოყვრად, თუ მტრადა ? “

მხედარი

— მოყვრად, გულ-ფიცხო, იყავ მშვიდადა.

კაკო

— თუ მოყვარე ხარ მაშ გამარჯობა !
 კეთილი იყოს ჩვენი გაცნობა.

მხედარი

— ამინ !... შენ არ ხარ ბლაქიაშვილი ?

კაკო

— დიად ! გახლავარ !... რა გნებავს შენა ?

მხედარი

— შენთან სიცოცხლე, შენთან სიკვდილი,
 შენთან ყოფნა და შენთან დარჩენა.

კაკო

— მომწონს ეგ სიტყვა... შენც მომეწონე
და აპისტოვისაც გენდობი შენა.

მხედარი

— გულის გული იცნობს და ღონეს — ღონე,
მენდე, გაგიყო ჭირი და ლხენა.

კაკო

— ხოშ-გელდი, ძამო!... მე ვარ მდიდარი,
ამ ტყეში მარტო მე მაქვს მეფობა ;
გაშლითა არის ჩემი სახლ-კარი,
და ვერას მაკლებს აქამდინ მტრობა.
ყოველ ხის ძირას ჩემი სახლია,
სადც მილაჟდება, იქ მითენდება ;
თუმცა ბევრი რამ მე აქ მაკლია,
მაგრამ აქ ჭირიც მიაღვილდება...
უსახლ-კარობა, შიში, შიმშილი,
მარტოკა გდება მხეცივით ტყეში,
ყურდღელსავითა ფხიზელი ძილი
და იარაღი დღე და ღამ ხელში, —
მართალია, ძმავე, კაცს მოსწყინდება
ძუნწი ცხოვრება ეს დასაღონი,
მაგრამ იქ ყველი გვიადვილდება,
სადაც ჩვენვე ვართ ჩვენი ბატონი!...
მე თანა მყვანან რკინისა ძმები,
ჩემი სიათა, დამბაჩა, ხმალი...

არც მიმტყუნებენ, არც ვემტყუნები,
 მინამ მაქვს მკლავი თავისუფალი.
 ეს ცხენიც, ძამო, ჩემთან შეზდილა,
 მოუდრეკია როგორც რომ ჟინი;
 ჩემთან საფრთხეში ბევრჯელ ყოფილა,
 გამოუვლია ჭირი და ლხინი.

ამათ მივანდე ჩემი ცხოვრება!
 არ აიყრიან გულსა ჩემზედა,
 და კაკოც ისე არ გაძუნწდება,
 რომ არ დააკედეს ერთგულებს ზედა.
 ჩემი სიმდიდრე აი ეს არი!...
 ჩემს სამეფოში არ არის გმობა,
 თუმცა ორგულთან ვარ დაუნდობარი,
 მაგრამ ერთგულთან მეც ვიცა ძმობა.
 ჩამოხედ, ბინას გაჩვენებ, წამო!
 ღარიბულადა მე დაგიხვდები,
 და ნუ დამძრახავ ყაჩაღსა, ძამო,
 თუ მასპინძლად ვერ მოგეწონები.

მხედარი მყისვე გადმოხტა მარდად
 და წამოჰყარა აღვირი ცხენსა;
 ჩამოუჭიმა ყურები მაგრად
 და თვალზედ მზრუნველს უსვამდა ხელსა.
 მოჰხსნა ნაბადი, ჩაკრული უკან,
 ხურჯინიც სავსე გადმოიღო მან,
 მერე გადაჰკრა ხელი გავაზედ
 და მყის გაიგდო ცხენი ბალახზედ.
 შემდეგ მოვიდა იგი სტუმარი,

კაკოს პირდაპირ დადგა მღუმარო.
მათ ერთმანეთი თვალით გაზომეს,
და მოეწონნენ ორნივე ერთმანეთს.
მივიდნენ წყნარად და ხის ძირს დასხდნენ,
მღუმარედ იყვნენ ორნივე დიდხანად,
ერთმანეთს თითქო კიდევ შინჯავდნენ,
ბოლოს კი კაკომ უთხრა თამამად :

— „ვიცი მე, ძამო, არ გამიწყრები,
და არ დამძრახავ მეტ კითხვისთვინა :
მითხარ, საიღამ გემცნაურები ?
ჩემთან მოსვლა რამ გაგაბედვინა ? “

მხედარი

— შენი გაცნობა არ არის ძნელი,
ამაზედ რაღა ვილაპარაკო,
შორს გავარდნილა შენი სახელი,
ბაშვმაც კი იცის, ვინ არის „კაკო“ !
შენზედ მოუბნობს კაცი და ქალი,
ვისაც ენა აქვს, შენ ყველა გაქებს ;
შენი ამბავი, ეხლა მართალი,
ზღაპრად მიუვა ჩვენს შვილი-შვილებს.
შენზედ ამბობენ, რომ ხარ მამაცი,
გაძოჰქცევინხარ უსამართლობას,
ამბობენ, თურმე გიყვარს გლეხ-კაცი
ბარაქალა მაგ გულ-კეთილობას...
რომ ბედში მყოფი შენ ძმად მიგაჩნდეს,

ეგ ვერაფერი სიყვარულია,
 სიტყვა ის არის, კაცს ის უყვარდეს,
 ვინც ბედისაგან დაჩაგრულია!

მარტო არსენას, თუ გახსოვს შენა,
 გლებ-კაცი როგორც ძმა ჰყვარებია,
 გლებ-კაცის ბედი, ჭირი და ლხენა,
 შვილსავით კალთით უტარებია.

აბა, კაციცა ისა ყოფილა
 და ქუდიც იმას, ძმავ, ჰხურებია!
 ნეტავ იმ დედას, ვისგანც გაზდილა
 და ვისაც ძუძუ უწოვებია!...

მისებრი შვილი ბევრიც ინატროს,
 ეხლანდელ დედამ ველარ გაზარდოს...

ჯერ არ მენახე, მაგრამ გიცნობდი,
 შენი ცხოვრება მენატრებოდა;
 შენთან წამოსვლას ბევრჯელ ვფიქრობდი,
 მაგრამ სახლ-კ რი მენანებოდა,
 ბოლოს კი, ძამო, გამიწყრა ღმერთი,
 დამიტრიალდა უკულმა ბედი!...
 ყური მომიგდე, გეტყვი ყველაფერს,
 რაც გადამკიდა მწუხარებაში,
 და როგორ, ერთ ღროს ბედის მადლიერს,
 გზა დამიხლართა ბედის-წერამა!

მაშინ თორმეტის წლისა ვიყავი,
 როცა ბატონმა სახლს მომაშორა.
 წამსვე ძროხაშა მე მიკრეს თავი,
 ჩემს სახლ-კარიდგან გამაგდეს შორა.

ჯერ კი დავღონდი, დაჩაგრდა გული,
 ყოფნა უმშობლოდ მეძნელებოდა...
 სხვები ჰლხინობდნენ, და მე კი ლული
 ცრემლისა თვალზედ არა მშრებოდა.
 პატარა ჩემი ამხანაგები,
 ჩემ გულ-ჩვილობას იქ დასცინოდნენ,
 დავიწყებოდათ თავის დარდები,
 როცა ისინიც ჩემებრ სტიროდნენ!...
 წეც კი მრცხვენოდა ჩემის ცრემლისა. —
 ჩემს ამხანაგებს გავექცევოდი,
 მივუჯდებოდი ერთ ბუჩქის ძირსა
 და იქ მაჯტოკა დიდხანს ვტიროდი.
 მაგრამ ღრუბელმა გადაიარა,
 თან გადიტანა ჩემი ნაღველი;
 პატარა გულმა გამოიღარა
 და შეუბრუნა ნაღველსა ხელი.
 ჩემს ყოფას მალე შევეჩვიე მე,
 კიდევ ვლხინობდი, კიდევ ვმღეროდი;
 ჩემს სახლ-კარზედა არც დღე, არც ღამე
 აღარ ვფიქრობდი, არ ვღონდებოდი.
 ძამო! რა ტკბილად, რა უღარდელაჲ
 ჩემი ღღეები იქ მიდიოდნენ!..
 არა რა მქონდა იქ საფიქრელად,
 ჩემი მოძმენი არ მაძალებდნენ.
 ძროხას ფუვლიდით ჩვენ ერთგულადა,
 გავიზიარეთ ყველამა საქმე,
 და რიგ-რიგადა ყველა ძმურადა

ვყარაულობდით ძროხასა ღამე.
 რაკი მთას იქით მზე დაწვებოდა
 და გაეკვროდა ვარსკვლავი ცასა,
 გაშლილი ძროხა მოგროვდებოდა,
 და დავიწყებდით ყველანი თვლასა.
 და დავაბამდით რაკი ძროხასა,
 ტყის პირს ერთს დიდ ცეცხლს გავაჩაღებდით
 და მოვიტანდით ჩვენ ჩვენს საგზალსა,
 ცეცხლსა გარშემო მოვუსხდებოდით.
 ჩვენი ხუმრობა, მღერა, სიცილი,
 ხეზედა მძინარ ფრინველს აფრთხოვდა ;
 მოგვერეოდა თუ მერე ძილი,
 ერთი ჩვენგანი ზღაპარს იტყოდა.

რაკი ტრედის-ფრად ცა ინათებდა
 და შორს ცისკარი კამკამს იწყობდა,
 მეძროხე ვინმე დაგვიძახებდა
 და დილის ტკბილსა ძილს დაგვიფრთხოვდა.
 ავიშლებოდით და ჩვენის ხმითა
 მკვდარი მთა, ბარი გაცოცხლდებოდა ;
 და თავის ძროხას ყველა ზღაზვნითა
 ასაშვებლად მიესევოდა.

ზოგი აქ მიდის თექა-მოსხმული
 და მიიფშვნეტავს ზარმაცად თვალსა,
 სხვა იქ მიიმღერს დაღონებული
 და ერეკება თავის ძროხასა ;
 და ერთს წუთს უკან ძროხა ბლავილით
 გაიშლებოდა ფართო მინდორზედ !

და ჩვენ კი ხტომით, მღერით, ძახილით
 მოვეგროვდებოდით მთის ცივ წყაროზედ,
 პირს დავიბანდით, ძილს დავიფრთხოვდით,
 მთის წყაროს წყლითა გავგრილდებოდით;
 ვხტოდით, ვიძახდით, ვლაზლანდარობდით,
 და ზეზეურად დავნაყრდებოდით;
 მერმე ვმართავდით თამაშობასა,
 ხან ქვას ვისროდით, ხან ბურთსა შალდა;
 და შუადღისა გოლვისა ჟამსა
 ჩამოვრეკავდით ძროხასა დაბლა,
 ალაზანშია ვყრიდით ძროხასა,
 თან ჩავყვებოდით უკანაც ჩვენა.
 ბევრიც სხვა ახსოვს ჩემ ბიჭობასა,
 მაგრამ სად არის ახლა ის ლხენა?!....
 საღამოს ჟამზედ ისევ იმ რიგად
 ცეცხლისა ანთებულს მოვუსხდებოდით
 და ისევ ზღაპარს გლახურს მორიგად
 თითოსა მაინც ყველა ვიტყოდით.

ის ზღაპრები მე გულს მიღონებდნენ
 და აქამდინა დამრჩნენ ხსოვნაში,
 ძველებურს დროსა შემაყვარებდნენ
 იმ ჩემ მზიარულ ყმაწვილობაში.
 ეჰ, მარტო ერთი იმ ზღაპრებისა
 დვიძღო დედასავით მე შემეთვისა!
 ის მე ბევრს რასმე გულს ჩამძახებდა,
 ხან მომალხენდა, ხან მაღონებდა.
 არსენა ჩვენი, ის მხნე არსენა,

ჩვენამდინ, ძამო, ზღაპრად მოსული,
 ის იყო ჩემი ჯავრი და ლხენა,
 ის იყო ჩემი გული და სული.

ეგრედ გონება ხალისიანი
 არსენას ამბით მე მეზღებოდა ;
 მიყვარდა მე ის კეთილ-დღიანი
 და არსენობა მენატრებოდა.

ეგრედ მინდოვრედ, ძმაო, ვყვავოდი
 ჩემს ბიჭობაში შეუზოვარი,
 ჩემს სახლ-კარზედა არა ვდარდობდი,
 შინაურობის არ მქონდა ჯავრი !

მე ჯერედ ვიყავ პაწაწკინტელა
 და მადლიერი ჩემ კეთილ დღისა
 და მე მეგონა, რომ ჩემებრ ყველა
 მადლიერია თავის ბედისა.

მე მამა მყვანდა მხნე კაცი, მარჯვე,
 დაუღლეი და ბეჯითი გამრჯე ;
 თუმცა ხელ-მარტო ის ცოდვილობდა,
 ჩვენ კაცებშია ბევრი არ სჯობდა.
 იმ დალოცვილსა ვერვინ ასწრობდა
 ვერც ხვნას, ვერც თესვას და ვერცა მკასა ;
 ღმერთიცა მართლა უხვად სწყალობდა
 და წყალობითა უვსებდა სახლსა.
 ეგრე იქმნება მუდამ, მეგონა,
 მადლიერად და უნადვლოდ მამა,
 მაგრამ კი ბოლოს ის დაადონა,
 მწარედ უმტყუნა ბედის-წერამა...

შენც, ძამო, ვიცი გაგიგონია,
 ყმის ბედი რა რიგ სწრაფად იცვლება!
 თუ ყმასა გუშინ ბედი ჰქონია,
 არ იჯერებს, რომ დღესაც ექმნება.
 ჩვენი წადილი, ჩვენი იმედი
 ყოველთვის, ძამო, არის საფრთხეში,
 გლეხ-კაცის და ყმის ლიტონი ბედი
 ვერა, ვერ გასძლებს ბატონის ხელში. .

დრო გადიოდა და თან მიჰქონდა
 მამი ჩემისა უბედურობა,
 მამა თან-და-თან მიბერდებოდა,
 ბოლოს წაერთო საწყალს მხნეობა!...
 თუმცა კი შერჩა წადილი ძველი,
 შრომის სურვილი იმ უბედურსა,
 მაგრამ არც ღონე და აღარც წელი
 აღარ მოსდევდა დრო გარდასრულსა.
 საბრალო მამა ჰხედავდა ცხადად,
 რომ რამდენადაც ღონე აკლდება,
 ოჯახი უკან მიდის იმდენად
 და სახლ-კარიცა სულ ეღუპება.
 იმ სიბერესთან იმ უბედურსა
 ერთი სხვა ჭირიც ზედ გამოება
 და შეეყარა საწყალს, უძლურსა
 გამუდმებული ციებ-ცხელება.
 ეგრეა, ძამო, კაცისა ბედი
 ის უკუღმართი, უღმრთო წამწყმედი,
 თუ ე⁴თხელ ღერძი გადუბრუნდება,

სულ უკუღმართად დატრიალდება!

მაშინ შევიქენ მეც ოცის წლისა...
კვეხნით არ ვიტყვი, ბევრ ჩემ ტოლს ვჯობდი;
კარგად შემეძლო მოვლა სახლისა,
თუ გულს-მოდგინედ მივეშველოდი.
მაგრამ მე კიდევ ბატონსა ვყვანდი,
შინ არ მითხოვდა, არ მეშვებოდა,
მე იქ სხვისთვისა ჩემს თავს ვლუპავდი,
შინ კი ოჯახი მეღუპებოდა.

ერთხელ გამხდარი, გაყვითლებული,
ილაჯ-ნაწყვეტი სნეულებითა
საწყალი მამა მოხუცებული
იახლა ბატონს თხოვნით, ხვეწნითა.

მხეცი რამ იყო ბატონი ჩვენი,
ერთი აჯამი, გულ-ქვა, რეგვენი,
იმას კაცებრი გული არ ჰქონდა,
რომ მამა-ჩემი შეჰბრალებოდა.
რა გავაგრძელო, თავადის-შვილი
კარგი რა არის, ავი რა იყოს?!
და მამა-ჩემი გულ-მოწყვეტილი
იახლა ამ გვარს უხამსსა ბატონს.

— შენი ჭირიმე, — უთხრა, — ბატონო,
სახლს ვერ გავუვებ მე მარტო-ხელი...
დამითმე შვილი... არ დამაღონო,
არ დამიღუპო ოჯახი ძველი.

ბატონი

— რაო, რას ბოდავ?

მამა

— შენს სადღეგრძელოდ
ოღონდ ზაქარა შინ დაითხოვე,
რომ უკან წასულის ოჯახს ვუშველოთ,
და მერე თუნდა ჩიტის რძე გეთხოვე.
კულუხს, კოდის-პურს, გადასახადსა
ერთი-ორადა მოგართმევთ შენა;
თუ დავაყენებთ ფეხზედ ოჯახსა,
არ გავეჩქევით სამსახურს ჩვენა.

ბატონი

— ეგ რომ არ იყოს, გაეჩქევოდ
შენ ჩემს სამსახურს, ჩემს ბძანებასა?...
ქოფაკო!... ნუ თუ მაგას ჰფიქრობდი,
რომ მიბედავდი ემაგის თქმასა?

მამა

— არა მქონია მაგის ფიქრი მე,
შენი რისხვაცა არ გამიწყრება...
მაგრამ მიბძანე, შენი ჭირიმე,
რით გემსახურო, რაც არ მექმნება?
ღმერთი ხომ ჰხედავს, მე დავსწეულდი,
ღონე, ილაჯი გამიწყდა სრულე...

მარტო ვერას ვიქმ, მთლად დავუძღურდი,
 თორემ ჩემს შვილზედ არ შეგაწუხებ.
 მინამ შემეძლო, სახლს ვინახავდი,
 არც ღონე მშურდა და არცა ძალა,
 დღე და ღამ ოფლსა მე ვიწურავდი,
 მაგრამ ეხლა დრო გამომეცვალა.
 აწ არაქათი გამიწყდა სრულად,
 უდროდ დავბერდი, ჯანი წამერთო,
 ვედარა ვუვლი ოჯახს ერთგულად,
 თუმცა კი მინდა, ხომ ჰხედავ, ღმერთო!...
 ოჯახი ეხლა მეღუპება მე,
 კაი ოჯახი, კაი სახლ-კარი!...
 ნუ! ნუ დაღუპავ, შენი კვნესამე,
 მინამ პატრონი ცოცხალი არი.
 სიყრმით ჩამიკლავს მამულში თავი,
 მანდ დამიღლია ძარღვი და მკლავი,
 გამომირზდია ჩემის ოფლითა,
 ვაი-ვაგლახით, წვით და დაგვითა.
 მძიმე უღელი მე მიწევია
 ჩემის სახლ-კარის და ოჯახისთვის.
 ამდენი ჯაფა გამიწევია
 ნუ თუ, ბატონო, ამ შავის ღლისთვის,
 რომ უდროო დროდ ადრე და მალე
 მევე დავმარხო ჩემი გაზრდილი?...
 ნუ იქ მაგასა, შენ გენაცვალე,
 ნუ მიზამ მაგას, დამითმე შვილი!

ბატონი

მერე მე ძროხა ვის ჩავაბარო?
 სადღა ვიშოვნი კარგ მეძროხესა?
 ვერა, ვერ მოგცე შენი ზაქარო,
 თუნდ სულ დაგენტქას ოჯახი დღესა!
 ვერ უყურებთ ამ ქოფაკს, ჩერჩეტას!
 მირჩევს, ჩემიო გერჩივნოს შენსას..
 არა, „ერთი მაქვს სჯობს ათასს მქონდეს“...

მამა

— მე ჩემი მომეც. შენ შენი გქონ. ეს
 და შენს სახელსა მტლად დავედები.

ბატონი

— გამეცა, ვირო, ნუ მეღ⁴იჯები!

მამა

— რომ გაგეცალო, ვისღა მივმართო,
 ვინ მომაშველებს ხელს დაღუპვილსა!
 მარტომ ოჯახი როგორ მოვმართო,
 თუ არ დამითმობ, ბატონო, შეილსა?
 რა ვუყო, რა ვქნა, რა მეშველება,
 მიბძანე, შენი კვნესამე, შენი?

ბატონი

— თუნდ სულიც გაგძვრეს, არ მენადვლება,
თავში ქვა იეც და ისა ჰქენი.

მამა

— შე დალოცვილო, ქვა ვიცე თავში, —
რა პასუხია, როგორ იქმნება!...
ჩვენც ვურევივართ კაცებში, ხალხში,
ჰამა-სმა გვინდა, გვინდა ცხოვრება...

ბატონი

— სუ!... შე ქოფაკო!... გაიკმიდე ხნა!...
ხმა... კრინტი მეთქი!... ძაღლო, თორემა
მე არ მივხედავ მაგ შენს სიბერეს
და უკან ჩაგჩრი ჯოხით მაგ სიტყვებს...

მამა

— როგორ თუ ჩამჩრი!... კაცს შიმშილით
ცოცხალსა მმარხავ, ოჯახს მიღუპავ, [მკლავ,
ბებერ კაცს ლუკმა პური უწყდება,
შვილსა შიმშილით მამა უკვდება,
შვილს შეუძლიან მამის დარჩენა, —
და ამის ნებას არ აძლევ შენა!...
მე ჩემს ღვიძლ შვილსა აღარ მანებებ,
რომ შეშინახოს სიბერის ღროსა,

მართალს სიტყვასაც არ მათქმევინებ,
ფუ, შენს სამართალს, შენს სამსჯავროსა “ !...

ეს იყო, ძამო !... ამ სიტყვებმა ჰქმნეს
შვილის და მამის უღმრთოდ წახდენა...
შენ მეტყვი, რომ არ უნდა ეთქვა ეს,
მაგრამ რა ექმნა, აბა სთქვი შენა ?

ეხვეწებოდა განა ცოტასა
იმ სულ წაწყმედილს საწყალი მამა !...
მაგრამ როგორც ცივს რკინას და ქვასა,
ვერ დაუღბო, ვერ, გული ხვეწნამა.
ისც კაცი იყო... ვერ მოუთმინა
იმედ გაწყვეტილ, მოკლულმა გულმა,
და, რაც შიგ ჰქონდა, სულ ათქმევინა,
უსამართლობამ წრიდამ გასულმა.

ჩიბუხის ტარით მამა ჩემს მტრულად
ეცა ურჯულო ბატონი ჩვენი...
უნდა კი გითხრა, რომ მამა სრულად
არ გაღახულა თავისი დღენი.
სირცხვილმა გული გადმოუბრუნა...
თუმც აღარ ჰქონდა მკლავებში ღონე,
მაინც კი ხელი შემოუბრუნა.
როგორ თუ ხელი მომიბრუნაო,
„ ბიჭო, როზგები, ბიჭო, როზგები ! “
და მამა ჩემსა მოხუცსა, ძამო,
წამოეჭიდნენ მისივ მოძმები !!!
როზგით მიცემს მამა სწეული,
მამა მოხუცი, პატივს ჩვეულო...

იმისი კენესა და მწუხარება
 გულის მიკლავს ხოლმე, რო მაგონდება.
 არც უღონობამ, არც სიგამხდრემა,
 არც სიბერემა, არც თეთრმა წვერმა,
 არც კაცის და არც ღვთის სამართალმა
 არ მიპატივეს ბებერი მამა!...

მაშინ იქ ვიდექ მე საცოდავი...

გულ-ამომჯდარმა წაიდუღუნა,
 მერმე მწუხარემ მწუხარე თავი
 ამოიკენესა და ძირს ჩაღუნა.
 წამოხტა კაკო განრისხებული,
 მას აერია სული და გული
 და შეუტია მწყრალად ზაქროსა:

— შენ იქ იდექი, ამბობ, იმ დროსა
 და იქამდინა მიუშვი მტერი,
 რომ აცემინე მამა ბებერი?!
 მითხარ, დედალო, რას აკეთებდი,
 რას გეუბნოდა გული იმ დროსა?
 იქ რომ მდგარვიყავ, ჩაგაძაღლებდი
 ჯერ შენ და მერე იმ შენს ბატონსა...
 რას უყურებდი? ნუ თუ სეირსა, —
 როგორ სწუწვნიდნენ მამა შენს სისხლსა!...
 ფუ, შენს ნამუსსა, მამაშვილობას,
 ფუ, შენს სახელსა, შენს ვაჟკაცობას!...
 მამას გიკლავდნენ, არ იღებდი ხმას...
 შენ იქ იდექი, გულით იძუნწე! —
 რა ოხრობასა აქნევდი მაგ ხმაღს,

რომ ნაჰერ-ნაჰერ ხლმით არ აკუწე
 სულ წაწყმედილი შენი ბატონი!
 ე მაგ შერცხვენილ ხლმისა პატრონი
 ჩემთან მოსვლასა როგორ ჰბედავდი?
 ნუ მარცხვენ ყაჩაღს, გამეცა, წადი...
 შენ, ძმავ, ყაჩაღად არ ვარგებულხარ.
 შენ დედა-კაცად დაჰბადებულხარ,
 თუ, მაგ კაცობას!

მხედარი

— კაკო, ნუ სწყრები!
 კარგად არ იცნობ ჯერ ხომ ზაქროსა?
 ჩემს ტოლს ბიქს არც მე დავუვარდები,
 არც გავექცევი ხმალში კაკოსა.
 ეგრე ადვილად ნუ არცხვენ ჩემს ხმალს
 და იმის პატრონს ნუ მეძახი მხდალს.
 ეგრე ნუ მძრახავ... მომიგდე ყური:
 მინამ ბატონი ხელითა სცემდა,
 როგორცა ძაღლი ხორცსა ვიგლეჯდი...
 „მოჰკალ“ რაღაცა ხმა მაძაღებდა,
 მაგრამ როგორღაც თავს ვიმაგრებდი.
 მომეკლა, ვიცი მამას მოჰკლავდნენ,
 მკვდარსა, თუ ცოცხალს კბილით შესჰამდნენ,
 ამის მიზეზი მე ვიქმნებოდი, —
 და არ მომეკლა, უღმრთოდ სტანჯავდნენ,
 ეგრე ორ ცეცხლში ვიმყოფებოდი.
 მაშინ კი, როცა წამომიქციეს

და მოხუცებულს როზგი დამიკრეს,
 თვალთ დამიბნელდა, ამენთო გული,
 მიევარდი თოფსა გამწარებული,
 მხრიდამ გადვიგდე მაშინვე თეკა,
 და, რო ყვიროდა: „დაჰკარ, დაჰკარი!“
 მაშინ ჩემ თოფმაც გამოიჭეკა
 და შეუწერია გულის ფიცარი —
 იმ ჩემს ბატონსა, ჩემს დამლუპველსა,
 თავის თავის და სხვის წამწყმენდელსა.

კაკო

— შენი გამჩენის ჭირივე, შენი!
 ბიჭი ყოფილხარ, ხლმისა დამშვენი. .
 შენ დაგიკვებოს შენმა მშობელმა,
 რომ იმის ძუძუ შენ შეგრგებია.
 აი დალოცოს ის ქრისტე ღვერთმა,
 ვისაც შენებრი დაჰბადებია!
 ძამო, გამჩენის შენის ჭირივე,
 რაც წელან გითხარ, ყველა დამითმე.
 ლამის დამადნოს ჩემმა სირცხვილმა
 და კაკომ შენ წინ თავი დაიღოს.

მხედარი

— განა საჩეები არის, რომ შევიღმა
 თავისი მამის სისხლი აიღოს?
 ამას იქმოდა ყოველი კაცი
 თუნდა მხდალი და თუნდა ვაჟ-კაცი.

ვით მეტი იყო წელან ძაგება,
 ისე მეტია ეხლა ეგ ქება.
 მაგრამ, ეჰ, კაკო!... მე მაგ სიკვდილმა
 გულის კრილობა არ გამიმთვლა;
 მამის გულისთვის გაწირულ შვილმა,
 მამას ვერაფრით ველარ უშველა.
 მაშინ თავი არ მაგონდებოდა
 და დაჭერისაც არ მეშინოდა...
 მივევარდი მამას... უსულოდ ეგდო!
 მუხლი მომეჭრა, ცეცხლი მომედო!
 ის საწყალი სულ დალურჯებული
 ეგდო უძრავად გაშეშებული!..
 ვაიმე, მამა მე მომკდომიყო,
 როზგ ქვეშა უღმრთოდ, უზიარებლად!...
 მაგრამ ეჰ, ძმაო, რაც იყო, იყო,
 ჯოჯოხეთია მოსაგონებლად.“

და, რა სთქვა ესა, ზაქრო მწუხარედ
 პირ-ქვე დაეცა დაღუმებული;
 დიდხანსა ეგდო ეგრე მღუმარედ
 გულში ვაების ცეცხლ-მოდებული.
 ამ საწყალს შვილზედ კაკოც შეწუხდა,
 ორივ წაიღო ერთმა ნაღველმა...
 ამ ორს გულში რა ბალღამიც დუღდა,
 წარმოიდგინოს თვითონ მკითხველმა.

ქ.-შ. წერა-კითხვის გამავრც. საზოგ. გამოცემა № 94.

ილია ჭავჭავაძის

სახალხო ბიბლიოთეკა, № 3.

ბ რ რ დ ი ლ ი

(გუგუნი ივ. პოლტარაძის და ილია წინამძღვრიშვილს)

ავტორის სურათით და მოკლე ბიოგრაფიით.

ბზილისი

მსწრაფლ-მბეჭდავი „ძმობისა“, მოსკოვის ქუჩა, № 5.

1908

ილია ჭავჭავაძე.

ა ჩ რ დ ი ლ ი

„რა ვარდმან მისი ყვავილი გაახმოს, დაამკნაროსა,
იგი წავა და სხვა მოვა ტურფასა საბადნაროსა“.

რუსთაველი.

I

აღმობრწყინდა მზე დიდებულათა
და გაანათლა ქვეყანა ბნელი,
კავკასის მთების წვერთა მაღალთა
ზედ გადაჰფინა ოქროს ნათელი.
აღმოჩნდა მთების ზემოდ მყინვარი,
ცისა და ქვეყნის შუა დაკიდულ,
იგივ დიადი, იგივ მძინვარი,
იგივ დიდებულ და დადუმებულ.
ქვესკნელთ ძალთაგან იგი მთა მედგრად
ცის გასარღვევად აღმოზიდულა,
მაგრამ მის სრბოლა ცაში უეცრად
თითქო განგებით შეყენებულა.
მისი ყინულით ნაკვეთი თავი
მოირთო მზისა ოქროს სხივებით,
ქვეყანას მშიშარს მის ფრთეთა ზევაი
დასცქერის რისხვით და მუქარებით,—
თითქო ელისო განკითხვის დღესა,

რომ იგრიალოს, წამოიქუხოს,
ხმელეთს დაეცეს, მერმედ ქვესკნელსა,
თვითც დაიღუპოს, ისიც დაღუპოს.

II

მაგრამ ისეთი მშვიდი, ნარნარი
იყო იმ დღისა ლამაზი დილა,
რომ თვით მყინვარის რისხვა და ზარი
იმ დილის მადლსა დაემორჩილა:
ქვეყანაც იყო დაღუმებული,
თითქო ღუმილით ყურს უგდებს ცასა,—
და ცაც უღრუბლო და მხიარული
გადმოაფენდა მადლს ქვეყანასა.
ხოლო კი ჩემი უნდო გონება
არ მოიხიბლა იმ დილითაცა...
„ნუ გჯერსო, მითხრა, ეს მყუდროება,
„სტყუისო ზეცაც და ქვეყანაცა!
„ამ გვარი დილა ქვეყანას ბედ-კრულს
„ბევრჯერ სხვა დროსა გასთენებია,
„მაგრამ არც ერთხელ მის გულსა ვნებულს
„მადლი ცისა არ მიჰკარებია.
„სულ ტყუილია, რასაც ეხლა ჰგოძნობ...
„ქვეყნის დრტვინვაა დაუძინარი,—
„ღრმად ჩააკვირდი მის ღუმილს და სცნობ,—
„თვით მაგ ღუმილში რა წყევლა არი!...“

III

ბოლოს კი დილის სიტკბოებაში
მეც განმიფანტა ეჭვთა ღრუბელი

და ყოვლად მხსნელმა სასოებაჲ
 მომცა ნუგეში მაცხოვნებელი.
 ამ ნუგეშით აღძრული სული
 აღმევსო ნელის სიხარულითა,
 ექვთაგან წინად გვემული გული
 განცხოვლდა წმიდის სიყვარულითა;
 გარდმომევლინა ყოვლად შემძლები
 ქვეყნისა ამის სიკეთის რწმენა,
 აღმიფრთოვანა მან ოცნებები
 და განმიწმინდა ხედვა და სმენა.
 მეწვივნენ იგი უცხო ხილვანი,
 სავსენი ლხენით, ნეტარებითა, —
 რომელთაც წარაქვთ კაცთ გულის თქმანი
 საიდუმლოების მაცდურებითა.

IV

და მომევლინა მე კაცი დიდი,
 მყინვარზე მდგომი მოხუცებული,
 ვითა ქვეყანა, ისც იყო მშვიდი,
 უძრავი, უხმო, დაფიქრებული.
 მარჯვენა ხელით ეჩრდილნა თვალნი,
 ყურადღებითა შორს გაჰყურებდა;
 მის გარეშემო შეენოდნენ მთანი
 და მათ ფეხთა-ქვეშ თერგიც გაჰყეფდა.
 თერგი მრისხანე, თერგი მბღღვინვარე
 ქათვისა ზვირთთა მიაქანებდა,
 ვით შმაგი ლომი დაჭრილი, ცხარე

ჰრბოდა, ჰბლაოდა, მიღრიალებდა,
 სკექდა და ჰქუხდა... კლდენი და მთანი
 თვის მაშფოთარ შვილს გადმოჰყურებდნენ
 და მის ბლავილთან მათი ყრუ ხმანი
 ხეობაშია მგზავრს აშინებდნენ.
 იქით შორს* სჩანდნენ მინდორნი, ტყენი
 და იმათ შორის—არაგვიც ჩვენი...

V

ჩვენო არაგვო! რა რიგ მიყვარხარ!..
 ქართველის ცხოვრების მოწამე შენ ხარ...
 შენს კიდებზედ ჩემი მამული
 იყო ერთ დროსა გამშვენებული!
 ჩემის მამულის დიდება ძველი
 შენს წმინდა თვალ წინ აღყვავებულა;
 მიყვარხარ მისთვის, რომე ქართველი
 აქ, შენს კიდეზედ, დაბადებულა.
 შენ ზვირთებ შორის ჩემის ქვეყნისა
 გძელი მოთხრობა დამარხულია
 და წმინდა სისხლი ქართველებისა
 შენს კიდებზედ გადასხმულია.
 იქ, სადაც შენსა ძლიერსა წყალსა
 შეურევ მღვრიეს და მდოვრსა მტკვარსა,
 იქ ერთხელ ქართველთ სიცოცხლე ჰდულდა,
 იქ მამულისთვის ქართველთ ხმა ჰქუხდა.
 შენს ზვირთებს გაჰყვნენ საუკუნენი
 და საუკუნეთ—იგი ქართველნი!..

გულ-ხელთ-დაკრეფილ შენსა წმინდა წყალს-
 რამდენჯერ ტანჯვით ვადევნებდი თვალს!..
 რას ვეძებდი მე? ჩემ ქვეყნის წარსულს,
 შენ წინ დაღუპულ ჩემს ძველსა მამულს,—
 და მარტო სისხლი ჩემს თვალს დაღალულს.
 აძლევდა ხოლმე გულს-საკედავ პასუხს.

VI

მაგრამ საკუთრად არცა არაგვმა,
 არც თერგმა, არც ტყემ და არცა მთამა
 არ მიიზიდა მოხუცის თვალი,
 მთილამ ამაყად გადმოშვირალი,—
 სრულ საქართველო მოსჩანდა შორსა...
 იგი მოხუცი მას დააქჳერდა;
 ქვეყნის მარგალიტს მაგა ობოლსა
 სიყვარულითა იგი დამზერდა.
 საიღამა ხარ, რამ მოგაღლინა,
 ჰოი საკვირველო კაცო, მითხარი?
 რად დაგიგდია შენ შენი ბინა
 და ამა მთაზედ რისთვის ხარ მდგარი?
 და, რა ვსთქვი ესა, მსწრაფლვე მომესმა
 იმა მოხუცის დიდებული ხმა:

VII

„მარად და ყველგან, საქართველოვ, მე ვარ შენთა-
 მე ვარო შენი თანამდევნი, უკვდავი სული. [ნაი..

ჰრბოდა, ჰბლაოდა, მიღრიალებდა,
 სჰეჰდა და ჰჰუხდა... კლდენი და მთანი
 თვის მაშფოთარ შვილს გადმოჰყურებდნენ
 და მის ბლავილთან მათი ყრუ ხმანი
 ხეობაშია მგზავრს აშინებდნენ.
 იჰით შორს* სჩანდნენ მინდორნი, ტყენი
 და იმათ შორის—არაგვიც ჩენი...

V

ჩენო არაგვო! რა რიგ მიყვარხარ!..
 ქართველის ცხოვრების მოწამე შენ ხარ...
 შენს კიდებზედ ჩემი მამული
 იყო ერთ დროსა გამშვენებული!
 ჩემის მამულის დიდება ძველი
 შენს წმინდა თვალ წინ აღყვავებულა;
 მიყვარხარ მისთვის, რომე ქართველი
 აჰ, შენს კიდეზედ, დაბადებულა.
 შენ ზვირთებ შორის ჩემის ქვეყნისა
 გძელი მოთხრობა დამარხულია
 და წმინდა სისხლი ქართველებისა
 შენს კიდებზედ გადასხმულია.
 იჰ, სადაც შენსა ძლიერსა წყალსა
 შეურევ მღვრიეს და მდოვრსა მტკვარსა,
 იჰ ერთხელ ქართველთ სიცოცხლე ჰდულდა,
 იჰ მამულისთვის ქართველთ ხმა ჰჰუხდა.
 შენს ზვირთებს გაჰყვნენ საუკუნენი
 და საუკუნეთ—იგი ქართველნი!..

გულ-ხელთ-დაკრეფილ შენსა წმინდა წყალს-
 რამდენჯერ ტანჯვით ვადევნებდი თვალს!..
 რას ვეძებდი მე? ჩემ ქვეყნის წარსულს,
 შენ წინ დაღუპულ ჩემს ძველსა მამულს,—
 და მარტო სისხლი ჩემს თვალს დაღალულს.
 აძლევდა ხოლმე გულს-საკვდავ პასუხს.

VI

მაგრამ საკუთრად არცა არაგვმა,
 არც თერგმა, არც ტყემ და არცა მთამა
 არ მიიზიდა მოხუცის თვალი,
 მთილამ ამაყად გადმოშორალი,—
 სრულ საქართველო მოსჩანდა შორსა...
 იგი მოხუცი მას დაატკერდა;
 ქვეყნის მარგალიტს მაგა ობოლსა
 სიყვარულითა იგი დამზერდა.
 საიღამა ხარ, რამ მოგავლინა,
 ჰოი საკვირველო კაცო, მითხარი?
 რად დაგიგდია შენ შენი ბინა
 და ამა მთაზედ რისთვის ხარ მდგარი?
 და, რა ვსთქვი ესა, მსწრაფლვე მომესმა
 იმა მოხუცის დიდებული ხმა:

VII

„მარად და ყველგან, საქართველოვ, მე ვარ შენთა-
 მე ვარო შენი თანამდევნი, უკვდავი სული. [ნაი..

შენთა შვილთ სისხლით გული სრულად გარდამებანა,
 ამ გულში მე მაქვს შენი აწმყო, შენი წარსული.
 მეცა ვტანჯულვარ, ჰე ბედ-კრულო, შენის ტანჯვითა,
 შენისა ცრემლით თვალნი ჩემნი მიტირებია,
 მეც წარტყვევნილვარ წარსულთ დღეთა შენთა ნატვ-
 შენის აწმყოთი სული, გული დამწყლულებია. [რითა,
 წარვლილთა დღეთა შენთა მახსოვს დიდებულება,
 ვიცი, რომ იყავ ერთხელ შენცა მორკმულ-ძლიერი,
 შენცა გფენია ქვეყნის მადლი—თავისუფლება.
 ეხლა აღგვილა ყველა ესე, ვითარცა მტვერი...
 და ძესა შენსა ღღეს არც კი სწამს შენი აღდგენა,
 განწირულების შთასდგომია მას გულში წყლული,
 მას დაჰკარვია ტანჯვათ შორის შენდამი რწმენა
 და დაუგდიხარ ვით ტაძარი გაუქმებული.
 ვიდრე ძე შენი არ გაიკვლევს ზოგადს ცხოვრებას
 და მცნების ნათლით ზე-აღზიდულ, ამაღლებული
 ჰკვით არ განსჭვრიტავს საზოგადო ცხოვრების დენას,
 იმ დრომდე იგი უიმედო, შეწუხებული
 უქმისა დრტვინვით, გულის-წვითამწარე ცრემლს დაღ-
 მაგრამ არ ირწმენს, წამებულო, შენს აღდგენასა, [ვრის,
 და იგი ცრემლი ურწმენობის, ეჭვის და ტანჯვის
 ჰღალადებს მხოლოდ ძისა შენის უძლურებასა“.

VIII

„აქ არ ვის — დიდსა, თუ პატარასა —
 ქვეყნის ტკივილით არ სტკივა გული,
 დაჰვიწყებია, რომ ქვეყნად ცასა
 ღვთად მოუცია მარტო მამული.“

დაჰვიწყებია, რომ დიდი არი
 ღვთისა წინაშე იგი ცხოვრება,
 რომელიც ქვეყნის წვითა დამწვარი
 ქვეყანასავე შეეწირება.
 წმინდაა იგი, ვისაც ეღირსა
 მამულისათვის თავის დადება!..
 ნეტა იმ ვაჟ-კაცს, ნეტა იმ გმირსა;
 ის თავის ხალხში აღარ მოჰკვდება.
 მას განაცოცხლებს სიმღერა ხალხთა,
 შორს საუკუნეთ ეტყვის მის სახელს
 და არა ერთხელ ჰაბუკთა ყრმათა
 ხმლის ტარზედ ძლიერს აუთრთოლებს ხელს.
 იმ სიმღერას რა ისმენს მსოფიანი,
 სიბერის ჟამსა კვლავ მოიფონებს,
 გმირის სიკვდილი სახელოვანი
 ახლად ცხოვრებას მას მოანდომებს.
 აკვანზედ დედა უმღერებს შვილსა
 ტკბილისა ხმითა იმ სიმღერასა
 და, თუ ინატრებს რასმეს მისთვისა,—
 ინატრებს გმირის მის დიდებასა.
 და უფრო ხშირად იმღერს ქალწული,
 გმირს მოიგონებს და გამხნევდება,—
 ყოველი იმღერს და სხვა მორკმული
 გმირი იმ მღერით დაიბადება.

IX

„მაგრამ, ქართველნო, სად არის გმირი,
 რომელსაც ვეძებ, რომლისთვისც ვსტირო?“

იგი აღარ გყავთ... მის მოედანი
 ჯაგით აღვსილი, ვერანად ქმნილა.
 გმირის დამბადი დიდი საგანი
 თქვენში სპობილა და წაწყმედილა.
 გადასდგომიხართ თქვენ ქართველობას,
 დაგინგრევიათ დიდი მამული, —
 რალა დაჰბადავს თქვენში დიდს გრძნობას?
 რითი აღტკინდეს ქველისთვის გული?
 თქვენ გარს მადლითა სავსეს ბუნებას
 შეუკრებნია ყოველიფერი,
 რომ მისცეს თქვენში ზრდა დიდს ცხოვრებას,
 ჰყოს იგი ძლიერ და ბედნიერი.
 ვიშ, ეს ქვეყანა, ხმელეთის თვალი,
 დიდის სამოთხის კუთხე პატარა
 ქედ-მოღრეკილა ნაღვლით საწყალი,
 რომ მისი ტრფობა თქვენში შემწყდარა,
 რომ დაგიგდიათ უმწედ, უნუგეშ,
 თქვენის სიავით დაწყლულეებულა,
 თქვენგან გმობილი უცხოს კალთის ქვეშ,
 ვითა ობოლი, შეფარებულა.

X

„ხოლო აქაც კი ვრდომილთ შორისა
 ღვთის ნაპერწკალი ზოგჯერა ჰკრთების,
 ქვეყნის წარხდომას გული ზოგისა
 შეებრძვის და არ ემორჩილების,
 მაგრამა ლალვა, შური და მტრობა

იმ ზოგთა ზორისც ღრმად ჩანერგულა,
 ამა ჭირთაგან მათი მხნეობა
 აღძვრისა უმაღლესად გაცუდებულა.
 აგერ ორს-სამს კაცს რაღაც უგრძნიათ,
 ქვეყნისა სახსრად ერთად მოდიან,
 ერთის საქმისთვის გაუღვიძნიათ,
 და ერთმანეთს კი არ ენდობიან.
 ერთმანეთისა მათ სიკეთე ჰშურთ,
 თუმცა ერისათვის თითქო იღვეწიან;
 თვით ამხობენ მას, რის აღდგენაც ჰსურთ,
 თვით ჰშველიან მას, რასაც ებრძვიან.

XI

„აგერ უფალი და მისი მონა! *)
 თრთოლით სასწორზედ ხარჯს უწონს ძნელსა
 და, რა დაჰსწორდა სასწორზედ წონა,
 უფალი პინას ზედ აღგამს ფეხსა
 და მით მის ხარჯსა ერთსა ორად ჰხდის...
 მონამ მწუხარედ გულს გაიღიმა,
 უმწეობითა თავის ხარჯსა ჰზრდის
 და საწყლის თვალთგან ცრემლმა იწვიმა.
 მაგრამ ქვა არის ბატონის გული,
 ვერ დაარბილებს მას შებრალება:
 ვერა გაჰკურნოს მან მონის წყლული,
 ვინც მონებას თვით ემორჩილება.

*) ეს იმ დროს ეკუთვნის, როცა ჩვენში ჯერ ბატონ-
 ყმობა გადავარდნილი არ იყო.

მონა ბედ-შავი, მონა საწყალი
 სდგას, ევედრება მის თვალი შვებას,
 და გულში ჰფიქრობს: ვიშ, ჩემი ბრალი!
 რით შევძლებ შვილთა ჩემთ გამოკვებას?
 ვიშ, ჩემი ოფლი, მათთვის დაღვრილი,
 ნაყოფი, იმა ოფლით გაზრდილი,
 დღე და ღამ ჩემი უწყვეტი შრომა,
 დარში, ავდარში ცის-ქვეშე დგომა,
 ვაი, ვაგლახი, ჭირნახულობა,
 თმენა, ცდა, სიმხნე და უძილობა
 მარტო ბატონის თვალსა ახარებს
 და თქვენ, ცოლ-შვილო, კი არას გარგებს.
 ვაიმე, ბედ-კრულს რაღა დამრჩება,
 რომ გავახარო ცოლ-შვილის თვალი?...
 ვინა ჰშრომობდა და ვინა ჰძღვება,
 ღმერთო, სად არის აქ სამართალი?!...

XII

„შენში კაცისას გრძნობას არ ხედვენ,
 დედას ძუძუდგან შვილსა აპგლეჯენ,
 ვინ იცის, სიღამ სად გაჰყიდიან...
 უწმინდურისა ხელითა სთხრიან
 დედისა გულში უკეთესს გრძნობას.
 ცოდვად უთვლიან შვილისა ტრფობას.
 თუ ღმერთმა მისცა შენსა ასულსა
 სილამაზე და მშვენიერება,—
 მონავ ჩაგრულო, ვითომ შენს გულსა

სასიხარულოდ. ეგე ექმნება?!
 ქალს წაგართმევენ, ქალს გაჰყდიან,
 ნამუსს მოუკლენ შეუბრალებლად,
 უბრყვილო გულში ღვარძლს ჩაასხმიან,
 გახდიან ყვავილს ფეხ-ქვეშ სათრევლად.
 უმანკო პირზე შენს ტურფას ქალსა
 გარყვნა დაასვამს საზარო დაღსა...
 მას, რაც გიყვარდა, ნახავ დაცემულს,
 ნამუსს წართმეულს და შეგინებულს!..
 პირს უკუ იქცევ და შეძრწუნდები,
 ცრემლს მოინდომებ და არ გექმნება,
 წყევლით, ვაებით მას განშორდები
 და ქალი შენი შენ შეგზარდება,—
 და მაშინ იტყვი: ნეტავი გველად,
 გველის წიწილად მე მომცემოდი,
 რომ ქვეყნის ქელვად, ქვეყნის სათრევლად
 შენ, შეილო ჩემო, არ გამხდომოდი.

XIII

„შრომისა შეილო, მძიმე უღელი
 ქვეყნის ცოდვისა შენ გაწევს კისრად,
 თუმცა ტვირთ-მძიმეთ შემწყნარებელი
 შენის დახსნისთვის ჯვარს ეცვა ქვეყნად.
 თუმცა ქვეყანას მისი მოძღვრება
 დღეს მარტო სიტყვით უქმით რწმენია,
 მაგრამ ცხადად ჰხმობს მის წმინდა მცნება,
 რომ მყოლობადი მარტო შენია.

შრომა, აწ ქვეყნად ტყვეთა ჰყრობილი,
 მძარცველობის ქვეშ ჩაგრულ-ვნებულა,
 ხოლო რღვეულა მისი ბორკილი
 და დასამსხვრევლად გამზადებულა.
 შრომისა ახსნა—ეგ არის ტვირთი
 ძლევა მოსილის ამ საუკუნის,
 კაცთა ღელვისა დიადი ზვირთი.
 მაგ ახსნისათვის მედგრად იბრძვის.
 ველარ განუძლებს ქვეყანა ძველი
 განახლებისა გრიგალის ქროლას,
 ველარ განუძლებს ქვეყნის მძარცველი
 ქეშმარიტებით აღძრულსა ბრძოლას,—
 და დაიმსხვრევა იგი ბორკილი,
 შემფერხებელი კაცთა ცხოვრების,
 და ახალს ნერგზედ ახლად შობილი
 ესე ქვეყანა ავლავ აღყვავლების.

XIV

„შრომის სუფევა მოვა მაშინა
 ქეშმარიტების მის ძლიერებით
 და განმტკიცდება სოფელსა შინა
 კაცთ-მოყვარების სახიერებით.
 ყველასთვის იქმნეს იგი სუფევა
 თანასწორადა ნიჭთა მფენელი;
 მის მაღლით წარწყმდეს ძარცვა და რბევა
 და ერთგან სძოვდეს ცხვარი და მგელი.
 მაშინ უქმ-სიტყვად არ იქმნებიან

ძმობა, ერთობა, თავისუფლება,
 ეკლის გვირგვინით აღარ ივლიან
 კაცთ-მოყვარება და სათნოება.
 ალღო აიღო ქვეყანამ ძველმა,
 რომ დღე და დღე მის წყობა ირღვევა,
 და ამ ზვიადმა საუკუნემა.
 უნდა ზვას იგი შრომის სუფევა.
 მაშინ, მაშვრალო, შენც განკაცდები,
 წარამეულთ ნიქთა კვლავ მოიპოვებ,
 სხვას ძირს არ დასწევ, თვით აღმაღლდები,
 არც ვის ემონვი და არც იმონებ.
 მაშინ ეგე ხმა შენის სიმღერის,
 დაბლად ღულუნი დაღონებული,
 მღერა, ვით კვნესა, საწყალის მეხრის,
 შორი ხმა მწყემსის დაოპლებული —
 მხიარულ ხმებად გარდაგეცვლების
 და შენს გუთანზედ გულით ღმობილი
 იტყვი სიმღერას თავისუფლების.
 ეგ სიმღერაა, ვით ლოცვა ტკბილი!..
 შინდორნი, ტყენი, ნახნაენი, ველნი
 შენის ღხენითა განიხარებენ,
 შენგან შემკულნი იგი ყოველნი
 შენს ტკბილს სიმღერას ბანს გამოცემენ.

XV

„აგერ დიდ-კაცი დარბაისელი
 კმაყოფილების განცხრომაშია

მაშინ, როს მისი მოძმე საწყალი
 სასოწარკვეთილ მონებაშია.
 მოძმეთა ხსნისთვის თავის დადება
 წმიდა მხვედრია მხოლოდა გმირთა
 და მას ვით შესძლებს თავ-მოყვარება,
 რომელიც იმა დიდ-კაცთა სჭირთა?
 ის რად ინდომებს ქვეყნისა ბედსა,
 როს მასა შველის მის ბედ-კრულება?
 რად შეებრძვის ის სიბოროტესა,
 როს მეოხებით მისით თვით ჰრჩება?
 აგერ ვაჰარიც ცბიერის ღიმილთ
 მოძმეთ ატყუებს, რა ჰყიდის ნივთსა,
 და ძმა მის მოკვდეს თუნდა შიმშილით,
 უნაღვლოდ განვლის ცხოვრების ხიდსა.
 აგერა მღვდელნიც—ერთა მამანი —
 რომელთ ქრისტესგან ვალად სდებიან
 ამა ერისა სულის აღზრდანი,
 რა რიგ გულ-ხელი დაუკრებიან!
 სად არის სიტყვა დიდის სწავლისა,
 სიყვარულის და სამართალისა,
 რომ მათ ბაგეთგან არ მომდინარებს
 და ერს დაცემულს არ აღაშალოებს?
 სად არის იგი მლაღადებელი
 ქვეყნის ხსნისათვის ჰეშმარიტება?
 სად არის იგი ბიწის მღევნელი
 ჯვარ-ცმულის ღმერთის მაღალი მცნება?

XVI

„აგერ ტფილისიც!.. ყრმასაც და ბერსაც.
 ქალსა მახინჯსაც და მშვენიერსაც,
 დიდსა, პატარას, თავადსა, გლეხსა
 მე უხილავი ყურსა ვუგდებდი,
 მაგრამ კი, ვფიცავ ქართველის სახელსა,
 მათს აზრში აზრსა მე ვერ ვპოვებდი.
 ერთ-გზით შეჰხედავ და იქ ცხოვრება
 მართალ ცხოვრებად მოგეჩვენება:
 ჰლხინობენ კიდეც, კიდეც ჰხარობენ,
 ჰფიქრობენ, გრძნობენ და მოქმედობენ,
 ჰხედავ ფაცა-ფუცს და ყველგან ჟღივილს,
 უბედურ ცრემლთან ბედნიერს ღიმილს, —
 მაგრამ მათ ცრემლსა, ღიმილს, თუ გრძნობას
 ფრჩხილის ოდენიც არა აქვს აზრი
 და ყველა იგი თვალთ-მაქცი არი.
 ფუჭია იგი მისი ცხოვრება,
 უფერულია და ცალიერი,
 არც სიცოცხლეა, არც გემოვნება,
 არცა საგანი გულ-წარმტაცველი!
 იქ დღე ჰრბის დღესა, ვით ჰრბოდა გუშინ,
 ერთ-ნაირად და უკემურადა,
 რისთვისც მამანი იღვწოდნენ უწინ,
 დღეს შვილთ არ უღირთ არც ერთ ფლურადა.
 გრძნობას ოქროსა ფასად ჰყიდიან,
 მთავრის ღიმილზე — პატრონებას

და დაჟანგებულ ბორკილზე სცვლიან
თავის მამულის თავისუფლებას.

XVII

„აგერა მცხეთაც —სავანე გმირთა,
დიდი აკლდამა დიდის ცხოვრების,
სად პირველ ქართველის ზორქმულთა შვილთა
ღრმად ჩარგეს ძირი თავისუფლების;
სადაც ჰყვაოდა ხე ცხოვრებისა
ქართველის გულიდამ აღმოცენილი,
და წყარო იგი წყაროდ შვებისა
სჩქედდა იმ გულით გარდმოდენილი;
სად ის ხე ნაძვის მის სუნელია *).
ჰყვაოდა ქართველის წყლულთა კურნებად,
და მის ქვეშ წყარო უკვდავებისა
სცემდა იაზმას ერის ცხოვნებად;
სად იმ ხის წმინდის ფოთოლი, ხილი
საკვდავადც დაქრილს ეკურნებოდა;
სად იმა წყაროს წყლით დაბანკილი
ქართველის ტკივილი დაყუჩდებოდა.
აწ აღარა სჩქედს წყარო ცხოველი,
ხე ცხოვრებისაც იგი დამქნარა,—
და იგი დედა-ქალაქი ვრცელი
აწ სამიკიტნო დაბად გამხდარა.

*) ამ ნაძვის ხეზედ თქმულობა იხილეთ ვახუშტის გეოგრაფიაში.

ნგრეულან მისნი დიდნი პალატნი,
დიდი ცხოვრება მის დაცემულა,
დღეს იმ ცხოვრების წმიდა ალაგნი
პირუტყვთა ქელვით შეგინებულა.

XVIII

„ქართულის სამკვიდროვ, ქვეყნის თვალად დაბადებუ-
რამდენს ვაებას შენსა თავზედ გარდაუვლია!... [ლო,
ჯვარცმულის ღვთისთვის თვითჯვარცმულოდ წამებუ-
ეკლიანს გზაზედ შენებრ სხვასა რომელს უვლია? [ლო,
სხვა რომელია, რომ ათასთ წელთ ბრძოლა მედგარი
გამოეველოს და სრულიად მტერად არ აღგვილიყოს?
შენ ხარ, მარტო შენ!.. მაგალითი სხვა არსად არი,
რომ სხვა ქვეყანას, სხვასა ერსა ეგ შესძლებიყოს.
შენთა შვილთ გული შენთა მტერთა შეაკლეს ზედა,
ორი-ათასის წლის ბრძოლაში მათ სისხლი ჰღვარეს,
მაგრამ ამაყი თვისი თავი ქვეყანაზედა
არაეის-წინა სამუდამოდ არ მოიხარეს.
ორი რამ იყო, რისთვისაც ძე შენი იღვწოდა,—
ბედმა უწყალომ სხვა საქმისთვის არ მოაქალა,—
მამულისა და რჯულისათვის იგი იბრძოდა,
ორიც დაიცვა, მაგრამ ყველა მათ ანაცვალა.

XIX

„თვალ-წინა მიდგა ის კირთების ბედ-შავნი დღენი,
როს შენ დაგიპყრო მაკედონის გმირის ლაშქარმა,

და შეგირცია დიდ-ცხოვრების სამკვიდრო ბჭენი
 შენმა მოძალემ და მოლაღემ უცხო მთავარმა.
 სძულდა ქვეყანა; რომელიცა მას ეპყრა ხელთა,
 სძულდა თვით ერიც, მის სიკეთე, ნიჭიერება...
 ვერა, ვერ ჰპართონ ვერსად ერი იმა მმართველთა,
 ვისც არ აქვთ ერის სიყვარული და შეწყნარება.
 ერის მზავრელი, ქვეყნის მოხრელი იგი მმართველი
 მთელს საქართველოს თვის ფერხთა ქვეშ მწვარებრ ჰქე-
 ერის იმედის, სასოების, ნიჭის მმუსრველი [ლვიდა.
 თვით ერის ენას—მაგ ერის განძს—იგი სდევნიდა.
 სძაგდა ყოველი, რაშიც იყო ერის ღირსება,
 რაშიაც ერი თვისთა ნიჭთა იყო მსახველი,
 რაშიაც იყო მის დიდება, პატიოსნება,
 რისთვისაც დაშვრა მამა-პაპის გული და ხელი.
 მას ჰმოაჩილებდა ერი შენი მძულვარებითა,
 დევნულების და კირთების ქვეშ ქედსა იხრიდა
 და მონებურის თვალთ მიმქცევის კრძალულებითა
 ზღვევისა წადილს გულ-დაკეტით დღე-და-ღამ ჰზრდი-
 [და.

XX

„მოვიდა ის დღეც შურის-გებისა,
 მტარვალს აღუდგა ქართველის ქველობა...
 მართალი არის ხმალი ზღვევისა,
 როს ხელს ჰკიდებს მას მამულის ტრფობა.
 მახსოვს ფარნავაზ ჰაეროვანი,
 გულ-მტკივნეული შვილი ქვეყნისა...
 მან იღვა თავსა სახელოვანი

ის დიდი საქმე შურის გებისა.
 ერის და ქვეყნის შეურაცხყოფას
 ველარ გაუძლო ჭაბუკმა გმირმა,
 ველარ გაუძლო მტარვალთ ურცხვობას
 იმა მამულის ამაცმა შეიღმა.
 გადგა და დასცა თავ-ზარი მტერსა,
 დაამხო პირ-ქვე ყმობა, მონება
 და უცხოთ ხელთ-ქვეშ დაჩაგრულს ერსა
 ვით მზე მოჰყინა თავისუფლება, —
 და შენ, ჰე ქართლო, მტრისგან რღვეული
 კვლავ შეგაერთა ერთის ცხოვრებით,
 ქართველის სახელი დამცირებული
 კვლავ შეჰმოსა მან პატიოსნებით.

XXI

„მას აქეთია, ქართლო, შენს შეილსა .
 არ ჩაუგია ქარქაშში ხმალი...
 შენზედ მოიქცა ძველის ქვეყნისა
 გაუმაძლარი და ხარბი თვალი.
 მას აქეთია ოთხ-კუთხივ მტერნი
 შენს თავსა შენვე გეცილებოდნენ,
 მაგრამ ვაჟ-კაცნი შეილები შენნი
 გულ-და-გულ მტერსა წინ უდგებოდნენ.
 იყო დრო, როს შენს ძახილზედ, ხმაზედ
 მამულის დროშა გაიშლებოდა
 და ჭაბუკთ რაზმი შენს მოწვევაზედ
 მტრის დასახვედრად მოგროვდებოდა.

იყო დრო, როცა შენის გულისთვის
 თვითონ სიკვდილსაც ღებინად ჰხადოდნენ
 და თავ-დადებას მამულისათვის
 ერთმანეთს ომში ეცილებოდნენ.
 ეხლა რაღაა!.. გაჰქრნენ ის დღენი,
 გაჰქრა იგივე ძალ-გულოვნება,
 და საკვირველნი მამათ საქმენი
 ეხლანდელ შენს შვილს არც აგონდება.

XXII – XXIII

.

XXIV

„წამზდარა ყველა, ის ღონე და ის ძლიერება,
 მტვრად გარდაქმნილა ახლვანი იგი ცხოვრება!...
 აწ იგი თითქო თვის ღენაში შეყენებულა,
 ხოლო ოდესღაც მოდენილა თვის ფართო გზაზედ,
 ბევრჯერ უსაგნოდ, ბევრჯერ აზრით აღელვებულა,
 ქართველის ტკივილი ყოველთვის კი სჩნევია მას ზედ.
 ღენილა იგი ტანჯვით შორის და სიამეთა,
 ხან დაცემულა და მიმქრალა, ხან აღდგომილა,
 ხან შური, მტრობა, ერთურო ღალავა სთხრიდა კიდეთა,
 რომელთ შორისაც ის ცხოვრება მძლავრი ჰშობილა.
 მაშინ გათხრილნი ის კიდენი მთლად დარღვეულან,
 ძლიერნი ზვირთნი იმ ცხოვრების აღქაფებულნი
 სხვა-და-სხვა ტოტად გადმოსულან, გადაგდებულან,

დაუნთქავთ შრომა წინაპართა სისხლითა რწყულნი.
 როდის-ღა ვნახავ მშვენიერსა ამ ქვეყანასა
 თვისთა დიდების ნაშთსა ზედა კვლავცა აღმდგარსა,
 დროსთან დანთქმულსა სხვა-და-სხვათა კავშირთა
 ბრძოლას,

ერთის ცხოვრების, ერთის სულის ძლიერსა ქროლას?
 როს ესე ტოტნი ერთ-ცხოვრების, ერთ-არსებისა,
 ეხლა გაყრილნი, ერთ-მდინარედ შეერთდებიან?
 როს იგი ტომნი ცად მიხწეულ მძლავრ კავკასიხა
 ერთისა აზრით, ერთის ფიქრით განდიდდებიან?
 თავისუფლების მშვენიერის სხივთ მხურვალეზა
 როდის დაადნობს დაჟანგებულს დიდხნის ბორკილსა,
 და ქართველობა სიქადულად როდის ექმნება
 ქვეყნის წინაშე ყოველ ქართველის ერთგულსა შველ-
 სა?..

XXV

ამ დროს ქუხილმა დაიგრილა,
 გრგვინვა დაიწყო მისმა ხმამ მთებში,
 ცაზედ ელვამა გაიპკრიალა
 და გაანათა მდინარე ხევში.
 ცას გადაედგნენ შავნი ღრუბელნი,
 ნისლში შთაცვიდნენ მთანი და ველნი;
 ქარმა დაჰღმუვა ხევ-ხუვსა, მთებსა,
 ბუქი სვეტსავით აატრიალა;
 რისხვითა ჰგლეჯდა კლდესა და ღრესა,
 ზევემაც მალლიდამ დაიგრილა,—
 და მყის ბუნების მშვიდი ღუმილი

ბნელ ჯოჯოხეთად გადიქცევოდა,
 წყალი და ცეცხლი, მეზი, ქუხილი
 ერთმანეთშია აირევოდა.
 მაშინ შევხედე მყინვარსა მძლავრსა...
 დიდხანს ვეძებდი იქ მოხუცს კაცსა,
 მაგრამ შავისა ღრუბლისა სისქეს
 ვერ გაატანა თვალმა უძლოურმა...
 „ნუ თუ გათავდა ამით ხილვა ეს!“
 შემომტირა მე მწუხარე გულმა
 მცირეს ხანს შემდეგ გადიწმინდა ცა,
 გამოიდიმა ნათლად მთამაცა,
 და მზისა სხივით გაბრწყინვებული
 კვლავ დავინახე მოხუცებული.
 ცისკენ აღებრნა თრთოლითა ხელნი
 და მოედრიკნა მუხლნი ძლიერნი...
 თურმე მოხუცი ეს ჰლოცულობდა
 და ღმერთსა ესრედ ვევედრებოდა:

XXVI

„დედავ დვთისაო! ეს ქვეყანა შენი მზვედრია...
 შენს მეოხებას ნუ მოაკლებ ამ ტანჯულს ხალხსა;
 სამღრთოდ მიიღე სისხლი, რომელ ამ ხალხს უღვრია,
 ჩაგრულთ სასოო, ნუ არიდებ მოწყალე თვალსა!
 რაცა ტანჯულა ეს ქვეყანა, ტანჯვად ეყოფა,
 მოეცი ძალი დაერდომილსა კვლავ აღდგომისა,
 სახელოვანი განუახლე წარსულთ დღეთ ყოფა,
 მამა-პაპური სული, გული მოჰმადლე შვილსა.

ძლიერო ღმერთო! შენთვის ჰბრძოდნენ ქართველისა-
დასაბამითვე არ იცინ — რა არს მშვიდობა, [ძენი,
იკმარე სამღრთოდ მათ პატიჟნი და სისხლის ძღვენი,
თუ რამ შეგცოდეს, შეისყიდეს ტანჯვით შენდობა.

მოჰმადლე ქართველს ქართველის ნდობა და სიყვა-
და აღუდგინე მშვენიერი ესე მამული!... [რული
ჰოი სახიერო! ცისარტყელა განავლე ცასა,
რათა წარღვნისა მოლოდინი წარხოცო ხალხსა!“...

XXVII

მსწრაფლ გადმოეშო ცისა ლაქვარდსა
შვიდ-ფეროვანი სარტყელი ცისა
და გადეფინა ჩემს ქვეყანასა
მახარობელად ტკბილ იმედისა.
ამენთო გრძნობა მადლითა ცეცხლებრ,
ერთს ფიქრს მიეცა გულის-თქმა ყველა,
და მაშინ ვიგრძენ, რომ მშვენი მისებრ
ჯერ არ მენახა მე ცისარტყელა.

1860 წ.

II

33) ნუ მღერი ტურფავ, ფ. ქორიძისა	—20
34) ნაწყვეტები პოლიტიკურ ეკონომიიდან, ა. წულუ- კიძისა	—50
35) ოქროს მოყვარულები, ცშოკესი	—15
36) რუხი მგელი, გ. წერეთლისა	—15
37) რვეული	— 4
38) რუსულს ქართული ლექსიკონი, ჩუბინაშვილისა	2—40
39) რობინზონ კრუზე, თარგმანი	—30
40) სალამური, ზ. ჩხიკვაძისა	—25
41) საყმაწვილო მოთხრობანი ეკ. გაბაშვილისა	—30
42) სეიის გვირგვინი, ქ. შმიდტისა	—15
43) საყვარელსა განმაშორა, ფ. ქორიძისა	—20
44) ქართველი პოეტების რჩეული ლექსები, წ. 2	—25
45) ქართული სახალხო სიმღერები, ი. კარგარეთელისა	—50
46) ქართული სიტყვიერების ისტორია, ა. ხახანაშვი- ლისა	1—25
47) ქართული სიმღონია, ფ. ქორიძისა	—25
48) ქართველი მწერლები (სურათების ალბომი)	—20
49) ქართული ეროვნული სიმღერები, დ. არაყიშვილი- სა	—20
50) ქართული რომანსი, ზ. ფალიაშვილისა	—50
51) ყვავილთა შორის, გადმოღებული ს. შუბათელისა	—10
52) ყოველის მხრიდან, ნ. ლომოურისა	—10
53) შინაური საქონელი, ი. როსტომაშვილისა	—15
54) შავი შაში, ფ. ქორიძისა	—20
55) ხარლზ პარნელი, თარგმანი	—25
56) ცა და დედამიწა, ალ. ივანოვისა	—20
57) ცისარტყელა, (კრებული ლექსთა და მოთხრობათა)	—15
58) ქაჯანა, ნ. ლომოურისა	— 5
59) წიგნის ისტორია, დ. კარიჭაშვილისა	—20
60) წმ. ნინოს სამი სურათი, ნახატი ზიჩისა	—15
61) რჩეული ლექსები ილ. ჭავჭავაძისა	— 7

შემოწირული წიგნები:

- 1) Законы царя Вахтанга 3—50
- 2) ქილილა და დამანა, ვახტანგ მეფისა 1— „
- 3) ვეფხის ტყაოსანი სურათებიანი, გამ. ქართველი-
შვილისა 10— „
- 4) საქართველოს ისტორია, ვახუშტისა 1—50
- 5) ლექსები ვ. ორბელიანისა —60
- 6) შექსპირის დრამები, ს. ყიფიანისა —20
- 7) ქართლის ცხოვრება, მ. დედოფლის ვარიანტი 3— „
- 8) სტატისტიკური ცნობები საქართველოს შესახებ
მე- XVIII საუკ. 2— „
- 9) შალვას თავგადასავალი, პ. ცახელიისა —15
- 10) გამჭრდელი, აკაკისა — 5
- 11) თამარ მეფე, აკაკისა — 5
- 12) კოპერნიკიდან დარვინამდე, არ. ფეტერისა —10
- 13) მოდა, აკაკისა — 5
- 14) მარო, დ. მაჩხანელისა — 3
- 15) პატარა კრებული ლექსებისა — 5
- 16) პოემების კრებული — 5
- 17) ნათელა, აკაკისა —20
- 18) უკვდავი სარდალი —10
- 19) სურათი თამარისა — 5
- 20) ნატვრის თვალი, ა. დიუროსი —40
- 21) საერო დღესასწაული, (რ. ერისთავის იუბილეს
გამო). —25
- 22) Ираклий II, Натроева —20
- 23) დასტურლაშა 1—25
- 24) არსენას ლექსი, პ. უშიკაშვილისა — 2
- 25) შილერის პოეზია, ი. გომართელისა —20
- 26) ვაშლისა და ხეხილის მუშლი, მ. ქარცივაძისა — 5
- 28) ჩაუოფის ჰია, მ. ქარცივაძისა — 3
- 29) Грамоты XVIII столѣтія, Цагарели 1—50
- 30) ქალი დ მისი დანიშნულება, ა. ტატუნაშვილისა —20
- 31) მთიულეთი, ა. ფრონელისა —40

ქ.-შ. წერა-კითხვის გამავრც. საზოგ. გამოცემა № 87.

ილია ჭავჭავაძის
სახალსო მიშლითუკა № 4.

ღელა და შვილი

(გუბდვნი პეტრე ნაკაშიძეს).

აგტორის სურათით და პოგლე ბიოგრაფიით.

თფილისი.

ელექტროგუბეკდავი „იდეალი“ შ. კიენადისა, ნიკ. ქ. № 6.

1907.

ილია გ. ჭავჭავაძე.

ილია ჭავჭავაძე.

დაიბადა ს. ყვარელში (თელავის მაზრა) 27 ოქტომბერს 1837 წელს. პირველ — დაწყებითი სწავლა მიიღო სახლში; თერთმეტი წლისა მამამ მიაბარა ტფილისის ერთ კერძო პანსიონში, საიდანაც შემდეგ გადავიდა გიმნაზიაში.

1857 წელს გაემგზავრა პეტერბურგს და შევიდა უნივერსიტეტში იურიდიულ ფაკულტეტზე. მეოთხე კურსზე იყო, რომ თავი დაანება უნივერსიტეტს სტუდენტების არეულობის გამო, 1861 წ.

1863 წ. დაარსა ჟურნალი «საქართველოს მოამბე», რომელიც გამოდიოდა ერთი წლის განმავლობაში.

1864 წ., მთავრობა რომ გლეხების განთავისუფლებას შეუდგა საქართველოში, ი. ჭავჭავაძე გაგზავნილ იქნა განსაკუთრებულ მინდობილებათა მოხელედ ქუთაისის გუბერნატორთან გლეხებისა და ბატონების ურთიერთობის გამოსაკვლევად.

ამავე წლის ნოემბერში დაინიშნა დუშეთის მაზრის მომრიგებელ შუამავლად, ხოლო 1868 წ. მომრიგებელ მოსამართლედ. 1874 წ. თავი გაანება სახელმწიფო სამსახურს და გადმოვიდა ტფილისში, სადაც მალე დაიკავა სათ.-აზნაურო ბანკის თავმჯდომარის ადგილი.

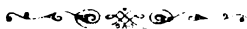
1885 წ. არჩეულ იქნა წ.-კ. საზოგადოების თავმჯდომარედ და ამ თანამდებობაში დარჩა სიკვდილამდის.

1877 წ. დაარსა ყოველკვირეული გაზეთი «ივერია», რომელიც შემდეგ გადააკეთა ყოველთვიურ ჟურნალად.

ხოლო 1881 წ. დღიურ გახეთად. 1902 წელს « ივერია » გადასცა სხვებს.

მწერლობა ი. ჭავჭავაძემ დაიწყო 1857 წ., როდესაც « ცისკარში » დაიბეჭდა მისი რამდენიმე ლექსი. შემდეგ მისი ნაწერები იბეჭდებოდა « საქართველოს მოამბეში », « დროებაში », « კრებულში », « ივერიაში », « მოამბეში ». მის კალამს ეკუთვნის პოემები : « სურათი ყაჩაღის ცხოვრებიდან » (ყაყა ყაჩაღი). « დედა და შვილი », « აჩრდილი », « დიმიტრი თავდადებული », « განდგეილი »; მოთხრობები — « კაცია ადამიანი », « გლახის ნაამბობი », « მგზავრის წერილები », « გლახა განთავისუფლების პირველ დროების სცენები », « სახრჩობელაზე », « ოთარაანთ ქვრივი », « ნიკოლოზ გოსტაშბიშვილი »; მრავალი პუბლიცისტური, პოლიტიკური და კრიტიკული წერილი : « ცხოვრება და კანონი », « აი ისტორია », « სომეხთა მეცნიერნი და ქვათა ღალადი » და სხ.

ილია ჭავჭავაძე მოჰკლეს 1907 წ. აგვისტოს 30-ს, ს. წიწნურის ახლო. დ. საფლავებულია მთაწმინდაზე.

დ ე დ ა დ ა შ ვ ი ლ ი

(ვუძღვნი პეტრე ნაკაშიძეს)

გაგვიძელ, ბერო მინდიავე, მუხლი მაიბი მგლისაო,
გაიყოლიე უმცროსნი, ვისაც თავი აქვს ცდისაო.
ხალხური სიმღერა

აჰა, იმ დროთგან ერთი სახე ამოღებული,
რომელნიც ერთად გვინატრია უცხოეთში ჩვენ,
რომელთ იმედი, ღვთიურ სხივით გაბრწყინებული,
დღესაც გულში გვაქვს მტკიცე რჯულად, ძმაო,
მე და შენ.

იმ დროთ ავხადე ერთი კუთხე დიდის ფარდისა
და ეს ვიხილე, — მომიტევე მე სითამამე...
ეს არს ნაყოფი ცხოვრებისგან შობილ დარდისა, —
ამით მამართლე, მიიღე და ნუ გამკიცხავ მე:

(სცენად არის ოთახი, რომლის ფანჯრებიც ქუჩას გადა-
ჰყურებენ. ერთ მხრივ ტახტზედ ლოგინში წევს სნეული, ძა-
ლიან მიწუსტებული და მოხუცებული დედა).

დედა

თუმცა სიცოცხლე სნეულთათვის წვალება არი,
მაგრამ, ჰე ღმერთო, გმადლობ, ამ დღეს რომ
შემასწარი,

და აქამომდე არ მოჰკვეთე ჩემი ცხოვრება :
ჩემი მამული, საქართველო, დღეს მიცოცხლდება !
ხალხი აზვირთდა, ხალხი აღსდგა, ხალხი მოქმედობს,
ერთის ზღვიდამა მეორემდე ერთს ფიქრსა ჰფიქ-
რობს, —

და ეგ ფიქრია ჩვენის ქვეყნის თავისუფლება !...
დიდია ხალხი, როს ეს გრძნობა წინ წარუძღვება !
ერთი შვილი მყავს საყვარელი და სანატრელი,
იგია მარტო თავის დედის ნუგეშ-მცემელი,
იგია ჩემი სიცოცხლე და სიხარული,
იმითი მიდგა უძლურს ტანში უძლური სული,
ჩემის სიბერის მისაყრდომად ისლა მშთენია, —
მაგრამ, მამულო, წაიყვანე, დღეს ის შენია...

(შეწუხებული ჩაფიქრდება და მცირეს ხანს შემდეგ იტყვის)

ის დღეა დღეს, რომ მამულს ეუძღვნა ძის სიყვარული,
ან ძეს შეეწირო საყვარელი დიდი მამული...
ამ ორის გრძნობის ბრძოლა გულმა ვით გაღიხადოს?
ძის სიყვარული, თუ მამულის—რომელი დასთმოს?...
ეჰა, ამ დღისთვის გაგიზარდე, მამულო, შვილი,

სიცოცხლე მივეც, რომ შეიძლოს შენთვის სიკვ-
დილი...

დედის-ერთა მყავს, მაგრამ შენთვის მე მას ვშორდები.
ვინ იცის, შვილო, რომელს ველზედ მტრისგან
მოჰკვდები?

დამტირებელი დედა ახლო არ გეყოლებოდა,
მის ცხარე ცრემლი სისხლიანს მკერდს არ გეპკურება,
დედისა ხელით ვერ შეიხვევ განგმირულ გულსა
და ეგრედ შენს თავს მტლად დაუდებ შენსა მა-
შულოსა!...

შენს სიკვდილშია ჩემი ვაიც და ნეტარებაც,
მისთვის რომ მე ვარ დედა შენიც და ქართვლის დედაც:
ვით დედა-შენი იმ სიკვდილით შენით ვივადებ,
ვით ქართვლის დედა ვინეტარებ და ვისახელებ.

(ჩაფიქრდება და მცირე ხანს შემდგ)

თავისუფლებავე, შენ ხარ კაცთა ნავთ-საყუდარი,
შენ ხარ ჩაგრულის, წვალებულის წმინდა საფარი,
შენ ხარ მშვიდობა და სიმართლე ამა ქვეყნისა,
შენ ხარ აღმზრდელი ღვთაებამდე კაცთ ბუნებისა.
მტარვალთა თქმითა ოდითვე ხარ შენ აკრძალული,
ხე ცნობადისა, ედემს რგული, შენი ხე იყო;
მაგრამ სამოთხეც, ყოველისფრით აღსავეს სრული,
პირველ კაცთათვის უშენოთა არა რა იყო.
რა განიცადეს იმათ შენთა მადლთა უხვება,
მსწრაფლ აღგიარეს, ჰოი ღმერთავ, თაყვანებითა,
მსწრაფლ მოგიპოვეს: ფასად მისცეს თვის უკედავება
და სამოთხეც სთმეს სრულის მისის ნეტარებითა.

ეგრედ ნაშოვნი რად წაგვერთვი მოსავთა შენთა?
 რაღად ჰღვრის დღესაც შენთვის სისხლსა ადამიანი?
 რად შეიღებე კაცის სისხლით საშიშრად ჩვენდა
 და რისთვის დახვალ ამა ქვეყნად პირ-სისხლიანი?
 თვით ხარ მშვიდობა, უხვად მადლთა ქვეყნად მომფენი,
 მაგრამ სისხლით კი იკვლევს გზასა მძებნელი შენი!
 რად არ შენდება უსისხლოთა მისი ტაძარი,
 მისი, რომელიც თვით მშვიდობის ღვთაება არი?...

შვილი (შემოდის გახარებული)

მოვიდა ჩვენი სანატრელი, დედავ, ამბავი :
 ჩვენი ქვეყანა, საქართველო, გაღვიძებულია,
 მთელი კავკასი, მტერზედ რისხვით აღმომქმინავი,
 ერთისა აზრით, ერთის გრძნობით აღელვებულია.
 მომილოცნია!... გაგვითენდა ძლივს ბნელი ღამე!...
 მაგრამ შენ სწუხარ, თითქო ამ თქმით მე ვერ გაამე.

დედა

... მე ვწუხვარ მარტო მასზედ, რომე ჩემს სიბერესა
 სანუგეშებლად მხოლოდ ერთი მოეცა შვილი,
 მე ვწუხვარ მასზედ, რომ ჩემს მამულს ამ ნეტარს დღესა
 მხოლოდღა ერთი შეაკვდება ჩემგან შობილი.
 ვაი, რომ ჩემის სიცოცხლისა მზე მაშინ ჩადის,
 როცა ამოდის ჩემის ქვეყნის მზეი ღიადი!...
 ვაი, რომ ბინდი დღეთა ჩემთა სიკვდილს მიქადის,
 როს ჩემის ხალხის დიდებისა სჩანს განთიადი!

ამაზედ ვწუხვარ... მაგრა ამას რაღა ეშველოს?
 ღმერთს მარტო ერთს ვსთხოვ, მკვდარი დედა ძემ
 ასახელოს.

შვილი

როგორ? მეც მგზავნი საომრად, დედის ერთასა,
 რომ თავი დავსდო მამულისა ჩვენის სახსნელად?

დედა

სულზედა დიდი ცოდვა უნდა ედვას დედასა,
 რომ შვილი ამ დროს არ გაჰგზავნოს ძმათა საშვე-
 ლად...

ღმერთმა გვაშოროს, შვილო ჩემო, იმა სირცხვილსა,
 რომ შენ შინ იჯდე, ოდეს სხვანი იხოცებიან.
 ვინც მამულისთვის არ იმეტებს თავისა შვილსა,
 მას შვილი თვისი, ჩემო კარგო, არ ჰყვარებიან...
 ვაჟ-კაცად იყავ, — ჩემი თხოვნა არის მხოლოდ ეს.

შვილი

არას დროს არა მყვარებიხარ ისე, როგორც დღეს,
 შენ, დედა ჩემო!... რასაც მნუკავ, აღგისრულდება...
 შენგან შობილი შვილი განა მხთალად მოკვდება!

(ისმის გარედგან ჯარების ხმაურობა, შვილი ფანჯარას
 მივარდება)

დედა (თავის თავად)

არ იცი, შვილო, როგორ მიღირს მე ეს სიტყვები,
 და ვერც შეიტყობ მაგას ჩემგან, ისე მოგკვდება...
 იმ დრომდე სულსა დანაშთენსა ღონეს მოვუკრებ,
 ვიდრე საომრად, შვილო ჩემო, შენ გაგისტუმრებ,

რომე სიკვდილმა ჩემმა უცებ არ დაგაბრკოლოს, —
და მერე კი ვგრძნობ : ბედი ჩემი მომიღებს ბოლოს.

(ისმის ჯარების სიმღერა ორ-პირად)

„ქართველო, ხელი ხმაღს იკარ,
დღე გათენდა დიდებისა,
თოფ-იარაღი აისხი,
დრო მოდის გამარჯვებისა.

მამულის დახსნის დღე არის,
ქვეყანა გვჩუქავს შველასა,
თავისუფლების შოვნაი
სჯობს საშოვნელსა ყველასა.

მამულის დამხსნელს ვაჟკაცსა
ხმალი და გული სდომია,
ვაჟკაცის გამომჩენელიც
მტერთან გულდაგულ ომია.

მამულის დახსნის არ მდომი
თავისა თავის მგმობია,
ძმანო, შინ უღლით სიკაცხლეს
ომში სიკვდილი სჯობია.

მაშ მამულს თავი შევესწიროთ
საშველად, გამოსახსნელად,
თუ მისთვის დავიხოცებით,
ჩვენ ის გვეყოფა სახელად.

ქართველო, ხელი ხმაღს იკარ,
დღე გათენდა დიდებისა,

თოფ-იარაღი აისხი,
დრო მოდის გამარჯვებისა.“

(ქუჩიდან ისმის დედა-კაცებისა და სოფლის პატარა ბიჭების ძახილი: „ჯარს გაუმარჯოს, ჯარს გაუმარჯოს“. ისმის კიჟინა და ხმაურობა).

დედა² (აღელვებული)

მიმიყვა, შვილო, დამანახვე ქვეყნისა მხსნელნი,
რომ მით დავიტკბო დღენი ჩემნი უკანასკნელნი.

შვილი (ჩამოიყვანს ლოგინიდან დედას,
შეუჯდება მხრებში და მიიყვანს
ფანჯარასთან)

შეხე, დედილო, ამ განწირულ ყმაწვილ-კაცობას,
ისე მიდიან სასიკვდილოდ, როგორც დღეობას.

(დედა, რა დაინახავს ჯარს, ცრემლს ვერ იმაგრებს და
სტირის)

შეხედე, ხალხი რა რიგ ლოცვით ჯარსა აცილებს,
დიდი, პატარა მხიარულობს, შენ რა გატირებს?

დედა

ღმერთმა კურთხევა დიდ საქმეში წინ წაგიმძღვა-
როთ!

ჩვენ კი დედებმა ღვთის წინ უნდა ცრემლები ვღვაროთ,
რომ ჩვენ შეგვასწროს მამულისთვის თავ-დადებულნი

კიდევ გიხილოთ შინ მოსულნი, გამარჯვებულნი.
მიმიყვა, შეილო, ლოგინთანვე, მუხლი მეჭრება.

(შვილს დედა უკანვე მიჰყავს)

ვაიმე, შეილო, რამდენს დედა აუტირდება,
როს ველარ ნახავს თავის შვილსა უკანვე მოსულს!...

შვილი

რა ვუყოთ, თუ კი სხვა გზით შეველა არა აქვს მამულს!

(ამ დროს ერთი ცხენოსანი მოადგება ფანჯარას და გარედამ იძახის)

ცხენოსანი

კიაზო, წამო!... რაღას იცდი, გვიგვიანდება,
დრო საშური... ჩვენ ძმებს ჩვენი მშველი აკლდება.

შვილი

აჰა მოვდივარ! აბა, დედი, მოიეც გული!
ჩემგან — მეომარს, შენგან შეილსა ითხოვს მამული.

(დედა გაღებვევა შვილს და გულზედ მიიკრავს)

მშვიდობით, დედი! შენ ჩემზედა ნუ დაღონდები,
ცოცხალი მოვალ, თუ არა და ისე მოვკვდები,
რომ ჩემს სიცოცხლეს ამჯობინო ჩემი სიკვდილი...
ნუ სტირი, დედი! გზათა ვდგევარ, დამლოცე შვილი.

დედა

ვაი შენს დედას!... მოვიდა დრო განშორებისა
და გული მიმდის... უძლოურია გული დედისა...
მაგრამ ნუ სწუხარ... გადამივლის... შვილო, მშორ-
დები!?

ვაი თუ მოგვედღე და ვისგანღა დავიტირები?...

(სტირის და უფრო მაგრად გულზედ შიიკრავს შვილს.
მერე უეცრად ხელს ანებებს და ზარ-დაცემულსავით
თვალში თვალს უყრის და მცირეს ხანს ამ ყოფით არის)

დედა

დედა არ გიყვარს, დედა შენი მოხუცებული?

შვილი (გაოცებით)

მერე რო მიყვარს?

დედა

მასთან დარჩი!

შვილი

მერე მამული?

დედა (თითქო ეხლა გაახსენდაო)

მართლა, მამული!... იგი უფრო საყვარელია,
მაშ წადი, შვილო!... ღმერთი იყოს შენი მხსნელი...

მაგრამ, ვიშ! მე რომ უშენოთა მარტო მოგვედები,
ვიღა დამძარხავს?... წადი... წადი... ნუ გვიანდები...

შვილი

ეჰა, მამულო! შენის ტრფობის ძალსა ღვთიურსა
რა დაუდგება? კლდის სიმაგრეს აძლევ უძლურსა...
ოდეს შენდამი სიყვარული დაიძვრის გულში,
დედაც კი შვილის სიყვარულს ჰკლავს შენს სიყვა-
რულში;

რა სხივოსანი შენი შუქი აღმობრწყინდება
კაცისა გულში, ყველა გრძნობა მასშია ჰქრება,
ვითა მზის შუქში უმცირესი მნათობი ცისა,
ვითა ზღვაშია დაცემული წვეთი წვიმისა.
მშვიდობით, დედი! ძნელი არის შენი დათმობა,
მაგრამ უფრორე ძნელი არის მამულის გამობა.

(შვილი გადის)

დედა (ღონე მიხდილი გადიქცევა ლოგინ-
ზედ და სულთ-მობრძავი ამბობს:)

ვაიმე, შვილო!... შენს წასვლასთან მიქრება ალი
ჩემის სიცოცხლის... უშენოთა ძნელია ყოფნა...
დიდხანს ებრძოდა შვილის ტრფობას მამულის ვალი,
ვალმა აჯობა, მაგრამ ძვირად დამიჯდა ჯობნა.
სულიც ამომდის... არ ყოფილა ძნელი სიკვდილი,
როცა შენ შენი აღასრულე... მამულო... შვილი!...

(კვდება)

ქ.-შ. წერა-კითხვის გამავრც. საზოგ. გამოცემა № 86.

ილია ჭავჭავაძის
სახალხო ბიბლიოთეკა № 5.

გ ა ნ ღ ე გ ი ლ ი

ლ ე გ ე ნ დ ა

(გუძლენი ოლგა ჭავჭავაძისას).

ავტორის სურათით და მოკლე ბიოგრაფიით.

ბზილისი.

ელექტრომბეჭდავი "იდეალი" (მ. კიკნაძისა), ნიკ. ქ. № 6.

1907

ილია ჭავჭავაძე.

დაიბადა ს. ყვარელში (თელავის მაზრა) 27 ოქტომბერს 1837 წელს. პირველ — დაწყებითი სწავლა მიიღო სახლში; თერთმეტი წლისა მამამ მიაბარა ტფილისის ერთ კერძო პანსიონში, საიდანაც შემდეგ გადავიდა გიმნაზიაში.

1857 წელს გაემგზავრა პეტერბურგს და შევიდა უნივერსიტეტში იურიდიულ ფაკულტეტზე. მეოთხე კურსზე იყო, რომ თავი დაანება უნივერსიტეტს სტუდენტების არეულობის გამო, 1861 წ.

1863 წ. დაარსა ჟურნალი «საქართველოს მოამბე», რომელიც გამოდიოდა ერთი წლის განმავლობაში.

1864 წ., მთავრობა რომ გლეხების განთავისუფლებას შეუდგა საქართველოში, ი. ჭავჭავაძე გაგზავნილ იქნა განსაკუთრებულ მინდობილებათა მოხელედ ქუთაისის გუბერნატორთან გლეხებისა და ბატონების ურთიერთობის გამოსაკვლევად.

ამავე წლის ნოემბერში დაინიშნა დუშეთის მაზრის მომრიგებელ შუამავლად, ხოლო 1868 წ. მომრიგებელ მოსამართლედ. 1874 წ. თავი გაანება სახელმწიფო სამსახურს და გადმოვიდა ტფილისში, სადაც მალე დაიკავა სათ.-აზნაურო ბანკის თავმჯდომარის ადგილი.

1885 წ. არჩეულ იქნა წ.-კ. საზოგადოების თავმჯდომარედ და ამ თანამდებობაში დარჩა სიკვდილამდის.

1877 წ. დაარსა ყოველკვირეული გაზეთი «ივერია», რომელიც შემდეგ გადააკეთა ყოველთვიურ ჟურნალად,

II

ხოლო 1885 წ. დღიურ გაზეთად. 1902 წელს « ივერია » გადასცა სხვებს.

მწერლობა ი. ჭავჭავაძემ დაიწყო 1857 წ., როდესაც « ცისკარში » დაიბეჭდა მისი რამდენიმე ლექსი. შემდეგ მისი ნაწერები იბეჭდებოდა « საქართველოს მოამბეში », « დროებაში », « კრებულში », « ივერიაში », « მოამბეში ». მის კალამს ეკუთვნის პოემები : « სურათი ყაჩაღის ცხოვრებიდამ » (კაკო ყაჩაღი). « დედა და შვილი », « აჩრდილი », « დიმიტრი თავდადებული », « განდევილი »; მოთხრობები — « კაცია აღამიანი », « გლახის ნამბობი », « მგზავრის წერილები », « გლეხთა განთავისუფლების პირველ დროების სცენები », « სახრჩობელაზედ », « ოთარაანთ ქერივი », « ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი »; მრავალი პუბლიცისტური, პოლიტიკური და კრიტიკული წერილი : « ცხოვრება და კანონი », « აი ისტორია », « სომეხთა მეცნიერნი და ქვათა ლალადი » და სხ.

ილია ჭავჭავაძე მოჰკლეს 1907 წ. აგვისტოს 30-ს, ს. წიწამურის ახლო. დასაფლავებულია მთაწმინდაზე.

გ ა ნ დ ე ბ ი ლ ი

I

სადაც დიდებულს მთასა მყინვარსა
ოარბნი, არწიენი ვერ შეჰხებიან,
სად წვიმა-თოვლნი, ყინულად ქმნილნი,
მზისგან აროდეს არა ჰდნებიან,
სად უდაბურსა მას მყუდროებას
კაცთ ჟრიაჟული ვერ შესწვდენია,
სად მეუფება ჰეჰა-ჰუხილსა,
ყინულს და ქართია მხოლოდ ჰშთენია, —
უწინდელს დროში ღვთისა მოსაფთა
გამოუქვაბავთ მუნ მონასტერი
და იმ ყინულში შეთხრილს ღვთის ტაძარს
ბეთლემს უწოდებს დღესაცა ერი.
ფრიადოსანებრ ჩამოთლილი აქვს
იმ წმინდათ სადგურს ყინულის ზღუდე
და ზედ კარია გამოკვეთილი,

ვით კლდის ნაპირზედ არწივის ბუდე.
 ზღუდის ძირამდე რკინის რამ ჯაჭვი
 ზედა ჰკიდია თურმე იმ კარსა, —
 და თუ არ ჯაჭვით, სხვაფრივ ვერა გზით
 ვერ ძალუძს ასვლა ვერარა კაცსა.

II

აქა ყოფილა უწინ კრებული
 ღვთისთვის ქვეყნიდამ განდგეილ ძმათა
 და მყინვარს ამას უდაბნოს თურმე
 ისმოდა ქება წმიდა წმიდათა.
 აქა გამდგარან, განშორებიან
 ამ წუთი-სოფლის სამაცდუროსა,
 აქ ჰღირსებიან მართალთა თანა
 სავანესა მას საუკუნოსა.
 განსულან ამა ქვეყნით მამანი
 და ტაძარი ღვთის გაუქმებულა...
 იმათის ღვაწლით იმ ტაძრის მადლი
 მთიულთა შორის ყველგან გათქმულა.
 და ის ადგილი, ის არე-მარე
 ესოდენ წმინდათ სწამს დღესაც ერსა,
 რომ ნასროლს ნადირს, მუნ შეფარებულს,
 მონადირეცა ვერ ახლებს ხელსა.
 თუ არ ღვთის ღირსი, სხვა ვერვინ თურმე
 ამ წმინდა ადგილთ ვერ შეეხება
 და თუ შეჰბედავს, მსწრაფლ რისხვა ღვთისა
 ქექა-ქუხილით მოევლინება.

III

ოდესღაც ტაძარს იმ გაუქმებულს
 მეუღაბნოე შეჰკედლებია ;
 საიქიოსთვის ეს სააქაო
 დაუთმია და განშორებია.
 განშორებია ვით ცოდვის სადგურს,
 ვით სამეუფოს ბოროტისასა,
 სადაც მართალი გზას ვერ აუქცევს
 განსაცდელსა მას ეშმაკისასა ;
 სად ცოდვა კაცსა სდევნის დღე და ღამ,
 ვითა მპარავი და მტაცებელი ;
 სად, რასაც ჰხადის მართალი მართლად,
 მას უმართლობად ჰქმნის ცოდვის ხელი ;
 სად რყვნა, წაწყმედა და ღალატია,
 სადაც ძმა ჰხარბობს სისხლსა ძმისასა,
 სად ცილი, ზაკვა ძულებადა ჰხდის
 წმინდა სიყვარულს მოყვასისასა.
 განშორებია ამ წუთი-სოფელს,
 სად ყოვლი ნიჭი მაცდურებაა,
 სად თვით სიტურფე და სათნოება
 ეშმაკის მახე და ცდუნებაა.

IV

განდევნილა და ამ ყინულებში
 სულ მარტოდ-მარტო დაყუდებულია
 და გვამი მისი ცოდვილთ ფიქრთაგან
 იმ დღიდგან აღარ შეძრწუნებულა.

განუდევნია გულიდამ ყველა
 მსოფლიო ზრახვა, ფიქრი, წადილი,
 რათა წარუდგეს უფლისა მსჯავრსა
 სულით განწმენდილ და განბანილი.
 დღე-და-ღამ ლოცვით, გოდებით, გვემით
 ხორცი სულისთვის უწამებია
 და ვით ჭურჭელი იგი წყმედილი
 ცრემლით ურეცხავს, უსოლებია.
 დღე და ღამ სულთქმა და ღალადება
 მოჰფენია კლდეს ყინულისასა,
 და არ შემწყდარა მუნ ლოცვის ცრემლი,
 ვითა ღელესა მას გლოვისასა.
 განყენებული წუთი-სოფლისგან
 აქ სული მისი აღყვავებულა,
 და ხორციელი გულის-თქმა ყველა
 დამარხულა და განსვენებულა.

V

არ იყო ხნიერ, მაგრამ ვით წმინდანს
 სულის სიმაღლე ზედ დასჩნევოდა,
 ზედ ეტყობოდა, რომ სული მისი
 სულ სხვა მსოფლიოს შეჰხიზნებოდა.
 სახე გამხდარი, კუშტი და მწყრალი
 სიწმინდის მაღლით დაჰშვენებოდა,
 და მაღალს შუბლსა, ნაოკად შეკრულს,
 შარავანდედი გადაჰფენოდა.
 მისთა მცხრალ თვალთა ღრმა მეტყველება

ესოდენ იყო წყნარი და ტკბილი,
 თითქო მათშიგან ჩასახებულა
 თვით სათნოება, კდემით მოსილი ;
 თითქო ნელისა სიხარულითა
 სამოთხის ღია კარს შეჰხარიან
 და სულთან ერთად უფლისა მიმართ
 სასოებითა მიისწრაფიან.

ლოცვით და მარხვით ხორც უძღურ-ქმნილი
 ჰგევანდა წმინდანსა იგი წამებულს,
 მრავალ გზით ტანჯულს და ტანჯვათ ზედა
 ძლევით მოსილსა და განდიდებულს.

VI

წამება მისი ღმერთს შეუწირავს,
 ვედრება მისი ღმერთს უსმენია
 და სასწაული ნიშნად მადლისა
 მლაღადებელზედ მოუვლენია.
 ბნელსა სენაკსა, სად იგი მდგარა,
 ჰქონია მზის მხრივ ერთი სარკმელი
 და მუნით თურმე გადმოდენილა
 შუქი მზისა და მთვარის ნათელი.
 ოდეს უდაბნოს გასწვრივ მთის წვერზედ
 მზე სხივ გაფენით ამოვიდოდა,
 იმ სარკმლით სხივი მისი სენაკში
 სვეტად ბრწყინვალედ ჩაეშვებოდა.
 როს ჰლოცულობდა, იმ სხივსა თურმე
 თვის ლოცვანს მწირი ზედ დააყრდენდა,

და ხორცთ-უსხმელი მზის სხივი იგი
 უფლის ბძანებით ზედ შეირჩენდა.
 ეგრე ვიდოდნენ დღენი და წელნი,
 ეგრე უბიწოდ იგი სცხოვრებდა...
 და თვის სიწმიდეს ყოველ დღე თურმე
 ამ სასწაულით შვიმოწმებდა.

VII

ერთხელ, საღამოს ლოცვით დაღლილი
 გადმომდგარიყო ზღუდის კარებსა
 და დაფიქრებით გადმოჰყურებდა
 მწვანით დაფენილს მთისა კალთებსა.
 მზე გადახრილი ჯერ კიდევ სრულად
 მთისა გადაღმა არ დასულიყო
 და მთის წვერზედ ვით ცეცხლის ბორბალი
 იმრგვლივ სხივ-გაშლით ანთებულებოდა.
 ცისა ლაქვარდი ვით ნაკვერჩხალი
 წითლად და ყვითლად მზისგან ჰლუვოდა
 და განმსკვალული მისით ღრუბელი
 შორს ათას ფერად სხივებში ჰთრთოდა.
 ამა უბიწო დიადის ხილვით
 წარტყვევნილ იქმნა განყენებული
 და ვით ცხოველს ხატს ღვთის დიდებისას
 შესცქერდა მზესა განცვიფრებული.
 უეცრად ასტყდა რამ ნიაფ-ქარი,
 დაჰბერა კლდეთა, ნაპრალთ და მღვიმეთ,

და მყინვარიდამ ვითა ვეშაპი
შავი ღრუბელი დაიძრა მძიმეთ.

VIII

დაიძრა მძლავრი, უზარმაზარი,
ცაზედ განერთხო და გაიშალა
და იქ, თითქო მტერს შეეჯახაო,
ქექა-ქუხილით დაიგრიალა.
შეირყა მთელი ცა და ქვეყანა
იმა ქექით და იმა ქუხილით,
ცა აირია, დაბნელდა უცებ,
და წამოვიდა სეტყვა შხუილით.
ქუხვა და ქექვა, ელვა და სეტყვა, .
არევ-დარევით ღრუბლების სრბოლა,
ქართა, აწ გრიგლად რადმე ქცეულთა,
ზარით და ზათქით კლდეებში ქროლა, ---
ესე ყოველნი, ერთად რეულნი,
ჰგვანდნენ ცით ვლენილს რისხვას ღვთისასა,
თითქო ღმერთი სჯის ქვეყანას ცოდვილს
დღეს მას საშინელს განკითხვისასა.
ამ დროს ის მწირი სენაკში იყო,
ცრემლით აღტობდა ღვთის მშობლის ხატსა
და ხელ-აღპყრობით ევედრებოდა
წაწყმედისაგან ქვეყნისა ხსნასა.

IX

უცებ მოესმა რაღაც კაცის ხმა...
ეოცა ეს ხმა უჩვევი მწირსა...

ყური ათხოვა — და თითქო ვიღაც
 ჰკივის, იძახის ზღუდისა ძირსა.
 ეცა მსწრაფლ კარებს და გადიხედა...
 ვიღაც კარის ჯაჭვს ზედ მოსდგომოდა
 და ვით ყრმა ვინმე ლაღადების ხმით
 შესაფარებელს ბინას ითხოვდა.
 თუ ძეა კაცის, რამ მოიყვანა
 ამ ღროს, ამ ღამეს ქვეყნისა რღვნისას?
 მხეციც, ნადირიც თვის ბუდეში ჰძრწის,
 მორიდებული ამ რისხვას ღვთისას!
 ჰკითხა, — „ვინა ხარ? კაცი, თუ მავნე
 აქ მოგზავნილი ეშმაკისაგან?“
 — „კაცი ვარ, კაცი!... მომეცი ბინა,
 მიხსენ, ღვთის მადლსა, სიკვდილისაგან.
 ვერ ჰხედავ, ლამის ცა ჩამოიქცეს
 და ზედ დაეცეს დედა-მიწასა?
 რა ღროს კითხვაა?... შემიბრალე მე
 და ნუ დამიჭერ ჰერსა, ბინასა“.

X

— „მართალი სთქვი შენ... თუ ხარ ძე კაცის,
 ცოდვაა გარედ დაგტოვო ამ ღროს;
 თუ მაცდური ხარ, სჩანს ღმერთს სწადიან
 მწირი ცოდვილი ღღეს გამომცადოს.
 ამოვედ, ვინც ხარ!... იყავნ ნება ღვთის!...
 ხელი ჩაავლე ემაგ რკინის ჯაჭვს,
 ნუ შეშინდები... კიბეა იგი

და ზედ რგოლები საფეხურად აქვს “.
 და იმ ბნელაში იგი წვალებით
 ავიდა მალლა იმა ჯაჭვითა.
 მუნ დახვდა მწირი... რაა? ვინ არის?
 ვერ გაარჩია სიწყვდიადითა.
 — „გამომყევ, ვინც ხარ! ბინას მოგცემ შენ!
 გაგიზიარებ ჩემსა სენაკსა...
 სახლი ღვთისაა... შენც შეგივრდომებს,
 შენებრ მახვეწარს მრავალსაც სხვასა.
 წაუძღვა წინ და შევიდნენ სენაკს...
 იქ უფრო, ვიდრე გარედ, ბნელოდა,
 მხოლოდ კი ერთგან ღველფად ქცეული
 ცეცხლი ჩამქრალი ფერფლ ქვეშე ჰჩნდოდა.

XI

რა დედა-ღვთისამ სენაკს შეუშვა
 და არ შერისხა იგი მოსული,
 გულში სთქვა მწირმა: ძეა კაცისა
 და არა მავნე, ბოროტი სული.
 სტუმარი იგი დანაცრულს ცეცხლსა
 ფიცხლავ მივარდა დამზრალი, სველი,
 ღველფი გაქეჟა, ჩაჯდა ცეცხლა-პირს
 და გაიწოდა სათბუნად ხელი.
 — „უჰ, უჰ, რა ცივა!... სთქვა მან სტუმარმან:
 ლამის გავშეშდე სიცივისაგან!...“
 მწირს ხმა ეოცა... ქალის ხმას ჰგვანდა...
 შეერთა, შეშინდა ამა ხმისაგან.

ნუ თუ აწ ბედმა ქალის სახითა
 განსაცდელი რამ მას მოუვლინა?
 და ვითა ელვამ ამისმა ფიქრმა
 გულში ზარ-ცემით მწირს გაურბინა.
 მაგრამ იქმნება ბედმა ეგე ჰქმნა
 მისდა საცდელად თვით უფლის ნებით!...
 და კისრად იღო ვით ნება ღვთისა
 სასოებით და გულ-დამშვიდებით.

XII

— „შეშა არა გაქვს? ჰკითხა სტუმარმა :
 მოიტა, ცეცხლი ავანთოთ ერთი,
 ხვალ თუნდა მთელს ზურგს მე ამოგიტან,
 ოღონდ დღეს გავთბე, შენ შენი ღმერთი.“
 მეუდაბნოემ იქავ კუთხიდან
 მოზიდა შეშა, ცეცხლი აანთო.
 რა გაძლიერდა, ცეცხლისა შუქმა
 ბნელი სენაკი სინათლით მორთო.
 ხოლო რა შუქი იმა ცეცხლისა
 სტუმარს იქ მჯდომელს ზედ მიეფინა,
 გასაოცარი რაღაც შვენება
 განდევილს თვალ-წინ წარმოედგინა.
 ყმაწვილი ქალი სავსე სიცოცხლით,
 სავსე შვენების ჯადოთი, გრძნებით
 ნაზად ამაყად ცეცხლა-პირს იჯდა
 ვით მინდვრის მშველი ყელ-მოღერებით.
 ეშხითა მფრქვევსა მის შავსა თვალებს

თვით ცეცხლი სითბოს ეცილებოდა,
მის ელფერთაგან თვით ცეცხლის შუქი,
ვითა ძლეული, უკუ ჰკრთებოდა.

XIII

თვით მადლს ტრფობისას რომ მოესურვოს
ხორც სხმულად ვლენა ოდესმე ქვეყნად,
უკეთესს სახეს ვერ ინატრებდა
თავის სიცხოვლის გამომსახველად.
მაშინაც ვინ სთქვას, — ვინ ვის აშვენებს,
მადლი ამ სახეს, თუ სახე მადლსა!..
თვით შური, მტრობა ვერ უპოვიდა
ქალს მშვენიერსა ვერაფერს ნაკლსა.
მის თვალთა ელვით, ღაწვთა შუქ-ფენით,
გულ-მკერდის რხევით ვინ არ ათრთოლდეს!..
დახე მის ტუჩთა!... თითქო თვით ტრფობას
თვის ნაზი კოცნა ზედ დარჩენოდეს.
ვის არ მოიმხრობს, მოინადირებს
ყოვლად ძლიერი მშვენიერება!..
თქმულა — მხეციც კი გააფთრებული
მის წინ დატკბება და დაწყნარდება.
და დაუწყნარდა ძალს შვენებისას
იგი მწირიცა მწყრალი, გულ-მშრალი
და უცოდველის გულის ტკივილით
ქალს შეაჩერა ტყვე-ქმნილი თვალი.

XIV

ბოლოს ჰკითხა მან : — „ვინა ხარ, შვილო?
ამ უდაბნოში რამ მოგიყვანა?
მერე ამ დროსა, როს ავდრისაგან
ლამის წაირღვნას მთელი ქვეყანა?“

„მწყემსი ქალი ვარ... აქ მთის კალთებზედ
ცხვარს ვაძოვებდი მამი-ჩემისას,
ბალახმა ცხვარი ამოიტყუა
და მეც ამოვეყე ფარასა ცხვრისას.
ლამაში იყო ამ დღის სალამო,
რა რიგ ჰშვენოდა მზე დამავალი!
შევხედე თუ არ იმ მზეს, იმ ცასა,
გავშტერდი, ველარ მოვსხლიტე თვალი.
ღვთის სახესავით გარს შუქ-მოსხმული
მთის წვერზედ დიდი მზე ბრწყინვალედა
და საკვირველი ის სანახავი
თვალთანა ერთად გულსა მტაცებდა.
სულ დამავიწყდა მამის ნათქვამი, —
ნუ ენდობიო, შვილო, ამ მყინვარს,
ნახავ მზე ადგას, უცებ გაწყრება
და წამოხეთქავს ციდამ ნიაღვარს.

XV

„მაგრამ რას იზამ? მოდი გულს უთხარ, —
კარგ სანახავზე ნუ ხარ-თქო ხარბი!...
მე იქ გავერთევი.... მყინვარმა თურმე
უცებ შეიკრა მრისხანედ წარბი.

ცა მოიღრუბლა, წამს ჩამოზნელდა,
 მთიღამა ცივი ავარდა ქარი,
 მოვინდომე ცხვრის გამობრუნება,
 გვიან ღა იყო, ვერ მოვასწარი,
 უცებ შემემთხვა იქავ ავდარი,
 სეტყვა ტყვიასებ წამოუშინა.
 ცხვარი გამიფთხო, ვერ მივეშველე,
 ბნელაში ფეხიც ვერ წავდგი წინა.
 მართლა, უნდობი ყოფილა ეს მოა!
 უცებ სკოდნია ჩამოზნელება,
 უცებ სამოთხეს ჯოჯოხეთად ჰქმნის,
 უცებ გიტკბობს და უცებ აფთრდება.
 ვიშ!... რად გავტეხე მაშის ნათქვამი!...
 ახია ჩემზე, რაც დამემართა!
 მამის ურჩსაო, გამიგონია,
 გზა თურმე არსად არ წარემართა

XVI

„დავლუპე ცხვარი მე მამის ურჩმა,
 მე გავცემ პასუხს, ჩემი ბრალა!...
 მაგრამ შენვე სთქვი: განა წაუხვალ,
 რაც ფათერაკად მოსაგალია?
 თვითონ ცხვარს მაშინ როდი ვჩიოდი,
 მე მამა-ჩემი მებრალეობდა,
 მამის-ერთა ვარ, მამას ვუყვარვარ,
 ვწუხდი, რომ ჩემთვის შეწუხდებოდა.
 ცხვარი დავლუპე — ეგ ერთად ერთი

მამის სარჩო და საბადებელი,
 მაგრამ წარბსაც კი არ შეიხრიდა.
 ოღონდ ვენახე მე უვნებელი
 ვიდექ სეტყვის ქვეშ ბნელაში სერზე. .
 ცა ქვეყნის დანთქმას თითქო ჰლამოდა,
 ჰჰექდა და ჰჰუხდა .. და ჩემთა ფეხ-ქვეშ
 თვითონ მთის ძირიც იძროდა, ძრწოდა.
 რა მექნა ბეჩავს! .. საბრალო თავი
 სად შემეფარა, გადამერჩინა?
 ვთქვი, — აქავ დავრჩე და ბედს მივენდო,
 თუ გავბედო და წავიდე შინა?

XVII

„დავრჩენილიყავ, მერე ვინ იცის,
 გავხწევდი-ლა იმ ლამეს ბედ-შავს?..
 წავსულიყავ და იმ ბნელაშია.
 კლდე-ლრეში სადმე ჩავიჩეხდი თავს .
 მაინც გავბედე შინისკენ წასვლა,
 ვთქვი, რაც მომივა, დე მომივიდეს!
 თურმე ნუ იტყვი, გზა ამერია
 და მოვსდგომივარ მონასტრის ზღუდეს.
 ჯაჰვს ზედ წავაწყდი... და მაშინ მივხვდი,
 რომ აქ მყინვარის მონასტერია,
 ისიც ვიცოდი მამი-ჩემისგან,
 რომ მონასტერში ვილაც ბერია.
 გახარებული გეძახდი დიდხანს,
 შენც კი კარგა ხანს მე ხმა არ გამე...“

ვსოქვი, — ვაიმე თუ ვერ გავაგონო
 და აქ მომიხდეს ვათიო ღამე!...
 მაგრამ მიბრალა ჩემმა გაჩენმა
 და შენამდე ხმა ამოვაწვდინე...
 სხვა ხომ შენც იცი... ღმერთმა გარჩინოს,
 როგორც შენ მე ღღეს გადამარჩინე.“

XVIII

— „მე ნუ მიმადლი, შვილო, შენს დახსნას,
 ღმერთია ყველას მშველელი, მხსნელი. .
 ღვთით არ განწირულს ყველგან წინ უძღვის
 მისი მარჯვენე შემწყნარებელი.“

— „შენკი ეშმაკი, მგონი, გეგონე.“

— „ნუ მიწყენ, შვილო, და ნურცა გიკვირს!...
 შენვე სოქვი, სხვა ვინ მოხედავს ქვეყნით
 ერთს დავიწყებულს და განდევილს მწირს!...“

— „განა ქვეყანად შენ არავინ გყავს,
 ან ძმა, ანუ და, ან ნათესავი?“

— „მყვანდნენ.. და ყველას გამოვეთხოვე,
 აქ მოველ და ღმერთს შევწირე თავი.“

— „მას აქედ. ბევრი წელიწადია?“

— „არ ვიცი.“ — „როგორ?“ — „არ ვთვლი
 წელთასეღას,

მოვშორდი, შვილო, წუთის-სოფელსა
 და რაღას ვაქნევ იმის ჟამთა-ცვლას!“

— „მოშორდი და აქ სულ მარტოკა ხარ?“

— „ეგეთი არის, სჩანს, ნება ღვთისა“...

— „როგორ თუ ღვთისა? ღმერთს რაში უნდა ამ ყინულებში ყოფნა კაცისა?

XIX

ღმერთო, ნუ მიწყენ, ნურც შენ გამკიცხავ
მე უმეცარსა მეტის თქმისთვისა...

როცა აქ ცხვარი მიძოვებია

და შემიხედავს მყინვარისთვისა,

მომგონებია მამის ნათქვამი,

იქ, ყინულებში კაცი სცხოვრებსო,

სულისთვის ხორცი გაუწირნია,

უწყუთი-სოფლოდ მარტოკა სძლებსო,

გამკვირვებია მე ეს ამბავი!...

მითქვამს: იქ ყოფნა რას არგებს სულსა?

განა სწყინს ღმერთს, რომ კაცი შეჰხარის

ქვეყანას, ღვთითვე დაბადებულსა?

ვფიქრობდი: ნეტა მაშ რისთვის მორთო

ესე ლამაზად წუთის-სოფელი?

განა მისთვის, რომ ადამიანმა

შეაჩვენოს და აილოს ხელი?

ყველაფერს უნდა გამოვეთხოვო,

ჩემს ტოლს და სწორს, ლხინს და სიხარულს?...

ღმერთო, ნუ მიწყენ... ვერ ვიზამ მაგას!

ადრე და მალე ვერ მოვიკლავ გულს!...

XX

„ან შენ როგორ სძლებ უწყუთის-სოფლოდ!

მერე იცი კი რა რიგ ტყბილია!

აქ სიკვდილია, იქ კი სიცოცხლე,
 აქ ჭირია და იქ კი ლხინია.
 ნუ თუ თვის ტომი, ტოლი და სწორი
 ყველა გულიდამ ამოგიღია?
 ნუ თუ ნალველი, დარდი და ჯავრი
 თან არავისი წამოგიღია,
 არ გაგონდება არც მამა, დედა,
 ან ძმა, ანუ და, ან სახლი, კარი?
 ნუ თუ მის ღღეში არა გყოლია
 მოკეთე გულის შემატკივარი?!
 როგორ მოშორდი?!..“ — „რა გითხრა, შვილო!
 ყველაზედ უფრო სული ტკბილია,
 იგი ტყვე არის წუთის-სოფლისა
 და ეგ ყოველი მის ბორკილია.“
 — „მაშინც ქვეყნად ვართ, ყველა წავწყდებით,
 ველარ დავიხსნით ვერაფრით სულსა?“
 — „ხსნა ყველგან არის... ხოლო გზა ხსნისა
 ესეთი მერგო მე... უბედურსა...“

XXI

„უბედურსაო“?!... და მწირსა უცებ
 გულს ელდა ეცა ამ სიტყვის თქმაზედ...
 ესეთი სიტყვა ხომ ჩივილია
 და ვით მოადგა იგი ენაზედ?
 „უბედურსაო“?!... ეგ ხომ სიტყვაა,
 გულის ტკენის და სამღერავისა!
 ეგ ხომ სულთქმაა, აღმოკვნესა

ბედნიერების დამკარგავისა!...
 მან რა დაჰკარგა?... ნუ თუ არ ჰყოფნის,
 რომ მან დასძლია საწუთროება,
 განდგა მისგან და აქ მოიპოვა
 სულის მშვიდობა და მყუდროება?
 ნუ თუ დაკარგვად აწ მიაჩნია
 დამარხვა ხორცის, გულ-თქმის, ვნებისა
 და არა ჰკმარის, რომ სულს დაუდგა
 წმინდა საყდარი უკვდავებისა?
 რა დაემართა? რა მოუვიდა?
 ნუ თუ უჩივის აწ იგი ბედსა?
 ნუ თუ აწ ჰნანობს ქვეყნის დათმობას
 და მუნათს რასმეს სდებს შემოქმედსა?

XXII

არ შეჰკადრებს ღმერთს იგი სამდღურავს!
 არ გასწირავს სულს შევედრებულსა!
 ვით არ იკმარებს ღვთისა კურთხევას,
 მასზედ გულ-უხვად მომადლებულსა!...
 არა და არა!... მაშ რამან სძლია
 და ეს სიტყვა რამ ამოაკვნესა?
 მიმოიხედა თვის გარს საბრალოდ,
 თითქო მტერს ეძებს შემაცდენელსა.
 არავინ იყო.... ხოლო ცეცხლა-პირს
 ქალს დაღალულსა მისძინებოდა,
 და ცეცხლის შუქი მის ტურფა სახეს
 ვით საყვარელსა ზედ დაჰხაროდა.

საოცარ იყო მიძინებული,
 იგი სიტურფე, იგი შვენება!...
 თითქო მის შექმნას ერთად ცდილანო
 თვით სიყვარული და ნეტარება.
 თითქო თვით მადლსა შვენებისასა
 თვისი საუნჯე აქ დაჰბნევია
 და ეშხსა, ვითა იადონს ვარღზედ,
 სული მის ლაწვზედ დაულევია.

XXIII

და რა იხილა კვლავ იგი მწირმა
 დაუცხრა სული აქოთებული
 და რაღაც ძალით ქალზედ კვლავ დარჩა
 თვალი ტყვე-ქმნილი, გაშტერებული.
 რად შეემსკვალა თვალი იმ სახეს?
 ის სახე ატკბობს, თუ ეოცება?
 მორიდება ჰსურს და ნეტა თვალი
 რად ეურჩება და არ ჰნებდება?!
 დიდ-ხანს დასცქერდა... ნეტა რა სხივი
 გულს ჩაეფინა წელი და თბილი!...
 ჰძრწის, მაგრამ იგი ძრწოლა რად არის
 ესოდენ ამო, ესოდენ ტკბილი!
 აქამდისაც ხომ გული უძგერდა...
 ეხლა სულ სხვაა მის გულის-ძგერა!...
 ეხლა მის გული თითქო ებანს სცემს
 და ისმის ჩუმი ებნის სიმთ ჟღერა.
 როგორ იწამოს და რა დაარქვას

ამ ჯერ არ ცნობილს სიტკბოებასა?
 თუ ცოდვა არის, ეგრე რადა ჰგავს
 სულისთვის აღთქმულ უკვდავებასა?

XXIV

ფეხი წინ წადგა... არ იცის კი რად?
 ქალს კვლავ ეძინა ნეტარის ძილით,
 ძილში ჩაყოლილს ფიქრს, თუ ოცნებას
 ბაგე გაეპო ლადის ღიმილით.
 იმა ღიმილის გრძნეული ჯადო
 ზედ დასაკდომად კოცნას იწვევდა
 და იმა წვევის მაცდურებასა
 ზე-არსთა ძალიც ვერ გაუძლებდა...
 და ვერ გაუძლო საწყალმა მწირმაც...
 და დაიხარა თავი თუ არა,
 უცებ გაშეშდა... ეჰა, წაწყმედავ,
 ეს რა სურვილი გულს გაიტარა!...
 ნუ თუ იძლია? არა და არა!
 მის სასოება არ დაუძლურდეს
 და რაცა სწყურდა აქამდე მის სულს,
 იგივე უნდა ბოლომდის სწყურდეს!...
 არა და არა!... არ აიყრის მადლს
 და სულს, ღვთისაგან უკვე მიჩნეულს,
 არ ანაცვალებს და არ დაუთმობს
 ხორცს ესდენ ღვაწლით და ტანჯვით ძლეულს!

XXV

მაგრამ ეს რაა?... „წაწყმდი თუ არა“!...
 ეს ვინ ჩასძახის ნიშნ-გებით ყურში!
 „დაგძლიე თუ არა!...“ ეს ვინ გაჰყვის
 გახარებული იმის მკედარ გულში!
 ეს რა ჰხარხარებს! ეს რა დასცინის!
 ეს რა ხმა ისმის მის გარს ლხენისა!
 მართლა ეგრეა, თუ ყველა ესე
 მხოლოდ ცდომია ყურთა სმენისა!...
 და შიშით, ზარით გარს მოიხედა...
 კვლავ არ ვინ იყო... ქალს კვლავ ეძინა...
 იდგა და უცებ ძრწოლით, კანკალით
 პირ-ქვე დაემხო ღვთის-მშობლის წინა.
 მით რა ეშველა?... იგივე ქენჯნაა,
 იგივე ძრწოლა, შიში და ზარი!
 რად არ დადგება, რად არა სცხრება
 იგი ნიშნ-გების წყეულთ ხარხარი!
 სული გულს იწვევს ღვთისა ვედრებად,
 გული სხვას ამბობს, არა ჰნებდება...
 ნუ თუ ღვთის მშობლის საფარველ ქვეშეც
 წყეული ხორცი არ დაწყნარდება!...

XXVI

ზე აიხედა... დედა-ღვთის ხატსა
 მავედრებელი შეჰმართა თვალი...
 და ვაი, წმიდა ღვთის-მშობლის ნაცვლად,
 თვალი-წინ დაუდგა იგივე ქალი!

ეს რა ეწვია? ამას რას ჰხედავს?
 ცხადია იგი, თუ აჩრდილია?
 ნუ თუ მის ცოდვით თვით წმიდა ხატი
 ამ ცოდვილ სახედ გარდაქმნილია?
 ნუ თუ აწ ღმერთი ღირსად არ ჰხადის,
 რომ დედა-ღვთისა კვლავ ინახულოს
 და მის შეწევნით მისვე წინაშე
 ხორცზედ კვლავ ძლევა ისასწაულოს?...
 პირ-ჯვარი უნდა, ხელი არ ერჩის,
 ლოცვის თქმა უნდა, ენა ებმება.
 ხატის ხილვა სწყურს და იგივე .. იგივე...
 ქალი წყეული თვალით ელანდება!
 „აბა სძლიეო!...“ და კვლავ ვილაცამ
 გაიხარხარა იმის სენაკში...
 აწ იმა ხარხარს ველარ გაუძლო
 და როგორც გიჟი გავარდა კარში.

XXVII

რიჟრაჟი იყო და ჰთენდებოდა,
 გადაყრილიყო ციდამ ღრუბელი,
 და დაწყნარებულს წუთის-სოფელსა
 დილის ნიაფი დაჰქროდა ნელი.
 ეს ვინ ჰრბის, დაძრწის? ეს ვინ ჰტანტალებს
 ამ კლდეებშია თმა-აბურძგნული?
 ნუ თუ მწირია?... იგია, იგი,
 ვითა სიკვდილი გაფითრებული.
 აჰა მოვარდა, ზღუდის პირს დადგა

და მწყურვალეებით უცქერს მთის წვერსა,
 თითქო იქილამ გამოელისო
 თვის უკანასკნელს ნუგეშს და ბედსა.
 მზის ამოსვლასა ელოდებოდა...
 რად არ ამოდის? რად გვიანდება?
 დღემდე თვით ჟამი არა რა იყო
 და ეხლა წუთიც რად უძნელდება?...
 ამოვიდა მზეც... მსწრაფლ უკუ-იქცა,
 შევარდა სენაკს გახარებული,
 და კვლავ მზის სხივი იმავე სვეტად
 ჰნახა სარკმლიდამ გადმოშვებული.

XXVIII

გულზედ მოეშვო... კვლავ სასოებით
 დედა ღვთისასა მიაპყრა თვალი,
 კვლავ ჰნახა იგივე ცხოველი ხატი
 მადლით, ნუგეშით გადმომზირალი.
 არ შერისხულა, სჩანს, ჯერედ ღვთისგან!...
 და ღმერთს მადლობა ცრემლით შესწირა...
 მივარდა ლოცვანს, დააყრდნო სხივზედ
 და, ეჰა, სხივმა არ დაიჭირა!...
 დაესხა რეტი, თვალი დაუბნელდა,
 გაშრა, გაშეშდა ზარ-დაცემული,
 ერთი საშინლად შეჰბლავლა ღმერთსა
 და იქავ სხივ-ქვეშ უტევა სული.

და იქ, სად წმინდანთ უდიდებიათ
 ღმერთი მჯავრის და ჭეშმარიტების,
 იქ, სად უწირავთ უფლისა მიმართ
 მსხვერპლი ქებისა და ღაღადების, —
 აწ შორის ნანგრევთ და ნატამალთა
 მარტო ქარი-ღა დადის და ქშუის,
 და გამომფეთხალი ჭექა-ქუხილით
 მუნ შეხვეწილი ნადირი ღმუის...

1883 წ

ქ.-შ. წერა-კითხვის გამავრც. საზოგ. გამოცემა № 93.

ილია ჭავჭავაძის
სახალხო მიზლითიუკა № 6.

მეფე დიმიტრი თავდადებული

(გუძღვნი თ. პეტრე ნაკაშიძეს).

ავტორის სურათით და ძვკდგე ბიოგრაფიით.

ბზილისი.

ელექტრომბეჭდავი „იდეალი“ შ. კიკნაძისა, ნიკ. ქ. № 6.

1900.

მეფე დიმიტრი თავდადებული

უქმე დღე იყო, ტვირთ მძიმენი და დამაშვრალი
საყდრის წინ ჯგუფად ხალხი იდგა და ჰყაყანებდა;
იქვე ახლოს, ცაცხვის ხის ქვეშ ერთი საწყალი
ბრმა მეფანტურე იჯდა ცალკედ და მდუმარებდა.

„ეჰ, რას ჰყაყანებთ?“ დაიძახა ყმაწვილმა
ბიჭმა, —

შინაც ძლივს ვუძლებთ დღე-მუდამის კირს, ვაგლა-
ხობას!

აქ მაინც ცოტად ფრთა გაშალოს გულის წადილმა...
ბრმა მეფანტურევ, გვითხარ რამე, მამაშვილობას!

გვითხარი რამე, ბერო კაცო, ნასმენ, ნახული,
ეგებ გულის ჟანგი მოაშორო კარგის ამბითა...

კარგს მთქმელს ტყვეთ რჩევის ნატკივარი გული
ჩაგრული,

გული გახდილი ვაებითა წვით და დაგვითა.“

ბრმა მეფანტურე გაიმართა მაშინვე წელში,
სახე ღრუბლვილი გაუნათლდა რაღაც მადლითა;
მისწვდა, აილო თვის უბრალო ფანტური ხელში,
დაჰკრა ფანტურსა და დამღერა ნელისა ხმითა:

I

„მოდით, შეილნო, აქ მოგროვდით,
გეტყვით გულის გასათბობსა, —
ვინ ვიყავით, რა ვიყავით
ჩვენ ქართველნი წინა დროსა, —

იმ დროს, როცა ქართველის ბედი
ჩვენ ქართველთვე გვეპყრა ხელში,
როცა მამულის შეიღობა
სასახელოდ იყო ჩვენში.

შეილნო, თქვენნი წინაპარნი
ეგრე გულ-ქვად როდი იყვნენ....
ძმა ძმასა და მამა შეილსა
მამულის ხოლმე შესწირვიდნენ.

შვილის ყოლა გლეხს, თუ თავადს
მარტო მისთვის გვიხაროდა,
რომ მამულისა მეომარი
მით ერთი ემატებოდა.
ტკბილსა ძუძუს დედა შეილსა
იმ იმედით აწოვებდა,
რომ სიცოცხლით, ან სიკვდილით
ის მამულის ასახელებდა.

უწინ ქართველს უხაროდა
მამულისთვის მტერთან ომი,
ან მოჰკლავდა, ან თავის თავს
შეაკლავდა როგორც ლომი.

მამულისთვის ვის ახსოვდა
განსაცდელი განსაცდელში!

ტრფობა გვქონდა გულში აბჯრად
და სატევრად — ხმალი ხელში.

ეგრედ, შვილო, აქ სცხოვრებდა
უწინდელი ქართველის შვილი,
მის მუდამი ნატვრა იყო
ან სახელი, ან სიკვდილი.

მათს მომდევარს ყოველს თქვენგანს.
ჰყვანდა დიდი წინა-პარი....
რჯულის დაცვა, მიწა-წყლისა
მის მოწამედ თქვენ წინ არი...

II

„ეხლა რა ვართ? საწველ-ფურად
თავი ჩვენი გადავიქციეთ,
ის სახელი, ის დიდება,
ის ოჯახი დავაქციეთ....

რაც ვყოფილვართ, ის აღარ ვართ,
რაც ვართ, ის ნულარ ვიქნებით....
ღმერთი გვიხსნის, თუ შვილთ მაინც
გზად და ხილად გავედებით.

წინა კაცი უკანასი
ხილიაო, ნათქომაა,
დღეის ვაგლახს ამით დასძლევს,
ვინცა ხვალისა მდომია.

ტყუილია სულთქმა, უში,
კაცი უნდა კაცად იყვეს,

სანთელსავით თვით დაიწვას
და სხვას კი გზას უნათვლდეს.

ამით იყო საქართველო
უძლეველი და ძლიერი,
ამით ედგა მტერს გულ-და-გულ
ეს პატარა ქართველის ერი.

III

„ყური მიგდეთ, გეტყვით აზბავს
უტყუარსა და მართალსა :
ერთი მეფე თურმე ჰყვანდათ
უწინ ჩვენ მამა-პაპასა.

დიმიტრი ერქვა სახელად,
მხარ-ბეჰ-პრტყელი, ტან-მაღალი,
ჯირითში, თუ შვილდ-ისარში
არავინ ჰყვანდა ბადალი.

კაცი იყო, მეფე-კაცი,
თვალად, ტანად მშვენიერი,
გარედ რისხვით მტრისა მსრველი,
შინ მოწყალე, ღვთისნიერი.

ლამით თურმე ჩაიცვამდა
უბრალო კაბა-ჯუბასა,
წავა და ინახულებდა
საწყალის ხალხის უბანსა.

მოივლიდა ქვრივს და ოხერს,
დავრდომილსა და ობოლსა,

თავის ხელით ურიგებდა
მოწყალებას და საზრდოსა.

ვის რაც გულში დარდი ჰქონდა,
წავა იმას შესჩივლებდა,
გლახის, ობლის, ჩაგრულისას
სარჩლსა არ ითაკილებდა.

ყველგან იმის სამეფოში
თხა და მგელი ერთად სძოვდა,
ერი, ბერი, ობოლ-ქვრივი
სულ იმის ღღეს ჰლოცულობდა.

IV

„მის ღროს იყო ყეინობა,
მეფე ყეინს ჰმორჩილებდა,
მაგრამ თავის ქვეყნის საქმეს
თვის ნებაზედ განაგებდა.

ერთხელ ყეინს აეშალა
თათარივე კაცი ერთი,
იმძლავრა და გადიყენა
ნახევარი სათათრეთი.

მეფე ჩვენი ყეინს თურმე
არ გადუდგა სხვასავითა....
ვაჟი-კაცის წესი არის
კაცს შეჰრჩება ძმასავითა.

შეიბნენ და შეიჭიდნენ
ყეინი და გადგომილი ;

ძმას ძმის ძვალი ატეხინეს,
მამის სისხლსა ღვრიდა შვილი.

დამარცხდა ბოლოს ყვინი,
გამდგარმა აკი აჯობა,
ის მოკლა და თვით დაიპყრო
სათათრეთის ბატონობა.

ის ხომ მოკლა, მის ცოლ-შვილიც
ცხენსა კუდით ათრევენა,
საცა კი მის მომხრე იყო,
თავები დააყრევინა.

V

„ჯერი მიღვა ჩვენს მეფეზეც....
— „რატომ მე არ მომიღვაო,
იმას ცოცხალს არ გავუშვებ,
თუ პირში სული მიღვაო“.

გაუგზავნა მოციქული :
— „გამოცხადდი ჩემ წინ შენო,
თუ არ მოხვალ, შენს ქვეყანას
ნაცარ-ტუტას ავადენო.“

დაგვიღონდა მეფე ქველი,
იმ ურჯულოს მიხვდა წადილს,
ისიც იცის — იმ ღვთის-რისხვას
ჯარო სიმრავლე შესწევს ქადილს.

რა ჰქნას ? თვითონც მამაცია,
მამაციც ჰყავს ჯარი, ერი,

მაგრამ ერთს რომ ასი გცემდეს,
კლდეც რომ იყო, გაგტეხს მტერი.

დიდს ჩაეარდა საგონებელს,
შეუდგა ბჭობას, რჩევასა...

— „წავალ, მომკლავს, და არ წავალ,
ამიოხრებს ქვეყანასა“.

ბოლოს ბძანა : — „თავს მოვუყრი
მღვდელ-მთავართ და დიდებულთა,
ოცჯერ ზომვა ერთხელ კრაო —
წესია მეფეთ ქებულთა.

„ვნახოთ ერთი, — რას მეტყვიან, —
წასვლას, თუ წაუსვლელობას ?
ორში ერთს რას აირჩევენ, —
მეფის, თუ ქვეყნის დამხობას ?“

VI

„ბძანა და მსწრაფლ შეიყარნენ
დიდებულნი, მღვდელ-მთავარნი,
ვეზირნი და ნაზირები,
ბჭე-მდივნები, სპასალარნი.

წადგა მეფე კრების წინა
თამამად და დიდებულად ;
ყველამ დიდმა და პატარამ
თაყვანი სცეს ბატონს ყმურად.

ასე ჰშვენის მეფე იმ დღეს
ტანად, თვალად, იერიითა,

მნახველთ თვალი ვერ გაიძღეს
იმის ჰვრეტით, ყურებითა.

უბრძანა თუ: — „დიდებულნო,
საქმე მძიმე მაქვს თქვენთანა....
ის დღეა დღეს — ან მე ვიყო,
ან ჩვენი ტურფა ქვეყანა.

შეიტყობდით, მომივიდა
მე ყვინის მოციქული,
აქ მოდიო, მე მიბარებს
ჩემზედ გაბოროტებული.

თუ არ მოხვალ, მე მოვალო,
აგიოხრებ ქვეყანასა,
საცა კი ფეხს დავადგამო,
ავადენ ნაცარ-ტუტასა.

თუ წავედი, თქვენც ხომ იცით,
მე სიკვდილი არ ამცდება...
თქვენ რას მირჩევთ, მართალი სთქვით,
მართლის თქმაა ერთგულება.“

VII

„დიდებულნი წინ წამოდგნენ
ამ ამბით შეწუხებულნი,
მივიდნენ და თაყვანი სცეს,
აემღვრიათ მწარედ გულნი.

— „მეფევ! ნეტა რა გვიბძანე,
რა ასმინე ყურსა ჩვენსა!...

თუ შენ მოგკვლენ, შენს სანაცვლოდ
რალა დარჩეს ერსა შენსა?

თუ შენ აღარ გვეყოლები,
რად გვინდა სახლი, ქონება...
ჩვენ შენისთანა დიმიტრი
სხვა არვინ დაგვებადება.

მოვიდეს, რომ იმუქრება
ის ურჯულო სისხლის მსმელი,
მოვიდეს და წინ დახედების
შენი ერთგული ქართველი.

მტრის მუქარას ერი შენი,
გვითხარ, როდის გაჰქცევია,
გვითხარ, როდის ქვეყნის მტრის წინ
ქართლს უკან დაუწევია!

ბძანე და იმ მუქარასა
ჩვენს მოსისხლეს შევანანებთ,
ან შევმუსრავეთ მამა-პაპებრ,
ან მეფისთვის თავსა დავდებთ.

სირცხვილია ერისათვის,
თავის მეფე მისცეს მტერსა...
მეფევ, სირცხვილს ნუ შეაჰმევ
ერსა შენსა შემნატვრელსა.

ნუ, ნუ გვაჰმევ ემაგ სირცხვილს,
წამყოლს შვილის-შვილამდიე...
აჲ მოვიდეს, მის დახვედრა
ამ ჩვენს ქედზედ დააქდიე.“

VIII

„ახლა წადგა სპასალარი...

— „მეფევ, რაც სთქვეს, მართალია :

შენ წახვიდე, შენ იქ მოგკლან —

ჩვენ წელზედ გვერტყას ხმალია?!

თუნდ რომ დავრჩეთ, ვინ რას გვეტყვის,
რით ჩაფრეცხოთ ეს სირცხვილი?

არა მეფევ!... ძველებს უთქვამთ, —
სახელიო, ან სიკვდილი..

ნუ შეგვიშლი მამათ ანდერძს,
სირცხვილისგან დაგვიხსენი!...

მეფეს ვფიცავ, — მამა-პაპებრ
დღესაც გასჭრის ხმალი ჩვენი.“

ბატონმა თავი ჩაჰკიდა
გვირგვინოსანი, ცხებული,
დიდხანს იყო დაღონებით
ეგრე თავ-ჩაკიდებული...

IX

„ბოლოს ბძანა : — „ეს ქვეყანა
ღვთისაგან მაქვს მონაბარი...

მე დავრჩე და იგი წახდეს,
მიტხარით, რა მადლი არი!

ათი ერთზე რომ მოვიდეს,
მუქარას მტერს შეევანანებ,
რა ვქნა, — ასი ერთზე მოვა,
ამას ვწუხვარ და ვვალალებ.

ჩვენი კაცი ერთი ასსაც,
ვიცი, არ შეუშინდება,
მაგრამ ბოლოს სიმრავლე გვძლევს,
ხალხი ურგოდ გამიწყდება.

მერმე უკაცურს ქვეყანას
დასწვავს, დაჰბუგავს, დაანგრევს;
საყდრებსა და მონასტრებსა
დააქცევს, მიანგრ-მოანგრევს.

ხატებს, მამათ სალოცავსა
წამურტლავს და შეგვიგინებს,
ამოიღებს მკედრებს საფლავით,
ძაღლსა და ღორს ათრევინებს.

ქალწულთ ქალზედ ძალით მივა,
წაჰბილწავს, ნამუსს დაუმხობს;
ორსულ დედა-კაცებს კიდევ
მუცლებსა ხანჯლით დაუპობს.

დედას თავის ძუძუთა შვილს
კბილითა დააგლეჯინებს,
უსუსურს ბავშვებს ძნად ჩაშლის
და ზედ კალოს აღეწვინებს.

X

„ამდენი სული უბრალო
ტანჯვითა ამოწყდებიან,
საწყალის ხალხის ცოდვითა
ქვანიც კი ატირდებიან.

ქვეყნის ამოდენი ცოდვა
ჩემს თავზედ დატ^რიალდება,
წაწყმდება აქაც და იქაც
დიმიტრი მეფის ხსენება!

ეს სულ რისთვის? მარტო მისთვის,
რომ მე შიშსა გავეჩეცი,
ჩემი თავი გადვირჩინე
და ერი კი წყალს მივეცი.

მე მეფე ვარ და მეფობის
რიგიც ვიცი რაში არი...
ფუ იმ წყემსსა, თავს უშველოს,
მგელს დაუგდოს თავის ცხვარი ..

სირცხვილს ამბობთ! — რა სირცხვილი?
მე ვეძლევი ნებით მტერსა,
ჩემს სიცოცხლეს, ჩემსა სისხლსა
თვითონ ვწირავ მე ჩემს ერსა.

თუ სიკვდილი სახელად გაქვთ
მაგდენს ჩემთვის ერთისათვის,
მაშ რად მიშლით თავ-დადებას
მე ერთს მთელის ერისათვის!...

არა! წავალ, არ დავდგები,
დე, ასრულდეს ნება ღვთისა,
ხორცი მოკვდეს, სული ცხოვდეს
მეფის თქვენის დიმიტრისა“.

XI

— „შენ რას ბძანებ, მღვდელ-მთაფარო?
სიტყვა შენი გვიღირს ძვირად:

მართებს თუ არ ერისათვის
მეფეს თავი გასაწირად?“

ათირდა და მოახსენა:

— „ჰე, მეფეო, მე თქმა მიჭირს,
წართალს ვიტყვი, თუმცა შენთვის
სული მიწუხს, გული მიტირს.

მეფევ, ზნდა თავი დასდო
ერისა და ქვეყნისათვის,
ღმერთს შესცოდავს, ვინც გამკიცხავს
მე ამ მწარე რჩევისათვის.

მეფევ, რაკი ბედმან დაგდო
შენ ეგ მძიმე საზღაური,
სხვას უკეთესს ვერას გირჩევს
სიყვარული ბატონ-ყმური...

ესტირ და გირჩევ თავ-გაწირვას,
რაკი რომ ეს დღე გვეწია, —
მოყვასთათვის თავ-დადება
ქრისტე-ღმერთის ანდერძია.

ესტირ და გირჩევ ღვთის სახელით
ხორცი დასთმო სულისათვის,
უკვდავება არ დაჰკარგო
წუთის სოფლის გულისათვის! ..

XII

„მეფეს ძლიერ მოეწონა
მღვდელ-მთავრისა იტყვა ბრძნული,

წარდგა ისევ კრებულის წინ
უფრო გათამამებული :

— „დიდებულნო, ხომ ისმინეთ,
რაც სთქვა წმიდა მღვდელ-მთავარმა!...
მოყვასთათვის თავ-დადება
გვიბძანაო მაცხოვარმა.

ნუ გადმიყვანთ ღვთისა სიტყვას,
ერს მეფე ვერ ვუღალატებ!...
წავალ და, თუ ღმერთს სწადიას,
ერისათვის თავსა დავსდებ.

მე წავალ და ეს ქვეყანა
თქვენ უნდა გეზარებოდეს,
ლარიბს ისე მოუაროთ,
რომ მდიდარს არ შენატროდეს.

გლახს თუ თავადს, დიდს თუ მცირეს
მადლი თანასწორ მოჰყვინოთ,
ობოლი, ქვრივი, უძლური
ძლიერს არ დამიჩაგვრინოთ.

თუ დავებრუნდი, თქვენს სამსახურს
გადაგიხდით ორად ერთსა,
თუ არა და — სული ჩემი
შეავედრეთ მაღალ ღმერთსა“.

ატირდა და აატირა
ყველა კაცი იქა მდგომი ;
გულის სილბო სიტურფეა,
თუ კაცია სხვაფრივ ლომი.

მართალს ვაჟ-კაცს ის ამშვენებს,
როცა გული აც ლბილია;
რკინის კაცის თვალში ცრემლი
დიდ-სულოვნობის შვილია.

XIII

„ბრძანა და მსწრაფლ დაიშალა
დიდებულთა იგი კრება...
უხმო მხლებელთ და უბძანა
წასასვლელად მომზადება.

სთქვა და ჯრდოს კიდევ წავა
მეფე იგი უშიშარი,
თქმულა: გმირის კაცისათვის
თქმა და ქმნაო ერთი არი.

გაათავეს სამზადისი
და მოვიდა დღეც წასვლისა;
ვით ქინკველა ჰფუსფუსებდნენ
შინა-ყმანი სასახლისა.

ხმა გავარდა ქალაქშიაც:
მეფე ჩვენთვის სდებს თავსაო,
უშლიდნენ, არ დაიშალა,
ვე - ვუღალატებ ხალხსაო.

შეიძრა მთელი ქალაქი,
ხალხი ეცა ერთმანეთსა,
მოზღვავდა და იგრიალა
და მიაწყდა სასახლესა.

მივიდნენ, ნახეს მზად არი
 რაზმი მეფის ამაღლისა,
 სულ სავსეა ცხენოსნებით
 მოედანი სასახლისა.

წინად ბარგად გაეგზავნათ
 ჯორი, ცხენი დატვირთული,
 აქ ვინც იყო, სალთად იყო,
 ტურთად კაზმულ, დარახტული.

XIV

თავადნი და აზნაურნი
 სულ ოქროს და ვერცხლში ისხდნენ,
 ვერ იტყოდი, ვინ ვის სჯობდა, —
 ყველა ასე კარგნი იყვნენ.

წყობით იდგნენ და ისმოდა
 აბჯრისა და რაჭტის ჟღერა,
 საამოა გაწყობილის
 ვაჟ-კაცების რაზმის მზერა!

კაცი თვალს ვერ აშორებდა
 მხედარსა და იმის ცხენსა,
 თვით წუნი წუნს ვერ დასდებდა
 მათს სიკეთეს, სიტურფესა.

მარჯათად ცხენს ბევრს სხვასაცა
 რაზმ გარედა ატარებდნენ,
 მათი მხედნი დიდებულნი
 მეფეს სასახლეში ახლდნენ.

იმ ცხენების მორთულობა
 კაცს უშურველს შურს მოჰგვრიდა,
 მძიმე რახტით დატვირთულნი
 თითო თითო სოფლად ჰღირდა.

მაგრამ მათში ერთი იყო
 თეთრი ცხენი არაბული,
 უკეთეს ვერ ინატრებდა
 კაცის უძლომელი გული.

მეფისა იყო ის ცხენი
 თამამი თითქო ვეფხია,
 იმის უზანგში მეფის მეტს
 ვერ ვის შეედგა ფეხია

ამაყი იყო ღომსავით
 და ნაზი როგორც მშველია,
 სხვა მას ვერ იმორჩილებდა,
 თუ არ ბატონის ხელია.

ცეცხლს აფრქვევდა თვალთაგანა,
 ჰქუხდა, სჰეჟდა, მრისხანებდა,
 თითქო ლოდინს ჰთაკილობსო,
 ჰშფოთავდა და ტოტსა სცემდა.

XV

„გამობძანდა ბოლოს მეფეც,
 თან გამოჰყვნენ დიდებულნი,
 ხმალ-კაპარჭიო გაწყობილნი
 სამგზავროდ გამზადებულნი.

მეფეს ახლდა მხარ მარჯვნივ
 გულ-მწუხარე მღვდელ-მთავარი
 და მხარ მარცხნივ შუბლ-შეკრული
 ჯავრით სავსე სპასალარი.

მღვდელ-მთავარი სწუხს და ჰვამს
 მეფის თავ-გადადებასა,
 სპასალარი კი ჰთაკილობს
 უომრად დამარცხებასა.

ხალხიც დაჰხვდა თავის მეფეს
 ვიშითა და წუხილითა,
 მეფეს გული ამოუჯდა
 მათთვის გულის-ტკივილითა.

უბძანა თუ : — „რასა სწუხართ ?
 იქმნას, რაც კი საქმნელია ! ..
 ერისათვის თავ-დადება
 მეფისათვის სახელია.

რაც მომივა, მომივიდეს,
 მე იმისთვის არ ვინალვლო...
 თქვენ ჭირს დაგხნით... დეე ვიქმნე
 მე ქვეყნის ჭირის სანაცვლო“.

ხმა ჩაუწყდა, ველარ რა სთქვა,
 მოეგუბა თვალში ცრემლი...
 თქმულა : ქვასაცა მაგარსა
 გასტეხს ტყვიის რბილი გრდემლი.

მოუმატა ხალხმაც სულთქმა,
 ხმა გაისმა ქვითინისა,

გულსა ჰკლავდა გლოვა, ვიში
ოზლისა და ქერივ-ოხრისა.

XVI

„უცებ მეფემ თვალი მოჰკრა,
ქალხი გაირღვა შუაზედ,
ორს მარჯვე ბიჰს ბერი-კაცი
მოჰყავთ მის წინ მოედანზედ.

მოჰყავთ ცახცახით, ხანხალით
ჩაჩანაკი და ბებერი,
მკერდზედ სცემდა თოვლივითა
მოხუცებულს თეთრი წვერი.

მოვიდნენ და გააჩერეს
ის მოხუცი მეფის წინა,
ბიკები კვლავ მხრებში უსხდნენ,
თუმც ყავარჯენს დაებჯინა.

ის ამ ქვეყნის აღარ იყო,
ფეხი ედგა სამარეში,
მაგრამ მაინც კი უცემდა
ადრინდელი გული მკერდში.

XVII

„მოახსენა : — „ჰე მეფეო,
ნუ შემრისხავ ერთგულ ყმასა !
მე ხომ მხედავ, გარდავსრულვარ,
სამარიდამ გაძლევ ხმასა.

მეფევ, კისრად აგილია
ტვირთი ჩვენის შავის ბედის,
ბედის-წერას მისცემიხარ
უბედურის ჩვენის ქვეყნის.

ვიცი, რომ არ შეშინდება
გული მეფის დიმიტრისა,
როცა ნდომობს თავ-გაწირვას
დიდი საქმე ქვეყნის ხსნისა.

მაგრამ ჩვენ რა გვეშველება,
ჩვენ, მეფეო, შენთ დამკარგველთ?
მამობასა ვილა უზამს
შენგან დაობლებულ ქართველთ?

ერს ოფლის მღვრელს და ტვირთ-მძიმეს
კირსა ლხინად ვილა გვიქცევს?
წუთი სოფლის მძიმე უღელს
შენებრ, მეფევ, ვინ გაგვიწევს?

ამას ვსტირით, რომ მიდიხარ
და აობლებ შენსა ერსა,
ჩვენს ბედსა და მშვიდობასა
ველარ მოუმართავ ხელსა.

ჩემებრ უძლურს, გაჰირებულს
მწედ ველარ მიეშველები,
ლარიბს, ობოლს, ქვრივს და ოხერს
პატრონად არ ეყოლები!

XVIII

„ნუ სწუხართო!... განა, მეფევ,
ჩვენ ხელთ არის ეხლა გული?

რკინაც იყოს, მაინც დასდნეს,
ამებრ ცეცხლში ჩაგდებული.

გულს რად გვიკლავ? რად მისდიხარ?
ნუ თუ, მეფევ, ხსნა არ არი!...
ქუღზედ კაცი დაუძახე,
მოაგროვე სპა და ჯარი.

ცოტა ვართ, მაგრამ კარგნი ვართ,
ვინც კია, ყველა დევია...
ბევრჯელ უნახავს ქართველის მტერს,
რომ ცოტაც ბევრის მძლეფია.

აჰა, მეფევ, ორი ბიჭი
მხრებში რომ ამომჯდომია,
ორივ ჩემი შვილი არი,
ერთი მეორის მჯობია.

მიირთვი და ინაცვალე,
ჩემს ქვეყანას მტლად დაუდე!
ომში, მეფევ, გაჩვენებენ,
რა ლომებს ჰზრდის ქართველის ბუდე.

შეჰკრიბე დიდი, პატარა,
გაუძელ წინამძღოლადა,
მტერს წინ დახვდი... ვინც უკუდგეს,
დედა შეერთოს ცოლადა!

ჩვენს საქართველოს, ჰე, მეფევ,
ბევრი რამ გადახედია,
მაგრამ უომრად მტრისა წინ
არ წაუხრია ქედია.

ნურც დღეს ვიზამთ ამ საქმესა,
 უომრად ნუ დავმარცხდებით;
 თუ ვერა ვძლევთ, დავიხოცნეთ
 სახელითა და დიდებით!...“

XIX

„უბძანა თუ: — „ბერო-კაცო,
 მესმის შენი ერთგულება...
 შაბაშ ქართველს!... გული თურმე
 სამარემდე გულად ჰრჩება.

მაგრამ გეტყვი: ჯარს არ შევკრებ,
 არ ვინდომებ სისხლის ღვრასა,
 მარტო ჩემის გულისათვის
 არ შევაკლავ მტერს ათასსა.

ჩვენის ქვეყნის შავი ბედი
 როგორც ტაროსი იცვლება,
 დრო მოვა და თქვენი თავი
 უფრო მეტად დასჭირდება.

მე ერთი ვარ, თქვენ მრავალი,
 გვიჯობს ერთით ბევრის რჩენა;
 თუ თქვენ მე არ გემეტებით,
 მე რად გაგიმეტებთ თქვენა?...“

განა თვითონ ქრისტე-ღმერთსა
 გადარჩენა არ ძალ-ედვა,
 არ ინება და ქვეყნისთვის
 ღმერთი იყო და ჯვარს ეცვა.

XX

„მაშ რად არის მეფე მეფედ,
თუ არ ქვეყნის კირთა მძლეა?
თუნდაც მოჰკვდეს ქვეყნისათვის,
ეგ სიკვდილი სიცოცხლეა.

არ არის მკვდარი, ვინც მოჰკვდეს
და ხალხს შესწიროს ღღენია,
„მკვდრად იგი თქმულა, ვისაც აქ
სახელი არ დარჩენია“.

არ დავიშლი, ვსთქვი და კიდევ
თავი უნდა გავიწირო,
ისე მოვკვდე, რომ ჩემ გამო
დედა შვილზედ არ ვატირო.

წავალ მეთქი!... თუ ღმერთს უნდა
მოხდეს იგი, რაც მიმელის..
მაგრამ ჯავრი თან მიმყვება
საყვარელის ჩემის ქვეყნის.

ეჰ, რაც ჰსურდა, არ დაჰცალდა
ჩემს წყურვილსა სულისასა!...
აწ იქმნას ის, რაც სწადიან
განგებასა უფლისასა.

თქვენ ხომ მაინც მოგცილდებათ
ხოცვა, ჟლეტა, სრვა და რბევა...
მე კი... მეყოს, თუ გამყვება
თქვენი ლოცვა და კურთხევა“.

XXI

„თითქო ზეცით ზარი იყო,
თითქო ღმერთი მოევლინა, —
ხალხი პირ-ქვე მყის დაემხო
საკვირველის მეფის წინა...

თურმე დიდებას მადლისას
კაცი მსწრაფლ დაუმონია,
ვით დიდს ბორცს, ისეც დიდს მადლს
თავისი ზარი ჰქონია.

XXII

„მეფეს ერი შეეცოდა,
სთქვა : — „მეც ვსწუხვარ, რომ გშორდებით...
ღმერთს ვსთხოვ, იყვნეთ ჩემ შემდეგა
მშვიდობით და გამარჯვებით.

ნურას გიკვირო, რომ ქვეყნისთვის
მეფე თქვენი თავს არ ჰზოგავს !
ამასა იქმს ყველა, ვინც კი
ქკუთ სკრის და გულით ჰზომავს.

მე მივდივარ !.. მეფე თქვენი
დიდს და მცირეს გეთხოვებით,
რაც დაგაკლეთ, ნუ შემრისხავთ,
რაც შეგცოდეთ, შემინდევით.“

ბძანა და ცხენიც მოართვეს,
ზედ მოახტა ვეფხსავითა ;
ცხენზედ იგი დალოცვილი
გამობრწყინდა მზესავითა.

მტერსაც კი რომ დაენახა,
 თვალი გაუშტერდებოდა;
 მისებრი ცხენზედ მოხდენა
 ბევრს ვაჟ-კაცს ენატრებოდა.

გამოეთხოვა ყველაკას,
 ვინც კი შინ, სახლში ჰრჩებოდა,
 სხვა კი ამხედრდა დიდ-კაცი
 ყველა, ვინც უნდა ჰხლებოდა.

ამხედრდა თვით მღვდელ-მთავარიც,
 შინ დარჩენა არ ინება,
 შეევედრა თან წაყვანას
 და მეფემაც დართო ნება.

წაბძანდა და თან იახლა
 ის ამაღა და მხედრობა,
 უკან მისტირს ერი, ბერი,
 გლეხოზა, თუ დიდ-კაცობა.

XXIII

„მინამ მეფე მიმავალი
 ურდომდინა მივიდოდა,
 იმისი მოსვლის იმედი
 ყეენსა გადასწყვეტოდა, —

ებძანა თავის სარდლისთვის :
 — „შეჰკრიბე ჯარი, ლაშკარი,
 წადი, დიმიტრი მომგვარე
 ან ცოცხალი, ანუ მკედარი ;

თუ არა, იმის ქვეყანას
შეესიე და მოსრეო,
სულ ძირს დაეც, რაც წინ შეგხვდეს,
ქალაქი, თუ სიმაგრეო“.

წინ შეხვდა მეფეს ეს ჯარი,
მრავალი და უთვალავი,
მაშინვე მიხვდა : აქაო,
ამბავია რაღაც ავი.

უხმო მხლებელთ და უბძანა :
— „ფიცსა გთხოვთ და უნდა მომცეთ :
თუ უკადრისი მაკადრონ,
თქვენ არავინ ხმა არ გასცეთ.

თავს დაიხოცთ, კერას უზამთ,
ჯარია მოზღვაებული ;
თქვენს სიკვდილსაც არ იკმარებს,
თქვენგნით გაბოროტებული,

წავა და ხალხს ამოგვიჩლევს,
ავგიოხრებს ქვეყანასა...
ნუ თუ მთელს ხალხს ანაცვალებთ
ვაჟ-კაცთა თაკილობასა?!

ღმერთს აცადეთ... დეე იქმნას,
რაც ჩემს თავზედ განგებულა !
საცა არ სჯობს, გაცლა სჯობსო,
ბრძენთაგანა ასე თქმულა.

კვლავ ფიცსა გთხოვთ : სისხლს ნუ დაღვრით,
ნულარ დამიმძიმებთ სულსა !...

განკითხვის ღღეს მეფეს ჰკითხვენ
ყმის სისხლს უქმად დანთხეულსა.“

XXIV

„რას იქმოდნენ? მისცეს ფიცი
გამწყრალოთა, გაბრაზებულთა,
სირცხვილის ქამა ირჩიეს
ქვეყნისთვის დავალებულთა.

ბევრმა იკრა გულში ხელი,
სთქვა გულ-მწარედ: „ვაი დედას!
დრო მოგვივა და ამ თათრებს
არ შევარჩენთ ჩვენს შერცხვენას!“

ბატონმა ბძანა: — „ვინა ხართ?
წადით, ჰკითხეთ — რა სწადიან?
თუ მე უნდივართ, აქა ვარ,
ჰქმნან ის, რასაც მიქადიან“...

მალე დაბრუნდა უკანვე
მეფის კაცი მოციქული,
მოახსენა: — „სარდალს ვუთხარ,
მეფევ, შენი ბძანებული.

მითხრა: — „მეფე შენი გვინდა,
თუ მოგვეცა თავის ნებით,
არას ვერჩით თქვენს ქვეყანას,
აქედამვე დავბრუნდებით“...

იამა, ბძანა: — „მადლი ღმერთს,
რომ ქვეყანა გადმირჩება

და ცოდვილი ჩემი სისხლი
ამაოდ არ დაიდვრება“.

თვით წაბძანდა სარდლისაკენ,
მის წინ შეაყენა ცხენი,
უბძანა თუ : — „მე ვარ მეფე,
რაც გენებოს, იგი ჰქმენი“.

მისცვივდნენ უკადრისადა
ვით ძეს ღვთისას ურიანი,
შეჰკრეს, შეჰბაწრეს ტყვესავით
მეფე, ხელმწიფე სვიანი.

XXV

„მიჰგვარეს ყვინს ურჯულოს,
სისხლ-მსმელს ადამიანისას...
საღერღელი აეშალა,
ვით კრავის წინ მხეცსა ტყისას.

გაჰწყრა : — „როგორ გაბედო,
არ გადუდეგ ჩემს მოსისხლეს?
სთქვი პასუხი და იცოდე
შენი განკითხვის ღლეა ღლეს.

იცოდე, რომ წინვე მითქვამს :
თავი უნდა მოგეკვეთოს !
ამის შცცვლა თვითონ ღმერთმაც
ჩემმაც მე ვერ შემომბედოს.

მინამ მოგკლავ, მსურს აქ ჩემ წინ
შეინანო ბრალი შენი,

აქ ჩემ ფეხთ წინ აღიარო
შენვე შენი სიმუხთლენი“...

მეფემ უთხრა : — „შენისთანა
ჩემი რა გამკითხველია !
ნუ მოგაქვს თავი იმით, რომ
ძალა აღმართის მხენელია.

შენ წინ მოთქმა რას მიქვიან ?
რას მიქვიან შენანება ?
ჩემი გამკითხველი არი
ნამუსი და ჩემი ნება.

ჰქმენ, რაც გინდა !... მე არ გკითხავ,
რად გწადს მომკვეთო თავიო...
სვავს ვინ ჰკითხავს, სისხლს რადა ჰსვამ,
სვაო, რადა ხარ სვაეიო ?“...

გაწყრა ყენი ამაყი,
ეს როგორ გამიბედაო,
უბძანა : -- „ჰგვემეთ და სცემეთ
ბნელეთს ჩააგდეთ ეგაო“.

წაიყვანეს მეფე ჩვენი
და საბნელეთში ჩააგდეს ;
შემოართყეს გარს მცველები,
კარს კლიტეები დაადეს.

XXVI

„სასჯელი დაუგვიანა
იმ ღვთის მგმობელმა თათარმა,

მინამ მოაკვლევინებდა,
სცემა, ჰგვემა და აწამა ;

აწამა ვით სევამა მტრელი
მეფე იგი საკვირველი
და ვერ გაძლა მის წვალეებით
ის უღვთო და სისხლის მსმელი.

ერთხელ მეფე ნაწამები
ძლიერად და უღმობელად
ბნელში ეგდო ძალ-მიხდილი
უპატრონოდ, უზრუნველად.

როცა ღონეზედ მოვიდა.
ადგა, მუხლი მოიყარა,
პირქვე დაემხო ლოცვითა
და ცრემლები გადმოჰყარა.

მოსთქვამდა თუ : — „ღმერთო, ღმერთო !
გთხოვ, მიწყალო, შემიბრალო,
რაც გადამხდა, განკითხვის დღეს
მადლად მე არ ჩამითვალო.

მე არა გთხოვ, — მანდ წამება
აქ წამებით შემიმცრო,
მე გთხოვ, — სისხლი აქ დაღვრილი
ჩემი სხვისთვის შეიწირო.

ღმერთო, ღმერთო !... თვალ წინ მიდგა
დიდ-ტანჯული მე ძე შენი...
ვით ძით ყველა, ისეც ჩემით
ერი ჩემი დაიხსენი“.

XXVII

„უმცრად კარი გაიღო,
 რკინით, კლიტით დაქედილი ;
 ორი ვილაც შემოვიდა
 ფეხ-აკრეფით, როგორც ჩრდილი.

მივიდნენ და თაყვანი სცეს
 მეფესა გაოცებულსა...
 მერე იცნა, მისნი იყვნენ
 და ჩაიკრა ორივე გულსა.

მოახსენეს : — „შევისყიდეთ
 და გავტეხეთ ქრთამით კარი...
 ყველა მზაა !... თავს უშველე,
 აწ შენი ხსნა შენს ხელთ არი.

ნულარ იცდი... თუ არ ეხლავ,
 მერე გვიანლა იქმნება :
 ხვალ თავს გჭრიან, — ასეაო
 ყენისა თურმე ნება“.

უბძანა თუ : — „ადრეც მითქვამს,
 არ გადვირჩენ სხვისით თავსა,
 ჩემ მაგიერ არ დავლუპავ
 ჩემს ქვეყანას და ჩემს ხალხსა.

ჩემს გაქცევას ხომ ზედ მოჰყვა
 ხალხის სრვა და ქვეყნის რბევა !
 არა, არ ვიქ !... ტყუილია
 თათბირი და ყველა რჩევა !“...

ბევრს ევედრნენ და არ გაჰყვა
 მეფე თავის ერთგულ ყმათა...

ნეტა რა გულმა გაუძლო
მათს ხვეწნას და მუდარათა!

XXVIII

„გათენდა ღლე ზართ ამხდელი,
ვაი იმა ღლის დამსწრესა!
ტყვე მეფე გამოიყვანეს
მოედანსა თავთ-საკვეთსა.

ხალხი თამაშად მოსული
ვით ჯინჴველა ირეოდა,
თვით ვეზირიც ყეინისა
იქ იყო და რიგს აწყობდა.

ვეზირს გვერდთ ედგა ჯალათი
ერთი რალაც საზარელი,
ილლიამდინ დაემკლავა
ძარღვიანი ტლანქი ხელი.

ამ ორ შუა ჩააყენეს
ფერ-მიხდილი წვალეები...
დადგა მეფე... ღმერთს შეხედა
ნაღვლით სავსე თვალეები.

მერე თვალი იმავ ნაღვლით
მოედანს შემოატარა...
ის ყოფა და ის ჯალათი
სანახავად შეეზარა...

შეჴრთა როგორც ხორციელი
უმისოდაც ქანც-წყვეტილი,

დასუსტდა და წაბარბაცდა,
როგორც ერთი დაბნედილი.

მაგრამ ისევ თავს უშველა,
არ დაუთმო ხორცსა სული...
ამ დროს ტირილიც მოესმა,
ქვითინი გამწარებული.

გაოცდა და მიიხედა,
ჰნახა თვისნი დიდებულნი!...
სულ მთლად იქ მოგროვილიყვნენ,
ვინც კი იყვნენ თან ხლებულნი.

მღვდელ-მთავარიც მათთან იყო,
თავთ იცემდნენ, პირს იხოკდნენ,
მათის ცოდვით და ვაებით
ქვებიც კი ატირდებოდნენ.

თავისიანთ დანახვაზედ
მოაგონდა ყველაფერი,
სახლი, კარი, თვისი, ტომი,
ქვეყანა და თავის ერი...

ეჰა, გატყდა რკინის გული,
მეფე მაგითი იძლია!
ამას კი ველარ გაუძლო,
აქ კი ხორცმა სულსა სძლია!...

მობრუნდა და ორსავე თვალზედ
კვნესით ხელი მიიფარა...
ვეზირს უთხრა: — „დამიხსენი!...
რაც გადამსდა, ისიც კმარა!...

სიქვა და თქმული თვით შეჰზარდა...
სახელი არ წაიხდინა...

— „ჰა ჯალათო!“ — დაიძახა
და კისერი გაიწვდინა.

მანც აიღო ხელთ ნაჯახი,
ერთს წამს კისერს დაუსწორა,
დასცა და ერთის დაკვრივა
თავი ტანსა მოაშორა.“

1880

